

הלכות ומנהגים לחג הפסח

הלכות ומנהגים לחג הפסח

תוכן הענינים:

ז	דבר מלכות
יט	פרק א ל' יום לפני החג
כ	פרק ב חודש ניסן
כב	פרק ג שבת הגדול
כד	פרק ד דיני בדיקת חמוץ
לו	פרק ה הלכות ערב פסח
מב	פרק ו דיני ביעור חמוץ
מט	פרק ז דיני הגעלה
ס	פרק ח מכירת חמוץ
ע	פרק ט הכנות לפסח
עד	פרק י מנהגים מיוחדים לפסח
עז	פרק יא ער"פ שחל להיות בשבת
פה	פרק יב דיני ליל הסדר

פתח דבר

אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו, על שזיכני להוציא לאור קונטרס זה במהדורה שישית בהוספות רבות (לאחר שהמהדורות הקודמות אזלו מן השוק - המהדורה הראשונה יצאה לכבוד האירוע הגדול של מפעלינו החשוב "מכון הלכות בטעמיהן" בשנת ה'תשס"ג לכבוד שנת הק"ץ, ליומא דהילולא של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה).

מטרת קובץ זה היא למען יוכל המעיין לידע את המעשה אשר יעשון, וכלשון רבינו בשולחנו בסי' תכ"ט סעי' ג': "ובדורות הללו שאין החכם שונה לתלמידיו הלכות אלו (לפי שהכל כתוב בספר) מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל, עד שיהיה בקי בהם וידע את המעשה אשר יעשה". ובשו"ת שלו סי' ו' הביא את דברי האריז"ל "להחמיר כל החומרות בפסח". עיי"ש. ועוד כתב האריז"ל ד"הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה".

כמעשהו בראשון, הלכות אלו מבוססות בעיקרן על שו"ע של אדמו"ר הזקן, בתוספת מנהגים שנהגו נשיאי חב"ד אשר חלקם מופיעים בכתב, וחלקם עברו מפה לאוזן.

עיטרנו קובץ זה בשיחה קדושה מאת כ"ק אדמו"ר נשי"ד בענין "קטן בקרבן פסח" המודפסת בליקוטי שיחות חלק י"ז עמוד 232 ואילך, ואח"כ תורגמה ללה"ק והודפסה בהגדה של פסח עם ליקוטי טעמים, מנהגים וביאורים של הרבי. (נאמרה ע"י הרבי בחג השבועות ה'תשכ"ח - ובשב"ק פרשת נשא ה'תשל"א). ותודתינו נתונה בזאת ללה"ת.

כמו"כ הוספנו כמה וכמה הערות והארות בלמדנו הלכות אלו עם תלמידי ישיבתנו הק' "תומכי תמימים ליובאוויטש" בעיר אלעד אשר בארה"ק תובב"א, שזכיתי בסייעתא דשמיא לעמוד בראשה.

ויהי רצון שכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו הקב"ה ניסים ונפלאות תיכף ומיד ממש בבנין בית המקדש השלישי, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. ונשיר להשי"ת שיר חדש ונודה לו על גאולתינו ועל פדות נפשנו, אמן כ"ר.
ערב פסח ה'תשע"ט

אברהם אשר

בן אדמו"ר

הגאון החסיד רבי מרדכי זללה"ה בלינוב

קטן בקרבן פסח

א. בהל' קרבן פסח: פסק הרמב"ם: גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייבין לעשות פסח שני ואם שחטו עליו בראשון פטור. והקשה הכס"מ, "אטו קטן בר חיובא ופיטורא הוא" ומתריך: "וכתב הר"י קורקוס ז"ל דכיון דרחמנא רביי לקטן שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני".²

ולכאורה: מכיון שסו"ס ה' קטן בפסח ראשון והי' פטור מכל המצות, מה מועיל שאחר שיש עליו חיוב ושחט על הקטן (היינו בזמן פטורו של הקטן) לזמן החיוב, כשהגדיל — בפסח שני?³

יתירה מזו מצינו בהל' ת"ת שכתב הרמב"ם: "מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר כו" וכתב הצ"צ⁴, "שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא" [מזה שכתב הרמב"ם הלשון (בלתי רגיל) — "כשיכיר"⁶ (לא "כשיגדיל")⁷, משמע שישנו חיוב לימוד על הקטן עוד לפני שיגדיל]

— ובזה עוד יותר קשה: איך שייך חיוב על קטן?

ב. להבין זה צריך להקדים חידוש עוד יותר גדול בענין חיוב המצות בכלל בקטן:

ידועה מחלוקת הראשונים בנוגע למצות שקטן מקיים מפני החיוב דחינוך: דעת רש"י⁸ והרמב"ן⁹ שהמצות דחינוך (מדרבנו) אינם, "מצוה דידי" (דהקטן) אלא דאבוא, דאיהו לא מיחייב במצות כל עיקר, ולכן אין קטן מוציא את הגדול בברכת המזון (וכיו"ב) אפילו כשהגדול אינו מחוייב בזה אלא מדרבנו¹⁰; דעת התוס'¹¹ והר"ן¹²

(1) פ"ה ה"ז.

(2) וראה גם קריית ספר (להמבי"ט) לרמב"ם שם.

(3) וראה טו"א (אבני מילואים) ר"ה כת, א. מנ"ח מצוה ה סק"ב. מפרשי הרמב"ם שם (חידושי הגר"ח. ועוד).

(4) פ"א ה"ג.

(5) פס"ד — חידושים על הרמב"ם בתחלתו.

(6) כ"ה גם בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב — אלא ששם ממשיך, וכשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד. וי"ל שגם אדה"ז כוונתו כ(פי' הצ"צ ב)רמב"ם, "כשיכיר" — לפני שיגדיל, כדמוכח מזה שלא כתב לפניו בהחיוב, חייב ללמד א"ע כשיגדיל ויכיר. וז"ש לאח"ז, "כשיגדיל ויכיר" הוא רק בנוגע להמשך, אוי לא ילמוד תחלה כו'. כמשנת' למעלה נערים כו' כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כו'.

(7) בספר המדע לרמב"ם (ירושלים תשכ"ד) הובא מדפוס ספרד שלפני רנב, "כשיגדיל".

(8) ברכות מח, א ד"ה עד שיאכל. וראה בכלל הבא לקמן שד"ח כללים מערכת ח' כלל ס. קובץ יגדיל תורה ברוקלין, אייר תשל"ז סי' לח (תשובה מהרא"י מ"ץ דעיר האראד ישן, מחסידי הצ"צ). ועוד.

(9) מלחמות ה' ברכות כ, ב. רמב"ן הובא בר"ן ספ"ב דמגילה ד"ה חוץ. ריטב"א מגילה יט, ב ד"ה הכל. ר"ן קידושין לא, א ד"ה וגרסינו. וראה רשב"א (ריטב"א) סוכה לח, א ד"ה גמרא.

(10) כן משמע דעת הרמב"ן שם. ריטב"א שם. אבל רש"י לא הוציא פי' הסוגיא בברכות כ, ב מפשוטו, וא"כ נראה דלדעתו הקטן מוציא הגדול כשאכל שיעורא דרבנו. וראה יגדיל תורה שם ס"ע כט.

(11) ברכות מח, א ד"ה עד שיאכל. וראה לשון התוס' שם כ, סע"א ד"ה וקטנים.

(12) מגילה שם.

שקטן שהגיע לחינוך נקרא מחוייב בדבר מדרבננו, ולכן מוציא את הגדול ידי חובתו (כשאכל שיעורא) דרבנן¹³.

מזה שפסק הרמב"ם¹⁴ „בן מברך לאביו” מוכח דס"ל שמצוות דחינוך מחוייב הקטן (מדרבננו)¹⁵, ואי"ז חיוב על האב בלבד.

[וכן משמע נמי מלשון הרמב"ם בכ"מ¹⁶;

בהל' ציצית¹⁷ — „ומד"ס שכל קטן שיודע להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות” בהל' ברכות¹⁸ — „הקטנים חייבין בברכת המזון מד"ס כי לחנכו במצות”; בהל' סוכה¹⁹ „קטן שאינו צריך לאמו כו' חייב בסוכה מד"ס כדי לחנכו במצות”; ועד"ז בלולב²⁰ — „קטן היודע לנענע חייב בלולב מד"ס כדי לחנכו במצות”²¹].

(13) ובפרמ"ג פתיחה כוללת לאר"ח ח"ג סוף אות כח כתב שהוא מחלוקת דבבלי וירושלמי.

(14) הל' ברכות פ"ה הטי"טו. ועי' ראב"ד שם. ומסיים „וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי” — כדעת הרמב"ן שם. ועי' הפרמ"ג שם הרי נמצא שס"ל שהחיוב על האב. אבל ראה כס"מ שם בדעת הרמב"ם.

(15) וכן מוכח דעת אדה"ז (אף שבכתב בהל' ת"ת בתחלתו „אע"פ שהקטן פטור מכל המצות וגם אביו אינו חייב לחנכו מן התורה” (הרי) כתב בשו"ע אר"ח סקפ"ו ס"ג שהקטן (גם אם לא אכל כדי שביעה) מוציא את הגדול בברה"ז. ומדייק בלשונו שם „שמ"מ הוא חייב מדברי סופרים כמותו” (כ"ה בדפוס א' דשו"ע, ובדפוסים שלנו ליתא תיבת „כמותו”). וראה בחקרי הלכות ח"א דמפרש באדה"ז עם תיבת „כמותו” כבשוה"ג כאו.

(16) וכן הוא לשון אדה"ז בסי' שמג ס"ג „חייב לשמוע כו' חייב בציצית כו'” (עי'ד לשון הרמב"ם דלקמן בפנים. אף שבסי' יז ס"ד כתב „אביו חייב לקנות לו טלית כו' אביו חייב להטיל ציצית”. ולכאורה יש ללמוד יותר מדייק לשונו בזה בסי' שמג שמדבר בהל' חינוך, משאי"כ בסי' יז שהוא כדיני ציצית. גם י"ל שציצית שונה כיון שבכלל „אין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית כו' (ורק) טוב ונכון כו'” — שו"ע שם ר"ס כד).

וכן בהל' סוכה סי' תר"מ ס"ג וד' כתב „חייב בסוכה”. וכן משמע ממ"ש בסי' לט ס"ע בנוגע לתפילין „וקטן אע"פ שמוזהר על הקשירה מד"ס לחנכו במצות כו'” (ומש"כ בחצע"ג „וגם מד"ס אין האזהרה אלא על אביו” — הרי כתב „אין האזהרה אלא על אביו” כי האזהרה הטילו על אביו). ובסי' לו ס"ג: קטן כו' חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו במצות. ובפשטות י"ל דבציצית ותפילין החיוב לקנות ציצית ותפילין ולהטיל ציצית א"א להיות על הבן ורק על האב (אבל בשד"ח שם שתירוץ זה דוחק).

ובסי' תעט סוס"ז: כיון שהקטן הוא פטור מכל המצות שבתורה ואינו חייב בהם אלא (מד"ס) כדי לחנכו במצות.

ואולי אין לדייק מלשונות הנ"ל בכלל כיון שאינם שווים בכל מקום. ראה לשונו בסמ"ג סי' (ועוד). סתע"ב רסכ"ה. ועוד. וצ"ע. ואכ"מ.

ולהעיר משו"ע שלו סוס"ד במהד"ת ע"ד השייכות דחיוב חינוך דחכמים כשהגיע לחינוך לחיובו במצות מן התורה כשנעשה בן י"ג שנה ויום אחד.

(17) פ"ג ה"ט.

(18) רפ"ה.

(19) רפ"ז.

(20) הל' לולב פ"ז ה"ט.

(21) בכס"מ הל' חו"מ פ"ז ה"י כתב „וכן נראה דעת רבינו (כהרמב"ן) שלא כתב הכל חייבין באכילת

* והחילוק שכתב שם בין מגילה הלל וברכות ק"ש לברה"ז, בפשטות ה"ז הסברה שבהם הוי תרי דרבנן ובמצות ברה"ז דאורייתא הוי רק ע"ד חד דרבנן.

וגם כאן צריך להבין: איך יתכן חיוב על קטן אפילו מדרבנן, הרי אינו²² בר דיעה²³, ובל' הגמ'²⁴ „חיובא לדרדקי (בתמי)“?

ג. וי"ל הביאור בזה — שזוהי סברא כללית של הרמב"ם²⁵ בכמה מקומות:

ובהקדים, כמדובר פעמים רבות²⁶, שמצינו כמה פעמים שבמקום שהתורה ציוותה לעשות מצוה מסוימת, שקיומה תלוי בפעולה הקודמת לה (וכיו"ב), מקבלת גם בפעולה הקודמת מעין חשיבותה וגדרה של המצוה עצמה — היות שפעולה זו מוכרחת (בלעדה אי אפשר לקיים את המצוה), הרי"ז כאילה שביחד עם הציווי על המצוה ציוותה התורה גם על פעולה זו.

בכללות זהו גדר מכשירי מצוה, ובפרט לדעת ר"א²⁷ שהם דוחים את השבת (במקום שהמצוה דוחה את השבת) כמו במצוה עצמה.

יתירה מזו איתא בירושלמי²⁸ שעל ההכנה והכשרה למצות סוכה לולב²⁹ וכיו"ב, מברכים ברכת המצוה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה, לעשות לולב³⁰ ועוד³¹.

מצה אפי' נשים ועבדים וקטנים אלא קטן שיכול לאכול כזית מחנכים וכו' כלומר דחיובא אאבוה רמיא וכן כתב פ"א דהל' מגילה הכל חייבים אנשים ונשים וכו' ומחנכין את הקטנים לקרותה".

לכאורה במצה י"ל (דוחק עכ"פ) דשונה כיון שמדובר ב„קטן שיכול לאכול פת“ שזהו לפני שהגיע לחינוך — אבל חידוש גדול הוא לומר שמחנכים קודם שהגיע לחינוך!

וכן במגילה שהוא רק מדרבנן י"ל שבקטן החיוב הוא רק על האב עדמ"ש אדה"ז בסקפ"ז שם. וכן מש"כ בכס"מ בהל' ברכות פ"ה ה"ז — צ"ע, שהרי כתב הרמב"ם שם „וקטנים . . . מומנין לעצמן כו' קטן היודע למי מברכין מומנין עליו כו'“.

ומש"כ הרמב"ם הל' תפלין פ"ד ה"ג „אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצות“ — י"ל (נוסף על המשל הערה 16) כיון שבתפלין בפרט נוגע בגדר המצוה שלא יסיח דעתו מהם (כמו שממשיך ברמב"ם שם באותה ההלכה), לכן לא הכניסו חכמים את הקטן בחיוב המצוה (וכן י"ל בשו"ע אדה"ז סי' לו ס"ג).

22 וממילא מובן דאין לומר (כבכמה דברים) שחכמים החמירו יותר כיון שא"א להטיל עליו חיובים. וראה שד"ח שם ד"ה וכן מתבאר דכמו שאין סברא לומר דהתורה הטילה חיוב על הקטן כן גם בחינוך דרבנן. וראה ציונים לתורה (להר"י ענגעל) כלל יב שזוהי סברת רש"י.

23 ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ז הכ"ז. הל' קרבן פסח פ"ב ה"ד. וראה פרמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ב אות ג'. מנ"ח מצוה ה סק"ב. סוף מצוה רסג. ציונים לתורה כלל ח'. וראה צפע"ז הל' שבת פכ"ד ה"א. הל' אישות פ"ד ה"ט. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1249.

24 פסחים קטז, א.

25 ולשיטתי כללית דהרמב"ם והראב"ד, כדלקמן בהערות.

26 בהבא לקמן ראה לקו"ש ח"ז ע' 187 ואילך. וש"נ.

27 שבת קל, א.

28 ברכות פ"ט ה"ג.

29 שרק בסוכה וציצית נאמר „תעשו“, משא"כ בלולב וכו' ומ"מ מברכין — ראה לקו"ש שם.

30 עי' בלקו"ש שם הערה 56 שגם להבבלי שאין מברכין ס"ל דהוי מצוה.

31 ועיי"ש בלקו"ש יתירה מזו בהולכת דם למזבח שנעשה עבודה.

* ע"פ פשוט הלשון בהחילוק שכתב שם.

ומש"כ בשוה"ג להערה 15 — הוא ע"פ פשוט הלשון בשו"ע שם בתחלתו „שמ"מ הוא זייב מדברי סופרים כמותו“, וצ"ע מהו עיקר כו'.

ענין זה (שמעין של המצוה וגדרה חלים גם על ענין אחר שהוא הכרחי לצורך המצוה), מצינו לא רק בפעולה, כנ"ל, אלא גם בהצטרפות של בנינו בנגוע לתומצי ולדוגמא: הדין בהל' ת"ת³² ש"מי שא"א לו ללמוד כו' יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו³³.

עד"ז גם בנגוע לנשים — ובדוגמא להכשר מצוה הנ"ל — וכידוע מ"ש הר"ן³⁴ שאע"פ שאשה אינה מצווה על פו"ר, "מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותי", דהיינו שמכיון שאי אפשר לו לבעל לקיים מצותו אלא ע"י האשה, יש גם לה (מעין מ)המצוה.

ואפילו במקום שסיוע האשה במצות הבעל אינו הכרח לעצם קיום המצוה, ואינו אלא סיוע באפשרויות שלו לקיים את המצוה, הדין הוא³⁵, שאע"פ שהיא מצד עצמה אינה חייבת (במצות ת"ת), הרי "אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידה", שמכיון שלימוד התורה של הבעל והבן הוא בנדו"ז על ידי סיועה, היא מקבלת חלק בשכר מצות ת"ת³⁶.

ד. אבל בכל הנ"ל, גם במכשירי מצוה (וברכת המצוה לדעת הירושלמי), הרי זה שזקוקים לפעולת הכשר המצוה, ועשיית הלולב וכיו"ב, או לסיוע האשה בפו"ר — הרי זה מפני שבמציאות נעשית המצוה ע"י ההקדמה דפעולה אחרת (ההכשר וסיוע וכו'), לכן נמשך על הפעולה מעין חשיבותה של המצוה וענינה.

אבל אין בהם שום חלק ופרט מהמצוה והציווי.

[ולכן אינם נעשים חלק ממצוה זו ממש: (הברכה היא) לעשות לולב, עשי' לא נטילה]; וגם בדברי הר"ן "יש להן מצוה" — סתם, אינו מוכרח שזהו גדר מצות פו"ר³⁷ של האיש³⁸].

למעלה מזה, בעניננו — מצות החינוך עד"מ: שייכותו והשתתפותו של הקטן במצות החינוך אינה (רק) בזה שבלי הקטן — אי אפשר לו לאב לקיים מצות החינוך, אלא (גם) זוהי המצוה — שהאב יחנך) שהבן יעשה את המצוה; ולכן, גם לדעת התוס' והרמב"ם, י"ל שבאמת הטילו חכמים מלכתחילה את חיוב החינוך רק על האב

(32) שו"ע יו"ד סרמ"ז ס"א וברמ"א שם. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד.

(33) משא"כ ההמשך שם, ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה כו' ויחלוק עמו כו' — שזהו מפני שזהו תורתו של הלומד כו' וברשותו.

(34) רפ"ב דקידושין.

(35) הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א. מסוטה כא, א. רמ"א שם ס"ו.

(36) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 37 ואילך.

(37) ואפילו את"ל שזהו בגדר מצות פו"ר — הרי האיש והאשה הפכים הם בזה: האשה קרקע עולם

(סנהדרין עד, ב) ובאיש — אין קישוי אלא לדעת (יבמות נג, סע"ב).

(38) ראה לקו"ש שם סעיף ח' והערה 43. ולהעיר מזה שנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כו' (הל' ת"ת שם) שזה שחייבות ללמוד הוא רק בכדי שידעו היאך לעשות המצוה שלהן ובכ"ז נעשה הלימוד ענין בפ"ע ולכן מברכות הן ברכות התורה (שו"ע אדה"ז סו"ס מז) — וראה לקו"ש שם.

ולא על הבן³⁹, אבל מכיון שמצות האב היא לחנך שהבן יקיים את המצוה, נעשית בדרך ממילא התחייבות על הבן בקיום מצות אלו, נקרא גם הבן מחוייב בדבר⁴⁰.

בסגנון אחר: מכיון שהאב חייב לחנך את בנו לעשות המצוה, הרי אע"פ שעשיית הבן את המצוה היא מחמת (חויבו המוטל על ה)אב — אבל הרי זהו פעולת המצוה (בשלימות) ע"י הקטן מצד ציווי (שעל האב), ולכן נקרא הקטן מחוייב בדבר, עד שהוא מוציא את הגדול (המחוייב רק מדרבנו). ועד"ז מצינו במצות דאורייתא, כדלקמן.

ה. דוגמא להנ"ל במצות דאורייתא⁴¹: בחיוב שמחה ברגל אמר אביי⁴² אשה בעלה משמחה. ופירש"י⁴³: בבבל בבגדי צבעונין כו'. והקשו ע"ז בתוס'⁴⁴ מחגיגה: איזהו קטן (דפטור מראי) כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, ומקשה בגמ'⁴⁵ „עד הכא מאן אתי" ומשני עד הכא דמיחייבא אימי בשמחה (אייתתי וכו'), משמע שזקוקה לעלות משום שלמי שמחה, ומפרש ר"ת בעלה משמחה שהחויב על בעלה ולא עלי' וכו' והא דקאמר בחגיגה דמיחייבא אימי משום בעלה ולא משום היא".

נראה מזה שלשיטת התוס' הרי אע"פ שעל האשה מצד עצמה אין חיוב בשמחה (דשלמי שמחה), אבל מכיון שמצוה על הבעל לשמח את אשתו, מקבלת גם השמחה שלה גדר של מצוה, עד שבגמרא איתא עלי' הלשון „דמחייבא . . בשמחה"⁴⁶ (דלא ככפ"ר שלשון הר"ן הוא „יש לה מצוה")⁴⁷.

(39) ראה שד"ח שם ד"ה עתה.

(40) וכמה נפק"מ בין דעה זו להדיעה שהקטן מחוייב מלכתחילה.

(41) עוד דוגמא — לדעת (ש"ת) מהרי"ק סקכ"ו: ואע"ג דלוה בריבית פסול לעדות אע"ג שאין לוקח ממון שאין שלו נראה לע"ד דכיון שעבירת לקיחת הממון דמלו' על יד הלו' נעשית וא"א מבלעדו חשיב עד חמס . . והיינו דמשני תלמודא מלוה הבאה בריבית כלו' שהלואת הריב"י נעשית ע"י המלוה והלוה וא"א לה זולתה.

ובשו"ע אדה"ז ריש הל' רבית — שהוא מפני חומר העון, וי"ל שזהו טעם על הבא שם תיכף לאח"ז שיש אזהרה מיוחדת ללוה — אבל מסגנון הל' משמע דקאי גם על לפניו. — וראה בהמצוין במ"מ שם.

(42) ר"ה ו, סע"ב. קידושין לד, ב.

(43) ר"ה שם. וראה פרש"י קדושין שם.

(44) ר"ה שם ד"ה אשה (ועוד קושיות). וראה גם ד"ה הנ"ל קדושין שם.

(45) חגיגה ו, רע"א.

(46) וי"ל דגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אולי. דבהל' חגיגה (פ"א סה"א) כתב הרמב"ם „ונשים חייבות במצוה זו" והראב"ד כתב „לא בקרבן אלא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא ישמח אותה". ובלח"מ (וראה כס"מ) שם, דהרמב"ם לא ס"ל כרש"י אלא כפ"י התוס' וכאב"י, והראב"ד טעמו „דכיון דאין החיוב על האשה אלא על הבעל לא הי' לו לומר ונשים חייבות במצוה זו". ועפ"ז רש"י ותוס' וכן הרמב"ם והראב"ד (ראה לעיל הערה 14) לשיטתייהו אולי במצות חינוך אם ע"ז זה שהוא בגדר המצוה — נעשה מחוייב בדבר.

(47) עוד דוגמא לנדוד „ברכת כהנים", שגדר המצוה הוא שכהנים מברכים לישראל. ועפ"ז תובן דעת החרדים (מ"ע כו' התלויות בפה כו' לקיימים בכל יום פ"ד אות יח) וההפלאה (כתובות כד, ב ברש"י ד"ה דאיסור עשה) הובא בשע"ת או"ח סקכ"ח סק"ב שיש מצות עשה על ישראל שיתברך. ובהפלאה שם: וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הציווי אלא על העושה, המצוה על שניהם, כגון ביבם יבמה יבא

ע"פ הנ"ל יש להסביר עד"ז בנוגע לחיוב ת"ת בקטן, וכמ"ש הצ"צ בביאור דעת הרמב"ם הנ"ל (ס"א): כיון דת"ת לא דמי לשאר מצות דבשאר מצות אין האב מחוייב לחנך בנו מדאורייתא אלא מד"ס אבל בת"ת מחוייב האב מדאורייתא ללמד את בנו כו' א"כ שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא —

די"ל הפי': מכיון שישנו חיוב מדאורייתא (מצד האב) על מעשה הלימוד של הקטן, יש ללימודו גדר של חיוב; ולכן, כשלא למדו אביו נשאר החיוב מצד התורה.⁴⁸

ו. וי"ל שעל דרך הנ"ל הוא גם ביאור התירוץ של מהר"י קורקוס על הרמב"ם בק"פ [„אם שחטו עליו בראשון פטור"] „כיון דרחמנא רביי לקטן“ שישחטו עליו וממנין אותו נפטר הוא בכך מן השני” —

ובהקדים הסברת הרגזובי⁵⁰ שהדין שברמב"ם „אם שחטו עליו בראשון פטור“ מיירי רק כשהאב מינה את הקטן על ק"פ בתור אחד מבני החבורה — אז פטור מן השני; אבל אם שחיטת הקרבן היתה באופן שהקטן נכלל ב„(שה לבית אבות“ (אפילו אם נאמר דשה לבית הוי דאורייתא), אז חייב בשני, כי זה שקטן אוכל מחמת „שה לבית אבות“ זהו מפני שהוא בטל אל האב, ולא מפני שהוא מציות בפני עצמו. ולכן הקטן כאדם בפני עצמו לא ה' במצות ק"פ⁵¹, אבל כשמינה אותו האב על פסחו, שחטו את קרבן הפסח (גם) בשביל הבן, דוקא אז הוא פטור בשני.

וההסברה בזה הוא ע"ד הנ"ל⁵²: מכיון שהתורה צייתה שקטן יכול להיות

עלי' והמצות עשה גם עלי' כו' (ולא הביא דברי הר"ן הנ"ל בפ"ר, כי האשה במצות יבום היא יותר מאשר בפ"ר).

48 ראה לקמן ע' תעא ואילך במצות פדיון הבן ומילה. ובשוה"ג להערה 19 שם הטעם שלא אמרינן כן גם בפדה"ב ומילה (כתת"ת).

וע"פ ביאור הנ"ל בפנים יש להעיר במש"כ הצ"צ החילוק דת"ת לשאר מצות שבהם מחויב מד"ס משא"כ בת"ת שמחויב האב מדאורייתא וא"כ שמא על הקטן יש חיוב — מהשקוט הידועה האם דרבנן חל על החפצא (ראה צפע"נ כללים בערכו. אתון דאורייתא כלל יוד. ובכ"מ).

49 לכאורה י"ל מעין זה במצות ראי' שמשלשון הרמב"ם במ"ע נג משמע שהחיוב לעלות „עם כל בן זכר שיש לו שאפשר לו להלך לבדו“ הוא מדאורייתא, וכ"מ ברמב"ם הל' חגיגה פ"ב ה"ג — שלא כתב שהוא מד"ס כמ"ש בהל' ציצית ברכות סוכה ולולב (אבל ראה לח"מ וקרית ספר שם). וכן מפורש בפיה"מ להרמב"ם חלה פ"ד מ"א (וראה טו"א חגיגה ו, א סוף קטע המתחיל פיסקא) דמירושלמי חגיגה פ"א ה"א משמע דקטן ד(ב"ש ו)ב"ה חייב מה"ת. וראה העמק שאלה לשאלות שאילתא קלו סק"ב דלהרמב"ם הוא גם לקרבן.

כי מכיון שנאמר „כל זכורך“ הרי התורה רבי' לקטן, א"כ נכללו במצוה מדאורייתא. ועפ"ז מובן מה שהביא הכתוב ד„כל זכורך“ אף שבבבלי כתב דקרא אסמכתא בעלמא.

ועפ"ז חידוש הוא לכאורה דיש מה"ת חיוב „כדי לחנכו במצות“ וראה העמק שאלה שם. ואכ"מ. 50 צפע"נ הל' תרומות פ"ב ה"ב (מג, סע"ב ואילך). שו"ת דווינסק ח"ב ס"ט"י. אלא שבשו"ת שם סי' יוד כתב „דגבי פסח ברמב"ם . . מיירי שכבר הגיע ל"ג שנה רק לא נגמרו ב' שערות השיעור שלו אז ולכן אם בפ"ש כבר נגמר י"ל דהוה גדול למפרע ולכן א"צ“. ועיי"ש מה שמביא מפסחים צ"ב, ב למ"ד דרך רחוקה רחמנא פטרי' ומ"מ אם עשה פסח יצא כו'.

51 להעיר מלשון אדה"ז בשו"ע הל' שבת שש"ג ס"ח (וראה בארוכה לקמן בשיחה שלאח"ז ע' שפ ואילך).

52 ביאור דברי הרמב"ם ביסוד הנ"ל מובן גם ע"פ שאר מפרשי הרמב"ם. אבל יומתק ושייך יותר לנדוד"ד — ע"פ הצפע"נ. וראה שיחות הנ"ל.

מהמנויים (מציאות בפ"ע) על ק"פ, נמצא שמפני מצות התורה (על האב) הקטן הוא בגדר מצות קרבן פסח⁵³ ולכן אם שחטו עליו בראשון פטור בשני.

ז. ע"פ הנ"ל יש לבאר דברי הרמב"ם גבי דין שפחה חרופה, וז"ל⁵⁴: בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן, והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה, כמו שביארנו שאין האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר⁵⁵ בקורת תהי' והביא את אשמו. ובראב"ד משיג: זה שבוש שלא מצינו קטן בר עונשיו וקרבן זה מן העונשין הוא, והיא כמו כן פטורה דהא מקשו אהדדי והכי איתא בכריתות⁵⁶.

וישנם כמה ביאורים בתירוץ דברי הרמב"ם:

א) המגיד משנה⁵⁷ כתב שלדעת הרמב"ם „הכל תלוי באשה שתהי' בת עונשין וכן אמרו⁵⁸ בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן בזמן שפחה חרופה לוקה אין האיש מביא קרבן ולא. אמרו בזמן שהוא אינו מביא קרבן היא אינה לוקה וקרא נמי הכי דרשינן ל' ביקורת תהי' והביא את אשמו ומשמע הא לא תהי' בקורת לא יביא אבל לא משמע הא אם לא יביא לא תהי' בקורת". ומכיון שהרמב"ם ס"ל שהכל תלוי בה והיא לוקה לכן הוא מביא קרבן.

אבל תירוץ זה זקוק להסברה: איה"נ שהכל תלוי בה, אבל איך אפשר (מפני זה) לחייב קטן? וכמ"ש הראב"ד במק"א⁵⁹: ואם יאמר האיש נתלה באשה אבל לא האשה באיש מ"מ מהיכא תיתי לחייב את הקטן ע"י האשה⁶⁰.

[גם מ"ש הרדב"ז⁶¹ שהרמב"ם ס"ל שקרבנות אינם עונש אלא כפרה: ולכן, אע"פ שקטן אינו בר עונשין מ"מ גם הוא צריך כפרה,

לכאורה אינו מספיק — כי למה יוצרך קטן לכפרת קרבן בעבירה דשפחה חרופה דוקא ולא (מצינו זה) כשעובר על עבירות אחרות שחייבים עליהן קרבן?]

ב) הלח"מ⁶² כתב שהמקור לדעת הרמב"ם הוא בתו"כ עה"פ „איש פרט לקטן או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד ת"ל ואיש"; והראב"ד פוסק כהגמ'

(53) ועד"ז (ויתירה מזו) י"ל במצות הקהל, בנוגע להטף, נתבאר בארוכה בלקו"ש ח"ט ע' 363 ואילך.

(54) הל' איסורי ביאה פ"ג הי"ז. הל' שגגות פ"ט הי"ג.

(55) קדושים יט, כ.

(56) יא, א.

(57) לרמב"ם הל' איסורי שם. שו"ת הרדב"ז סי' ב"א צד. קרית ספר (להמבי"ט) לרמב"ם הל' איסורי

והל' שגגות שם.

(58) כריתות שם.

(59) בהל' שגגות שם.

(60) וצ"ע בטעם שהשיג הראב"ד בב' המקומות בין בהל' איסורי ובין בהל' שגגות. ובכל אחד בהדגשה

ובסגנון אחר. וראה כס"מ הל' שגגות שם, דהי' לו להראב"ד גירסא אחרת. ואכ"מ.

(61) שו"ת הרדב"ז שם. מגדל עוז לרמב"ם הל' איסורי שם. צפ"ע לרמב"ם שם הי"ד.

(62) בהל' שגגות שם. וראה כס"מ שם.

בכריתות דס"ל דמקשו להדדי (דלא כהתו"כ), שמשווים אותם זה לזה וכשאחד מהם קטן או קטנה שניהם פטורים.

אבל גם זה צריך להבין: מהו הטעם, לפי התו"כ, שדוקא בשפחה חרופה ישנו לימוד לרבות בן תשע שנים ויום א', ולא בשאר עניני עריות כו"ב, שגם בהם ביאתו ביאה⁶³?

אפשר לומר שאין טעם ע"ז, אלא זהו גזירת הכתוב, אבל — מהיכא תיתא? מסתבר יותר לומר שיש הסברה בזה.

ח. ע"פ הנ"ל — בגדר חיוב מצוה בקטן — י"ל כעין זה בקטן „בן ט' שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה הוא לוקה והוא מביא קרבן“: מכיון שע"י ביאתו נעשה חיוב (מלקות) מן התורה (על השפחה החרופה), זוהי פעולה המביאה לידי חיוב מלקות, מקבלת פעולתו גם כן תוקף מן התורה בנוגע להפועל ומביא קרבן — הוא צריך לכפרה⁶⁴.

הטעם ע"ז (בהחילוק בין איסור שפחה חרופה ועריות אחרות שבהן הקטן פטור לגמרי⁶⁵) י"ל — מפני השינוי בכלל דאיסור שפחה חרופה לגבי איסורי עריות אחרים, ובלשון הרמב"ם⁶⁶ „ביאת שפחה זו משונה מכל ביאות אסורות שבתורה שהרי היא לוקה שנאמר בקורת תהי' והוא חייב קרבן אשם שנאמר והביא את אשמו אחד שוגג ואחד מזיד בשפחה חרופה מביא אשם“, שמלשון זה משמע שזה שהעונש שונה — הוא ראי' שעצם (איסור) „ביאת שפחה זו משונה“.

גם כמו שהרמב"ם ממשיך „הבא עלי' ביאות הרבה בין בזדון בין בשגגה מביא אשם אחד אבל היא חייבת מלקות על כל ביאה וביאה כו' כשאר חייבי לאוין“ היינו שלגבי דידה הביאה היא בגדר חייבי לאוין, משא"כ באיש⁶⁷.

וי"ל שזוהי ההסברה במ"ש המגיד משנה „מפני שהוא סובר שהכל תלוי בה כו'“: בגמ' איתא „בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן אין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן, מנלו, אמר רבא דכתיב ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חופשה לא ניתן לה, מכדי עד הכא באיש קא מישתעי קרא נכתוב והביא את אשמו לה' ולבסוף לכתוב בקורת תהי' אמאי כתב רחמנא ברישא בקורת תהי' ולסוף כתב והביא את אשמו לה', ה"ק אם בקורת תהי' היא והביא את אשמו לה' ואם לא תהי' בקורת לא יביא הוא אשמו“.

והרמב"ם לומד שאי"ז סימן בלבד, אלא שזהו כעין טעם וסיבה: „והביא את אשמו לה' כו' וכפר עליו וגו'“ בא כתוצאה מזה שהביא לבקורת תהי' (שהביא את האשה לחיוב מלקות)⁶⁷.

(63) ומ"מ פטור הקטן — רמב"ם הל' איסוי"ב פ"א הי"ג ואילך.

(64) עייג"כ יד המלך לרמב"ם שם. וראה שד"ח כללים מערכת קוף כלל נב.

(65) כריתות שם. רמב"ם הל' איסוי"ב פ"א הי"ג ואילך.

(66) שם פ"ג הי"ד.

(67) ראה צפע"נ הל' איסוי"ב שם. ושם, שלדעת הרמב"ם „החיוב הוא רק בה ולא בו“.

ולכן זה שייך גם לקטן: בעריות אחרות, האיסור והחיוב על הבעל והנבעלת הוא בכל אחד מצד עצמו, ולכן אי אפשר להטיל על הקטן חיובים ועונשים (אפילו לא חיוב לשם כפרה) וגם אינו יכול להיגרר בהחיוב שיש על האחר, מכיון שפעולת הבעל היא מציאות (דאיסור וחיוב) בפ"ע:

משא"כ בשפחה חרופה הרי „הכל תלוי בה“⁶⁸, חיוב האשם על האיש אינו אלא מפני שהמעשה שלו הוא סיבה לחיוב האשה, ובזה גם הקטן (נגרר ו) נכלל (ע"ד הנ"ל, שמחמת המצוה שעל האב ללמד תורה את בנו או לחנכו, נקרא הקטן מחוייב בדבר — עד"ז גם בנדו"ד), מכיון שהמעשה⁶⁹ של הקטן הוא ע"פ תורה מעשה המביא אותה לחיוב מלקות, לכן⁷⁰ „הוא מביא“⁷¹ קרבן⁷².

ט. מכהנ"ל ישנה הוראה בגודל הערך של החינוך, ובפרט בת"ת

— שהחינוך יש לו שייכות מיוחדת להזמן של ימי ספירת העומר שהם בין פסח — זמן חירותו וחג השבועות — זמן מתן תורתנו (והם מחברים ומאחדים אותם⁷³),

68 עפהנ"ל (בחילוק ביאת שפחה חרופה לעריות) אולי יש לבאר גם זה שבעריות חייב אחד המערה ואחד הגומר וחייב בין כדרכה בין שלא כדרכה ועוד, משא"כ בשפחה חרופה פטור עד שיגמור ביאתו ופטור שלא כדרכה וחייב רק כשהוא ברצונה ועוד (רמב"ם הל' איסורי פ"א ה"י. פ"ג ה"טו. וש"נ) — כי מכיון שכל האיסור תלוי רק בה — צ"ל הפעולה בה (הביאה) בשלימות וברצונה, משא"כ שאר עריות.

69 להעיר גם ממהרי"ק דלעיל הערה 41.

70 וי"ל שהרמב"ם רמזו בזה שמסיים בהלכה זו דוקא „שאינו האיש חייב קרבן עד שתתחייב היא מלקות שנאמר בקורת תהי' והביא את אשמו“ — דלכאורה אינו נוגע להלכה זו.

בפשטות קאי ע"ז שכתב „והוא שתהי' גדולה ובעולה וברצונה כמו שביארנו“, והטעם לזה כיון „שאינו האיש חייב קרבן כו"י. אבל זה אינו מספיק, כי לכאורה פשיטא היא, שהרי כבר כתב לעיל (ה"טו) שצ"ל „גדולה הבעולה המזידה וברצונה“.

אלא שבזה מבואר הטעם שגם „בן ט' שנים ויום א' שבא על שפחה חרופה היא לוקה והוא מביא קרבן“, כיון שכל גדר חיוב קרבן דהאיש בשפחה חרופה בא מצד שנעשה כאן מעשה שהיא חייבת מלקות ע"ז. וכן משמע שמפרש בקרית ספר הל' איסורי שם שכתב „בן ט' שנים ויום א' שביאתו ביאה הבא על שפחה חרופה הוא מביא קרבן כיון שהיא לוקה דכל שהיא לוקה הוא קרבן כדילפינן כו"י. וראה דבריו בהל' שגגות שם.

71 וע"פ כהנ"ל ובהערה שלפניו משמע שזה „שאינו מביא (קרבן) עד שיגדיל ויהי' בן דעת“ הוא לא לפי שרק אז נעשה עליו חיוב קרבן, אלא כפשטות הלשון (שהחיוב עליו תיכף אלא שאינו מביא עד שיגדיל. והטעם כיון „דבקרבות כתיב רצון וכתוב לרצונכם תזבחוהו“ (מגדל עוז הל' איסורי שם) או „משום שצריך שיקדיש הקרבן וזה רק במופלא סמוך לאיש“ (צפע"נ השלמה ו, ד. וכ"פ בכס"מ ברמב"ם הל' ק"פ פ"ב ה"ד).

72 ראה רמב"ם הל' פסוהמ"ק ספ"ג דס"ל שגם אם „מהלך במקום שאינו צריך ה"ז הולכה והמחשבה פוסלת בה“, והראב"ד פליג ע"ז. וע"פ ביאר הצפע"נ בגדר הולכה (ראה צפע"נ עה"ת ד"פ מסעי. מהד"ת נא, ג. וראה לקו"ש ח"יד שם ס"ד וש"נ. לקו"ש ח"יו שם) דדבר המוכרח נעשה גם בזה חשיבות בפ"ע כו"י, י"ל שגם בזה הרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אולי, שגם בדבר שאינו מוכרח בעצם, ורק בפועל בנדו"ז הי' פעולה זו הכנה והכשרה לפעולה אחרת (ההולכה לפני הזריקה) גם בזה נעשה גדר מצוה. ועד"ז בנדו"ד בשפחה חרופה. ועד"ז דעת הרמב"ם בקרבן פסח על הקטן (אלא שבהולכה נעשה עבודה בפ"ע, כנ"ל).

73 ובפרט ע"פ אגדה הובאה בר"ן סוף פסחים. חינוך מצוה שו. ועפ"ז גם ספה"ע שייכת לסכרא הנ"ל בפנים, שאף שכל ענין הספירה הוא רק הכנה והכשרה למ"מ מ"מ נעשה מציאות וחשיבות בפ"ע ומברכין עלי'.

(*) ודוחק גדול לומר שהי' קס"ד שד"ן זה שונה שהקטן חייב קרבן, כן הי' אפ"ל שהיא חייבת מלקות גם אם היא קטנה, כי (נוסף ע"ז שעדיין קשה במ"ש „בעולה וברצונה“, הרי) אין עונש מלקות לקטנה.

שבחג הפסח בולטת ההדגשה על ענין חינוך הקטן למצות: נוסף על הנ"ל, שבאחת מהמצות העיקריות של יצי"מ (קרובן פסח) מצינו שרחמנא רבי"י לקטן כו' כנ"ל, הרי הסדר של פסח, ההגדה והסיפור ביצי"מ מיוסדים על (וקשורים עם) „והגדת לבנך“⁷⁴ [ובכללות מדמה בנבואת יחזקאל⁷⁵ את יציאת עם ישראל ממצרים ללידת ילד, שמיד לאח"י מתחיל חינוכו בתור יסוד לכל ימי חייו⁷⁶];

וכן גם בחג השבועות, זמן מתן תורתנו — התחלת לימוד התורה ע"י אבינו שבשמים עם בניו — עם ישראל עליהם נאמר⁷⁷ בנים אתם לה' אלקיכם,

ועד"ז באב ובן למטה — שאע"פ שבנוגע למצות בכלל „אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מד"ס“, הרי ב"ת"ת מ"ע מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה⁷⁸; נוסף לזה הרי נתינת התורה היתה בזכות ענין החינוך, שרק ע"י ש"בנינו עורבין אותנו" הסכים הקב"ה לתת את התורה⁷⁹ —

אשר דוקא ע"י שנותנים להילד חינוך במצות הוא נעשה מציאות בפ"ע ויש לו קשר משלו עם המצוה (כנ"ל שהקטן נקרא מחוייב בדבר); ויתירה מזו — בנוגע לת"ת: כשלומדים תורה עם ילד, שזוהי „מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו שנאמר ושננתם לבניך כו' אלו תלמידיך“⁸⁰, ועי"ז עושה למציאות חדשה — התלמיד נעשה קשור אל התורה (ואל גותן התורה) — וכמאמר חז"ל⁸¹ „כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“.

מכל זה מובן גודל החיוב וההשתדלות המוטלת על כל אחד ואחד להתמסר לחינוך בני ובנות ישראל בלימוד התורה ובקיום המצות; ובפרט בימים אלו, שבהם מתכוננים לימי החופש, צריך להשתדל שכל ילדי ישראל, בנים ובנות, יהיו בסביבה של תורה ויראת שמים במשך חדשי הקיץ (ומה טוב במשך כל כ"ד שעות היום), שזו תהי' ג"כ הכנה להוסיף בחינוך ילדים וילדות במשך הזמן והשנה שלאח"י.

(74) שמות יג, ח.

(75) טז, ד ואילך. וראה תו"א וארא נה, א.

(76) ראה מכתבים כלליים לחגה"פ תשל"ז (נדפסו לקמן ע' עדרת ואילך).

(77) ראה יד, א.

(78) ה"ל ת"ת לאדה"ז בתחלתו.

(79) שהש"ר פ"א, ד (א).

(80) ה"ל ת"ת להרמב"ם פ"א ה"ב.

(81) סנהדרין יט, ב. הובא בפרש"י עה"ת במדבר ג, א.

הלכות פסח

יש בכללן שמונה מצות: שלוש מצות עשה וחמש מצות לא תעשה

וזהו פרטן

- א. שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה.
- ב. לבער חמץ מן העולם מחצות היום ולמעלה.
- ג. שלא יראה חמץ כל שבעה.
- ד. שלא ימצא חמץ כל שבעה.
- ה. שלא לאכול חמץ כל שבעה.
- ו. שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת, אף על פי שבאכילת התערובת אין טועמים כלל טעם החמץ שבתוכו ואין נותנים בתוכו את החמץ אלא לקיוהא בעלמא כגון כותח (פי' נסיובי דחלבא) הבללי שמפררין בתוכו פירורי לחם חמץ להחמיצו שאין בכותח טעם הלחם אלא חמיצות הלחם החמיץ את הכותח שכיוצא בזה בשאר איסורין אין כאן איסור מן התורה, אבל בחמץ בפסח החמירה תורה ואמרה כל מחמצת לא תאכלו אפי' תערובתו, אבל כרת אינו חייב אלא אם כן יש בתערובתו טעם חמץ כמו בשאר איסורים וכמ"ש בס"י תמ"ב וביו"ד סי' צ"א.
- ז. לאכול מצה בליל ט"ו בניסן.
- ח. לספר ביציאת מצרים באותו הלילה.

פרק א'

ל' יום לפני החג

- א. ל' יום לפני החג דורשין בהלכות החג, ולכן יש ללמוד הלכות פסח¹ עד שיהיה בקי בהם וידע את המעשה אשר יעשה.²
- ב. כל ל' יום לפני החג יש להיזהר מאוד שלא ידבק בו ובבגדיו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח.³
- ג. החל מל' יום לפני החג (דהיינו מפורים) יש להיזהר שלא לאכול מצה.⁴

1. יו"ט וחזה"מ.

2. שוע"ר סי' תכ"ט, ג'.

3. שוע"ר סי' תל"ו, כ"ג.

4. אג"ק ח"ח עמ' שי"ט (ולכאור' כ"ה גם לגבי מצות מכונה).

פרק ב'

חודש ניסן

- א. אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, ואין אומרים למנצה יענך ולא תפילה לדוד וא"א ולא אב הרחמים בתפילת מוסף וצדקתך בתפילת המנחה דשבת. ובאמירת שיעור תהילים אחרי התפילה אומרים קודם כל מזמור כ' למנצה יענך וגו'.¹
- ב. נוהגין שמראש חודש והלאה קורין (מתוך סידור וכיו"ב) אחר תפילת שחרית פרשת הנשיא שהקריב בו ביום² (גם בשבת) ואח"כ אומרים ה"יהי רצון", כהן ולוי³ ג"כ אומרים את ה"יהי רצון".⁴ בי"ג בניסן אומרים מ"זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה".⁵ אבל אין אומרים אחריו את ה"יהי רצון".⁶
- ג. בחודש ניסן יש להשתדל ולראות אילנות פרי שמוציאים פרח ועדיין לא גדלו פירות, ולברך עליהם ברכת האילנות. וכולם מברכים ברכה

1. וכ"ה בכל יום שא"א בו תחנון.

2. שו"ע"ר סי' תכ"ט, ט"ו. ביום הראשון - ר"ח - מתחילין מ"ויהי ביום כלות משה וגו' עד זה קרבן נחשון בן עמינדב וגו", וביום ב' קורין "ביום השני הקריב נתנאל בן צוער וגו".

3. לקו"ש ח"ב עמ' 21 הע' 21 - כי שבט לוי "נתונים נתונים המה לו מאת בני ישראל" במדבר ג' ט'. ופירש רש"י שם ח' - הלויים באים תחתיהם ובשליחותם של כל בני".

4. "היום יום" א' ניסן.

5. ועיי' התוועדויות תשמ"ה עמ' 1758 והלאה.

6. ולהעיר שאדמו"ר הזקן זצוקללה"ה לא הביא מנהג זה בסידורו כו' ואולי מפני זה נעשה חלישות ר"ל בקיום מנהג זה דאמירת הנשיאים - ובפרט בנוגע לאמירת היה"ר שאחריו כו' ומצוה לחזק את המנהג ובאופן של חמורין עלי וחביבין עלי כו' עד לחביבות של מנהג ישראל

- סה"ש ה'תשמ"ט ח"א עמ' 379.

הלכות ומנהגים חודש ניסן לחג הפסח כא

זו אפילו נשים.⁷ עבר חודש ניסן - דהיינו אחרי ל' בו - ולא בדרך - שוב אינו מברך אפילו בלי שם ומלכות.⁸

ד. נוסח הברכה הוא: בא"י אמ"ה שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם.⁹

ה. ברכת האילנות מברך לכתחילה בפעם הראשונה שרואה את האילן בכל שנה,¹⁰ ולכתחילה יש לברכה ביום חול ולא בשבת ויו"ט, ואם פעם הראשונה שראה את האילן היה שבת או יו"ט יכול לברך אז,¹¹ ולכתחילה עדיף לברך על ב' אילנות יחד.¹²

ו. המנהג הוא להשתתף במעות חיטים (כדי לחלקם לעניי העיר עבור קניית מצות - ושאר מצרכי החג).¹³ וכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד הוסיף ועורר גם שישתדל כל אחד לשלוח לחג הפסח למכריו מצות שמורות עגולות אפיות יד לכה"פ לסדרים.¹⁴

7. הר צבי או"ח סי' רכ"ו.

8. מכתב כללי י"א ניסן תשכ"ה (מובא בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' תר"ט) בהע' האחרונה שם.

9. סדר ברה"נ פרק י"ג הל' י"ד.

10. "סדר ברכות הנהנין" פי"ג הל' י"ד, ובבדי השלחן להגרא"ח נאה סי' ס"ו ס"ק י"ח כתב דעפי"ז "אם לא ברך בראיה הראשונה אינו מברך בראיה שניה", ואולם עיי' מש"כ במשנ"ב סי' רכ"ו ס"ק ה' ובשעה"צ שם ס"ק ג'. ונהגו בכה"ג לברך בפעם השנייה שהוא רואה בלי שם ומלכות.

11. עיי' נטע"ג ח"א פ"ו ה"ז - הערה ט', וש"נ.

12. קצוה"ש סי' ס"ו ס"ק י"ח. (ישנו מחלוקת הפוסקים האם אפשר לברך באילן סרק או אילן שכבר גדל עליו פירות, או הגדל בעצין שאינו נקוב. ולכאורה נראה שלא יברך על אלו מספק).

13. שוע"ר סי' תכ"ט, ה'.

14. ספר המנהגים.

פרק ג'

שבת הגדול

- א. נוהגים שבשבת זה דורש החכם בהל' החג "והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון ולא כמו שנוהגים עכשיו".¹
- ב. אין אומרים בשבת זו, וכן בכל שבתות שבחודש ניסן "אב הרחמים" לפני תפילת מוסף, ו"צדקתך צדק" בתפילת מנחה.²
- ג. מפטירים בה הפטרת השבוע, ואם חל שבת זה בערב פסח מפטירים בה וערבה,³ - במלאכי פרק ג'.⁴
- ד. בשבת הגדול אחרי תפילת מנחה אומרים ההגדה מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו", ואפי' אם שבת הגדול הוא ערב פסח ג"כ אומרים את ההגדה כנ"ל.⁵
- ה. אם חל פסח באחד מימי החול, אין אומרים במוצש"ק שלפניו "ויהי נועם" ולא "ואתה קדוש", וכשחל פסח בשבת הבא נוהגים לאומרו.⁶
- ו. מקדשין את הלבנה אם עדיין לא קידשו.

1. שוע"ר סי' תכ"ט, ב'.

2. וכמו"כ בכל יום שאין אומרים בו תחנון - אם חל בשבת, אין אומרים הנ"ל. יעויין לעיל פ"ב ה"א.

3. ורק אז, באה"ט סי' ת"ל סק"א.

4. שוע"ר סי' ת"ל, ג'.

5. שוע"ר סי' ת"ל, ב'.

6. שוע"ר סי' רצ"ה סעי' ג'. ובלוח כולל חב"ד כתב דלא אמרינן בכה"ג, אולם כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה נהג לאמרה בקביעות כזאת - בשם הגר"י לנדא ז"ל.⁵

"פעם אחת בראש השנה לאחר שהרב הקדוש רבי לוי יצחק מבארדיטשוב סיים לומר את ה"יהי רצון" שאחרי תקיעת שופר (ושם כתוב "יהי רצון... שהמלאכים היוצאים מתקיעת שופר מן התקיעה ומן השברים ומן התרועה ומן התקיעה קשר"ק... וימליצו טוב בעדינו...") אמר "אב מתוק, אב רחום! אם המלאכים היוצאים מן השופר שתקע לוי יצחק בן שרה חלשים המה, יבואו המלאכים הקדושים והבריאים שנבראו מהעבודה והיגיעה אשר עבדו ויגעו עמוך בני ישראל לפני פסח כאשר הם קראצן (מגרדים) שאבן (מחליקים) רייבן (משפשפים) קשר'ן - כשר'ן (מכשירים) - קשר"ק - את הכלים לכבוד חג הפסח להידור מצוה, וימליצו טוב בעדינו, אמין".

(כ"ק אדמו"ר מהר"ש זצוקללה"ה)

פרק ד'

דיני בדיקת חמץ

א. יש לבדוק את החמץ רק לאחר השלמת הנקיון של כל הבית מחמץ.¹ ומ"מ חלה עליו חובת הבדיקה אח"כ (אחרי הנקיון) בגלל החורים² והסדקים שבביתו, וצריך להיזהר ולחפש היטב בכל החורים והסדקים עד מקום שידו מגעת (ומה שנשאר שם די לו בביטולו).

ב. בימים שלפני בדיקת חמץ כשמנקה את המחסן וכיו"ב, ויודעים שבשעת הבדיקה לא יוכלו להזיז שוב את החפצים ממקומם, אם זה מקום שמכניסים בו חמץ, יש לבדוק את החדר לאור הנר,³ בלי ברכה בשעת הניקיון, אע"פ שאין זה ליל בדיקת חמץ, (תוך ל' יום שלפני החג) דהרי בדיקת ליל י"ד במקומות האלו שאי אפשר לבדוק היטב מחמת החפצים המונחים שם וכיו"ב אינה כי אם בדיקה מוטעית, ולכן עדיף טפי לבדוק⁴ מקום זה בשעת הניקיון בדיקה כהוגן.⁵ ולכאורה כ"ה לגבי כל מקום שמכניסים בו חמץ כמו מטבח שיש שם מקרר וכו', ובפרט במקום שמסתובבים שם ילדים,⁶ (ובעיקרון יכול לבדוק את כל הבית לפני אור ליל"ד באם נוסע או ממהר וכדו', ואז יבדוק כנ"ל לאור הנר וללא ברכה. ולכה"פ ישאיר חדר אחד וכיו"ב

1. שו"ע"ר סי' תל"ג, ל"ח.

2. שם, ל"ט.

3. אם זה לילה - וביום סגי באור היום אם יש חלון ממול והאור מאיר לתוך החדר.

4. וכנ"ל אעפ"י שזה בלי ברכה.

5. וכן הורה כ"ק אדמו"ר הרשב"ב זצוקללה"ה להרב י. לנדא ע"ה, קובץ יגדיל תורה גיליון נ"ב עמ' ק"נ.

6. וראיתי כתוב שכן נהג אדמו"ר הרשב"ב זצוקללה"ה לבדוק את המטבח לפני ליל י"ד ובלי ברכה כנ"ל (ועוד צ"ע בזה).

הלכות ומנהגים דיני בדיקת חמץ לחג הפסח בה

לאור לארבעה עשר בכדי שיוכל לבדוק ולקיים מצוות בדיקת חמץ כתיקונה ובברכה).

ג. לפני שמתחיל את הבדיקה, יכניס את כל החמץ הנשאר בבית בתוך מקום סגור ושמור היטב במקום שילדים אינם יכולים להגיע אליו, דאם לא כן יש חשש שהבדיקה אינה מועילה.⁷

ד. כל חדר הצריך בדיקה צריך לטאטא אותו לפני הבדיקה, משום שלפני שמטאטא את החדר יש הרבה עפרורית ואבק ובגלל זה אינו יכול לבדוק יפה, ויזהיר כל אדם את בני ביתו שיכבדו גם מתחת למיטות לפני הבדיקה דאולי נתגלגל שם מעט חמץ.⁸

ה. נוהגים להניח⁹ לפני בדיקת חמץ עשרה¹⁰ פתיתין של חמץ¹¹ במקומות שונים בבית ויש להיזהר שהעשרה פתיתין יהיו מלחם קשה קצת או מפיתה שאינם מתפוררות.¹²

7. שו"ע"ר סי' תל"ד, א'.

8. שו"ע"ר סי' תל"ג, ג, ל"ח.

9. ואולי מל' הגמ' פסחים דף י' עמ' ב' דאיתא שם הניח עשר ומצא וכו' וכ"ה בשו"ע נוהגים להניח וכו' (כ"ה בהגש"פ בשם מהר"ש אלקבץ עיי"ש) יש לדייק שלא מקפידים שהילדים או אחר יניחו את הפתיתין אלא הבודק בעצמו גם יכול להניח, וכן מוכח מדברי הש"ה שבעה"ב עצמו הוא מניחם - יעויין נטע"ג ח"א פ"ח ה"ה והע' ח' שם. ושמעתי שכן נהג הרבי נשי"ד.

10. עפ"י קבלה.

11. והנה מעיקר הדין אין צריך כלל להניח פתיתים הללו קודם הבדיקה שאף אם יבדוק הבודק ולא ימצא שום חמץ בבדיקתו אעפ"כ לא בירך לבטלה, שכך המצוה לבדוק את החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ממנו מאומה, ואם לא מצא אין בכך כלום וכבר קיים המצוה כתיקונה, אבל כבר נתפשט המנהג להניח ומנהגן של ישראל תורה היא - שו"ע"ר סי' תל"ב, י"א. ויש לומר הטעם לזה - חוץ מהטעמים המבוארים בחק יעקב - כדי שבביטול היום יוכל לומר כל חמירא וחמיעא דחמיתיה וכו', וגם שלא ישכח חובת בעור ולא יצטרך לשרוף הכלי שלקח לבדיקה כמו"ש בשו"ע"ר סו"ס תמ"ה - הגש"פ.

12. שו"ע"ר סי' תל"ב, י"א.

1. אין לשים את הפתיתין בנייר כסף (שאינו נשרף היטב) אלא בפיסת נייר רגילה וכיו"ב בכדי שיישרף כדבעי בעת הביעור, ויזהר לסגור היטב בתוך הנייר, וכל אחד מהפתיתין יהיה פחות מכזית.¹³ ויש לוודא שבכל הפתיתין יחדיו יהי' שיעור כזית לפחות, וכך יקיים מצות ביעור חמץ מדאורייתא. ויזהר מאוד לזכור היכן הניח את הפתיתין שאם לא ימצא את כולם יצטרך לשוב ולבדוק את כל הבית.¹⁴

2. זמן הבדיקה הוא מיד בצאת הכוכבים, וחצי שעה קודם הבדיקה - דהיינו לפני צאת הכוכבים, אסור להתחיל לעשות שום מלאכה או להיכנס למרחץ וכיו"ב, ולקבוע סעודה בשיעור כביצה (דהיינו 57 גרם) ג"כ אסור, משא"כ לטעום ולאכול פרי וכיו"ב מותר.¹⁵ וכמו"כ ללמוד תורה¹⁶ גם אסור.¹⁷ ואם התחיל אחד מכל הדברים הנ"ל בהיתר, דהיינו יותר מחצי שעה לפני זמן הבדיקה - צאת הכוכבים, או אפילו התחיל באיסור, דהיינו תוך חצי שעה לפני זמן הבדיקה - צאת הכוכבים, אינו צריך להפסיק עד שיגיע זמנה, דהיינו עד צאת הכוכבים (ולא לפני זה), ורק אז יפסיק.¹⁸

13. שו"ע"ר סי' תל"ב, או"ק ג'.

14. שו"ע"ר סי' תל"ד, א'. אם לאחר בדיקת חמץ מצא רק ט' פתיתין וכיו"ב, יש לבדוק את הבית מחדש ללא ברכה (אם ברור לו שהניח י' פתיתין). ואם בדק שוב את הבית ולא מצא עדיין את הפתית החסר, יש לסמוך בדיעבד על הביטול (ועל המכירה) שהוא עושה.

15. שו"ע"ר סי' רל"ב סעי' ג', ועי' משנ"ב שם ס"ק ל"ד, ל"ה, ועיי"ש ביאור הלכה, ואכ"מ.

16. ואם מבקש מחברו שאינו לומד שיזכירו לבדוק כשמגיע זמן הבדיקה מותר ללמוד עד אז, ואולם רק בלימוד התורה שהיא מצווה התירו משא"כ בשאר הדברים שהם דברי רשות אסור. שו"ע"ר סי' תל"א, י"א. ובקונט"א שם ס"ק ב'.

17. שו"ע"ר סי' תל"א, ה'. ועיי"ש בקונט"א דכתב רבינו וז"ל: אבל כאן אם אינו בודק בתחילת הלילה ראוי לקרותו עברין, שעבר על תקנת חז"ל לפי דעת הפוסקים הנ"ל. עיי"ש.

18. וכן מוכח בלשונו הזהב של רבינו בשולחן סי' תל"א, ו'. ובקונט"א שם ס"ק א' עיי"ש באריכות. ואין הדיוק מזה שכתב רבינו בלשונו "חייב להפסיק כשיגיע זמנה" שמזה רצו

הלכות ומנהגים דיני בדיקת חמץ לחג הפסח בז

- ה. בודקים את החמץ אחרי תפילת ערבית בציבור,¹⁹ וצריך להתפלל בזמן - דהיינו מיד בצאת הכוכבים, בכדי שיוכל מיד אחרי זה ללכת לבדוק את החמץ בביתו. ואם הוא רגיל להתפלל כל השנה במניין בביהכ"ס והערב נשאר בביתו ג"כ מתפלל קודם תפילת ערבית ואחר כך בודק.
- ט. ואם הוא מתפלל בדרך כלל ביחידות,²⁰ יתפלל לאחר הבדיקה שזמן הבדיקה הוא בליל י"ד מיד בצאת הכוכבים.²¹ ואולם היות שמנהגנו להאריך ביותר בבדיקה, ע"כ המנהג המקובל לבדוק תמיד לאחר תפילת ערבית אפי' כשמתפלל ביחידות.²²
- י. קודם הבדיקה יש מדקדקים ליטול את ידיהם.²³
- יא. בודקים לאור נר של שעווה,²⁴ עם נוצת עוף,²⁵ ואת החמץ שמוציאים מניחים בתוך שקית קטנה של נייר, ובודקין בכל מקום ובכל פינה בכל הבית עם הנר וכו', ואם זה מקום שקיים חשש שאור הנר יגרום לשריפה ח"ו אפשר לבדוק עם פנס וכיו"ב.

להוכיח באחרונים דהיינו בשעת צאת הכוכבים, דאין זה ראי-ה כלל, דהרי רבינו בעצמו כתב מפורש בסי' ע' סעי' ה', דכשיגיע זמנה יכול להיות ג"כ מאז שהגיע זמן האיסור והיינו אפילו תוך חצי שעה, גם נקרא הגיע זמנה. ועיי"ש. והחילוק הוא דכאן הוי מדברי סופרים לגמרי, ולכן שונה הוא. (הערת אאמו"ר זל"ה"ה).

19. שו"ע"ר סי' תל"א, ח'.
20. גם כל השנה.
21. שו"ע"ר שם, וכן נהג כ"ק אדמו"ר הרי"צ זצוקל"ה"ה, לקו"ש ח"י"ז עמ' 434.
22. אג"ק ח"ב עמ' שד"מ. ועי' בלוח היום יום י"ד ניסן דכותב שם בפשטות: בדיקת חמץ אחר תפילת ערבית.
23. שו"ע"ר סי' תל"ב, י"ב.
24. ואם אין לו, יקח נרות אחרים, אבל אור האבוקה מעכב אפי' בדיעבד וצריך לחזור ולבדוק בלי ברכה - שו"ע"ר סי' תל"ג, ח' ט'.
25. שע"י גוררים את החמץ, משנ"ב סי' תל"ג ס"ק מ"ו, ועיין מג"א שם ס"ק כ"א.

יב. יזהר שלא ידבר כלום בין הברכה לתחילת הבדיקה ואפי' לא מענייני בדיקה,²⁶ ואם עבר ושח בין הברכה לתחילת הבדיקה, אם מצרכי הבדיקה הוא א"צ לחזור ולברך, ואם אינו מצרכי וענייני הבדיקה כלל צריך לחזור ולברך. אבל אם כבר התחיל את הבדיקה א"צ לחזור ולברך. ומ"מ לכתחילה אין לשיח שום שיחה באמצע הבדיקה כ"א מענייני צרכי הבדיקה.

יג. אין מברכים "על ביעור חמץ" אלא על הבדיקה, אבל לא על הביטול שלאחרי הבדיקה ולא על השריפה והביטול שלמחרת, דכבר נפטרו בברכה זו ד"על ביעור חמץ" שלפני הבדיקה.²⁷

יד. בשעה שמברך את ברכת "על ביעור חמץ", יעמיד מבני ביתו על ידו בכדי שישמעו את הברכה, ויזכה אותם בשליחותו²⁸ לבדוק כל אחד במקום מסוים.²⁹ וא"כ לא ידברו גם הם שום שיחה כנ"ל³⁰ בין הברכה לתחילת הבדיקה, ויתכוונו לצאת בברכתו ויענו אמן אחר ברכת המברך.³¹ משא"כ ב"ה וב"ש דהוי הפסק.³²

טו. ובכה"ג שיש לו שלוחים³³ העוזרים לו בבדיקתו, אפי' אם הוא כבר סיים את החלק שהוא בודק, אסור לו לעשות כל הדברים האסורים לעשות מחצי שעה לפני הבדיקה, עד שיגמרו כל שלוחיו לבדוק. דהרי מוטל עליו בעצם לבדוק מקומות אלו, וכל זמן שלא נגמור

26. שוע"ר סי' תל"ב, ו'.

27. שוע"ר סי' תל"ב, א', ה'.

28. לשון אדמוה"ז בסידורו. ומצוה היא - אג"ק חט"ו עמ' קנ"ז, ועיין שוע"ר סי' תל"ב, ט' בסופו.

29. ואין כאן עניין של מצוה בו יותר מבשלוחו כיון שגם הוא בעצמו בודק, אג"ק הנ"ל שם.

30. בסעי' י"ב.

31. שוע"ר סי' תל"ב, ח'.

32. שוע"ר הל' תפילה סי' קכ"ד, ב'.

33. מבני ביתו כנ"ל או כיו"ב.

הלכות ומנהגים דיני בדיקת חמץ לחג הפסח בט

- עדיין, החיוב שעליו אוסר אותו בכל הנ"ל,³⁴ וכמובן שצריך להיזהר שלא לבטל את החמץ עד שיגמרו כולם לבדוק.
- טז. יש להשתדל, שבזמן שמברך על הבדיקה ברכת "על ביעור חמץ", יעמוד במקום שבודאי מחויב בבדיקה ויתחיל לבדוק מחדר זה,³⁵ כדי שתהא הברכה סמוכה לעשייה בלי הפסק.
- יז. נוהגין להאריך בבדיקת חמץ.³⁶
- יח. אין נוהגין לכבות את החשמל בעת הבדיקה.³⁷
- יט. ומיד אחר הבדיקה יבטל את כל החמץ שיש בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה זו ויאמר כל המירא וכו',³⁸ ואם אינו מבין מה שאומר די בזה שידע את הענין הכללי דהיינו שהוא מבטל ומפקיר חמצו, "ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל".³⁹
- כ. אחר שגמור את הבדיקה יקח את עשר הפתיתים שמצא והכניסם בתוך שקית (כנ"ל סעיף י"א), ויצרף לזה את הנוצה ואת שיירי הנר עם קערורית (כמין כף) עץ, ומעטף הכל ביחד בתוך נייר (או מכניס הכל בשקית נייר אחרת) באופן כזה שידית הכף תבלוט בחוץ, (והיא נשאת בלתי מעוטף) ומהדק ע"י חוט שכורכו סביב השקית כמה

34. נטע"ג ח"א פ"י ה"ה וש"נ.

35. או מפניה זו וכיו"ב.

36. עיי' לעיל סעי' ט'.

37. דאחרי הכל עיקר מטרת הנר הוא לחורים וכו', (בשאר המקומות מסתכל היטב שם לאור הבית - החשמל), ובמקומות כאלו שאי אפשר להכניס הנר כמו מתחת למיטה וכיו"ב מחשש שריפה וכדו' יש לבדוק עם פנס ע"מ לחפש היטב, וכנ"ל סעי' י"א).

38. הראשון - הנדפס בסידור.

39. שוע"ר סי' תל"ד ו'ז'.

פעמים וקושרו,⁴⁰ ויניחהו במקום שמור,⁴¹ שלא יתפורר ח"ו ע"י תינוקות או עכברים.

כא. אחרי הבדיקה יזהר שלא לאכול יותר חמץ בכל הבית, אלא בחדר אחד או פינה אחת, וכל פעם שיאכל חמץ ינער היטב את הבגדים שם, ויזהר במיוחד אצל ילדים קטנים שלא יפזרו חמץ בכל הבית. ואחר האוכל יבדוק שוב החמץ באותו מקום שבו אכל (וכמובן ללא ברכה). וישמור את כל החמץ הנשאר עוד לאכילה במקום מוצנע ושמור כגון בתיבה וכיו"ב, מקום שאין התינוקות ועכברים יכולין לטוול משם.⁴²

כב. המקרר צריך לנקותו היטב בכל הפינות וכן צריך לנקות היטב את הגומי שסביב הדלת שבדרך כלל מצטבר שם הרבה חמץ, כמו"כ מתחת לגומי שבדרך כלל יש שם חמץ בעין ממש שבהישג יד. וכן הוא לגבי המקפיא - הפריזער, ואם יש שם קרח יפשירנו תחילה ואח"כ ינקנו. ויש נוהגין לכסות את המזדפים בנייר ועליהם שמים את המאכלים והסירים הכשרים לפסח.

כג. צריך לנקות היטב את כיסי הבגדים ולבדוק אותם היטב, ואם הם בגדים כאלה שהוא משתמש אתם גם לאחרי הבדיקה אין צריך לבדוק את כיסי הבגדים בליל י"ד אלא למחרת בשעת הביעור,⁴³ ואף אם רוצה להחמיר ולבדוק בגדים אלו בליל י"ד, צריך לחזור לנקותם ולנערם ולבדוקם שוב למחרת בשעת הביעור, דחוששין שמא נכנס

40. ס' המנהגים, הגש"פ.

41. אבל מקום שיראהו למחרת בכדי שלא ישכח לשורפו, קיצושו"ע סי' קי"א, ט'.

42. או יתלנו באויר או יכפה עליו כלי רחב ויניחנו במקום גבוה קצת - שוע"ר סי' תל"ד, א'.

43. שוע"ר סי' תל"ג, מ"ב-מ"ג.

הלכות ומנהגים דיני בדיקת חמץ לחג הפסח לא

בהם שוב חמץ ממה שאכל אחר הבדיקה. אין נוהגין לבדוק את החמץ בכיסים שבבגדים לאור הנר.⁴⁴

כד. אם הוא יודע בוודאות שאף פעם לא הכניס חמץ בבגדיו וגם בגדיו לא באו בכלל במגע עם חמץ, אז לא צריך לבדוק לא בליל י"ד ולא למחרת,⁴⁵ ואולם כיסי בגדי ילדים נוהגין לבדוק בכל מקרה.

כה. ארון הספרים אין בודקים אותו בליל בדיקת חמץ לאור הנר, אבל צריך לנקות את מקום הספרים היטב לפני זמן בדיקת חמץ, במה דברים אמורים אם אין מכניסין שם חמץ, אבל אם המקום הזה הוא מקום שמכניסין בו חמץ כל השנה ודאי דצריך בדיקה כהוגן, וכן ספרים שרגילים להשתמש בהם בזמן הסעודה במשך כל השנה כולה אין להשתמש בהם בפסח בלי שינקם היטב,⁴⁶ ויבדקם.

כו. בעת ניקוי הספרים ישתדל לנקות במיוחד את הספרים שיודע שישתמש בהם במשך חג הפסח, ומ"מ כדאי שלא להניח בפסח ספרים שאינם חדשים על שולחן האוכל, אלא על מפית גדולה או על מפה נפרדת וכיו"ב.

כז. ברכונים וכיו"ב שמשתמשים אתם בימות השנה ונדבקים עליהם פירורי חמץ בעין, כדאי לנקותם כמה שאפשר ולמוכרם בין שאר דברי החמץ אשר מוכרו לנכרי, משום שכמעט וא"א להסיר מהם כל החמץ שנדבק בהם, וצריך ליחד ברכונים נפרדים לחג הפסח.

44. עיי' ספר השיחות תש"ב עמ' צ"א שכ"ק אדמו"ר הרש"ב וצוקללה"ה נהג לנקותם בחצר.

45. ומ"מ המחמיר בזה תבוא עליו ברכה, שם.

46. והיינו דף אחרי דף. (ואם זה ספרים שמשתמש בהם הרבה בחמץ עדיף שלא להשתמש בהם בפסח אם אפשרי). ועיי' לקמן פ"ח הל' י"ג וכו' לגבי מקלדת מחשב, שפורפרת טלפון ועוד. וידועים דברי אדמוה"ז בשולחנו סי' תמ"ב סעי' ל': ...אבל ישראל קדושים ונוהגים להחמיר על עצמן וגוררין כל החמץ הנמצא אפילו משהו... (עיי' לקמן פ"ו הל' י"א).

כה. כשמנקין את החצר, יש לנקות היטב בחורין ובסדקים שבקירות וכיו"ב.⁴⁷ אבל אין צריך לבדוק לאור הנר.⁴⁸ וכמו כן יש לבדוק בתיבת הדואר ובארון החשמל ובמקלט וכיו"ב, שלפעמים הילדים משאירין שם חמץ.

כט. בבית משותף חייבים לבדוק⁴⁹ את חדר המדריגות, דלומדים מהפסוק תשביתו שאור מבתיכם אפי' דשותפין.⁵⁰

ל. צריך לבדוק את החמץ ברכב לאחר שמנקה אותה היטב עם שואב אבק וכיו"ב, ויבדוק אותה לאור היום עם דלתות פתוחות בכדי שיאיר במכונית,⁵¹ ומתחת למושבים (ותאי איחסון וכדו') דשם חשוך ואי אפשר לראות שם אפי' לאור היום, וכן קשה לבדוק שם לאור הנר, יבדוק בפנס.

לא. חדר שמוכרים אותו לגוי אין צריך לבדוק, כי לא חל על זה חיוב בדיקה כלל.⁵²

לב. מי שנוסע מהבית קודם הפסח לפני ליל הבדיקה, אבל תוך ל' יום שלפני הפסח, ואין בדעתו לחזור בבית עד אחרי החג, חייב לבדוק את החמץ קודם נסיעתו (ולכה"פ יבדוק חדר אחד בביתו), ויבדוק עם נר, אבל לא יברך על בדיקתו כיון שאינו בודק בזמן שתקנו חכמים, ומיד אחר הבדיקה יבטל את כל החמץ שאין ידוע לו ושלא

47. משא"כ קרקעית החצר לא צריך בדיקה לפי שעורבין ושאר עופות מצויין שם.

48. פרמ"ג א"א סי' תל"ג, כה"ח סי' תל"ג סקנ"א.

49. או לדאוג שמישהו יבדוק בשליחותם.

50. עיי' טו"ז סי' תמ"ה בסופו ועיי' נטע"ג פ"כ ה"א.

51. ראה שוע"ר סי' תל"ג, ב'. דבמקום שאורו רב יכול לבדוקו אפילו לכתחילה לאור היום ואפילו ביום המעונן.

52. ולא חיישין כאן שישכח למוכרו ועיי' שו"ת צ"צ או"ח סי' מ"ז.

הלכות ומנהגים דיני בדיקת חמץ לחג הפסח לג

מצאו בבדיקתו כתקנת חז"ל שתקנו לבטל תיכף ומיד אחר הבדיקה, וכנ"ל סעי' י"ט, עיי"ש.⁵³

לג. בד"א אם הוא יוצא בתוך ל' יום שלפני הפסח כנ"ל, אבל אם יצא קודם ל' יום שלפני הפסח, מוציא את כל החמץ שבביתו וברשותו, אבל אינו בודק, וכשיגיע ערב פסח יבטל מהמקום שבו הוא נמצא את כל החמץ שיש לו בכל גבולו, ולא יברך⁵⁴ על ביטול זה אנפ"י שלא בדרך כלל ברכת על ביעור חמץ.⁵⁵

לד. וכל זה אם אשתו ובניו גם כן נוסעים מהבית לחג, אבל אם אשתו נשארת בבית אין צריך הבעל לבדוק בכלל, אלא אשתו תבדוק בליל י"ד בשליחותו של הבעל⁵⁶ ובברכה.⁵⁷

לה. תלמידים הגרים בפנימייה ונוסעים לביתם היות שאין נמצאים בישיבה בזמן בדיקת חמץ, עליהם לנקות את חדרם על כל תכולתו כולל ארונות ומדפים וכו' לפני שעוזבים את הישיבה ולבדוק ולוודא שלא משאירים שם חמץ, ואח"כ בליל בדיקת חמץ לשמוע את ברכת על ביעור חמץ בבית ולבדוק בחדר בו הם ישנים, או עכ"פ להיות שותפים לבדיקת החמץ שבבית (ועי' לעיל סעי' י"ד (ובהע' 28 שם) דמצוה על האבא לזכות בניו בשליחותו לבדוק החמץ), וכמובן שאם השאירו חמץ בישיבה ימכרו אותו במכירת חמץ.

לו. אם מסיבה כל שהיא אינו יכול לנקות היטב את הבית, יכול למוכרו כמות שהוא לנכרי, ומ"מ כדאי לנקות חדר אחד לכל הפחות ולעשות

53. שוע"ר סי' תל"ו, א'.

54. שהרי לא בדק.

55. שוע"ר סי' תל"ו, ה' ו'.

56. שוע"ר סי' תל"ו, שם.

57. וכן הוא לגבי בניו ובנותיו הגדולים.

בו בדיקת חמץ כדון, בכדי לקיים את המצוה⁵⁸, או לחילופין ישכור מבעל הבית את החדר⁵⁹ שבו מתארח במשך החג,⁶⁰ ויקיים שם את הבדיקה בזמנה, וישרוף בבוקר את החמץ כתיקונה.

לז. בביהכ"נ צריך הגבאי או השמש לבדוק בליל הבדיקה לאור הנר, וצריך לברך על בדיקה זו אבל לא יאמר הביטול, שאין החמץ שלו ואין אדם מפקיר דבר שאינו שלו. ואם לא בדקו בלילה לאור הנר יבדקו ביום י"ד לאור היום.⁶¹ ואולם אם כבר גמר לבדוק בביתו וקשה לו לבדוק בביהכ"נ קודם שיאכל, מותר לו לאכול קודם.⁶²

לח. אם גמר לבדוק כל החמץ והסיח דעתו מלבדוק ופנה לעסקיו ושוב נזכר שלא בדק במקום אחד או יותר א"צ לברך עוד הפעם.⁶³

לט. אם לא בדק את הבית ורק חיפש אחר הפתיתים לא יצא יד"ח הבדיקה.⁶⁴

מ. צריך לוודא שבתוך המטאטא וכדו' לא נדבק חמץ, ונקי הוא, וכמו"כ בשואב האבק (ובמיכל הקיבול שלו), וצריך לנקות אותם היטב ולמכור אותם ביחד עם שאר הדברים הנמכרים.

58. שוע"ר סי' תל"ג סעי' ז' וז"ל: לפיכך נכון הדבר שישירי חדר אחד לבדוקו בליל י"ד ולברך על בדיקתו שלא להפסיד ברכה בידיים (ושם מדובר במי שרוצה לבדוק חמצו לפני הזמן וכיו"ב). (ובהמשך הסעיף שם: ומכל מקום אף אם בדק כל חדריו ולא שייר כלום צריך הוא לחזור ולבדוק פעם אחרת לא פחות חדר אחד בליל י"ד וכו' עיי"ש. ומצויין אצלי דלכאו' צ"ל כתוב לא פחות מחדר אחד או לפחות חדר אחד. ויל"ע. ושור"ר בשוע"ר הוצאה חדשה ומתוקנת שי"ל בשנת ס"ח מביא שם דבכת"י איתא 'לפחות'.

59. וישאל מרב מורה הוראה אם צריך לעשות קנין על חדר זה וכו'.

60. וכן הוא הדין אם הוא מתארח בחג בבית מלון יעשה כנ"ל.

61. שוע"ר סי' תל"ג, ל"ו-ל"ז.

62. ובע"ב שיש להם בביהכ"נ תיבות סגורים וכיו"ב צריכים לבדוק.

63. עיין נטע"ג פי"ג ה"ח.

64. עי' נטע"ג פ"ח הע' י"ג.

"שני ערבי ימים טובים ערב יום הכיפורים וערב פסח היו דומים זה לזה בליובאוויטש בכך שבאותו היום עצמו היה הבדל גדול באוירתם של שני הצאי היום, חצות היום הי-ה עושה ביניהם הבדלה כזו כאילו הם שני זמנים שונים לחלוטין... אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה הי-ה מתעורר לא יאחר משעה 3 ולאחר הנחת התפילין שחרית וקודם התפילה היה עושה סיום מסכת והיה מתפלל לא יאחר מהשעה 5.30, וכל משך הזמן עד לאחרי ביעור חמץ היה טרוד בהשגחות ובהוראות לסילוק החמץ והטמנת כלי החמץ, ובחצות היום היתה ההכנה לאפיית מצות מצוה. ולאחר אמירת - וליתר דיוק לאחר לימוד קרבן פסח (שהיה נמשך כשעה עד שעה וחצי) נהיה בבית אור שונה ושמחה אצילית עד שהכל נהיה שמח.

(לקוטי דיבורים עמ' 264-267)

פרק ה

הלכות ערב פסח

- א. אין אומרים "מזמור לתודה" בתפילת שחרית (ולא בחוה"מ).
- ב. אין מתענין כל חודש ניסן, חוץ מבכורים בערב פסח, וכן אין מספידים למת אלא על תלמיד חכם בשעת הלוויתו.
- ג. כל הבכורים בין אם הוא בכור מהאב בלבד, ובין אם הוא בכור מהאם בלבד, מתענים בערב פסח זכר לנס שניצלו ממכת בכורות, בין אם הוא כהן לוי או ישראל¹, ואם חל ערב פסח להיות בשבת אז מתענים ביום חמישי², ואם חל ערב פסח להיות ביום שישי מתענים בו ביום. ומ"מ נתפשט המנהג שבמקום להתענות משתתפים הבכורות בסעודת מצוה, כגון ברית מילה או סיום מסכת³, וטועמים ממנה ואחר כך מותרים באכילה ושתייה⁴.
- ד. אשה שהיא בכורה אינה מתענה⁵.

1. שו"ע"ר סי' ת"ע, א'.

2. שו"ע"ר סי' ת"ע, ז'.

3. לקו"ש ח"ז עמ' 67, ושם הלשון דעי"ז נפקע התענית ועי' שם ובהערה 17.

4. עיי' לקמן סעי' ה', ו'.

5. שו"ע"ר שם, ג'. דכיון שעיקר תענית הבכורות אינו אלא מנהג לא נהגו להחמיר כל כך מפני שעיקר ההתראה והמכה הכתובה בפירוש לא היתה אלא על הבכורים הזכרים.

- ה. בכור קטן אביו מתענה עבורו⁶ (או משתתף בסעודת מצוה וכיו"ב - ואם הוא יכול בקלות להשתתף בסעודת מצוה עדיף), ואם אביו גם בכור החייב להתענות עבור עצמו, טוב שהאם תתענה עבורו, ומ"מ במקום צער או שהיא מעוברת וכיו"ב, אינה צריכה להתענות משום שתענית האב עולה לכאן ולכאן, וכבר נתפשט המנהג שבכל מקרה היא אוכלת מסעודת הסיום בכדי לפטור את בנה הקטן.
- ו. נוהגים הבכורים לסיים מסכת⁷ ביום זה,⁸ או להשתתף בסיום מסכתא שנעשה ע"י אדם אחר, או אפי' בשאר סעודת מצוה כגון ברית מילה או בר מצוה וכיו"ב, וטועמים מסעודת המצוה,⁹ ואח"כ מותר להם לאכול ולשתות כל היום כרגיל.

-
6. שו"ע"ר שם סעי' ה'. ואם חל ערב פסח להיות בשבת דאז אין התענית בזמנה, אין האב צריך לצום עבור בנו, כה"ח סי' ת"ע או"ק כ"ג.
7. והנה בין "שישים המה מלכות אלף שישים מסכתות" יש מסכת השייכת במיוחד לערב פסח - מסכת תענית, שכן בערב פסח ישנו הענין דתענית בכורים - התוועדות קודש י"א ניסן ה'תשד"מ עמ' 1554.
8. הנה כו"כ אחרונים מקילים בנוגע לסיום ועד אפילו על אבות דר"נ, וישנם אחרונים שמקילים ומתירים לעשות סיום אפילו על פרק אחד בלבד - ראה יסודי ישרון ח"ו עמ' מ"ג ואילך, וש"נ - ועאכו"כ כאשר מדובר אודות מסכת שלימה, גם מסכתות קטנות ובפרט אבות דר"נ - מסכת שיש בה ריבוי פרקים, וא"כ לכאורה בטח יכולים לעשות סיום על מסכת בתלמוד ירושלמי - אעפ"י דכל המסכתות דתלמוד ירושלמי אינם בשלימותם לגמרי, שהרי ישנם כו"כ ענינים שנשארו בקושיא כו', ולא הוגה כו'. תשובה לכ"ק האדמו"ר מגור הגה"ק רפ"מ זצ"ל ביחידות - י"ג אייר ה'תשד"מ. כמו"כ מותר לעשות סיום על סדר משניות. ואם אין ברירה ממש ניתן לעשות סיום על מסכת אחת במשניות, בתנאי שלמד היטב עם הפירושים כגון הרע"ב ועוד. (עי' נטע"ג פמ"ג הלכה י"א וש"נ).
9. ונוהגים לתת דברים שאין בהם חשש חמץ כמו תמרים וכיו"ב או מיני מזונות (שלא מתפוררים או) שכשרים לפסח. ולהעיר מהנכתב בליקוטי דיבורים ח"א (ליקוט ה') כה"פ תרצ"ד חלק שני, או"ק כ"ד: שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה עורך סיום מסכת בבוקר מוקדם לפני תפילת שחרית.

ז. בערב פסח אסרו חכמים לאכול מצה,¹⁰ כדי שתהי' ניכרת אכילת מצה בליל הסדר, וכל קטן המבין סיפור יציאת מצרים אסור לו לאכול מצה ביום זה, וכן אין אוכלים מכל המינים הנכנסים בחרוסת ומרור,¹¹ עד אחרי כורך,¹² ויש נוהגים שלא לאכול גם חזרת קודם הפסח,¹³ וכן אסור לשתות יין בערב פסח. וכמו"כ אסור לאכול הרבה פירות וירקות או בשר וכדו' - רק מעט, ולא ימלא כרסו מהם כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון.

ח. יש לקצץ את הציפורניים ולהסתפר קודם חצות, ובדיעבד יכול לגזור את הציפורניים גם אחר חצות. משא"כ להסתפר אצל ספר יהודי לאחר חצות היום אסור אפי' בדיעבד,¹⁴ ורק על ידי גוי יהיה מותר בדיעבד.

ט. לפני סוף זמן אכילת חמץ, יש לצחצה היטב את השיניים, וכדאי לעבור בין השיניים עם קיסם וכיו"ב כדי להוציא את החמץ הדבוק והמוכנס בין השיניים ולשטוף אח"כ היטב את הפה,¹⁵ וכן ינקה את ציפורניו מהחמץ הנדבק בהם.

10. עי' לעיל פרק א' הל' ג' וש"נ.

11. ועי' שו"ע"ר סי' תע"א, י"א-י"ב. (והיינו חסה וחרין - חזרת, יין, תפוחים אגסים ואגוזים, ספר המנהגים).

12. ובחו"ט - עד אחרי כורך דסדר שני.

13. הגש"פ. ועי' שו"ע"ר סי' תע"א סעי' ב': אבל מותר לאכול מעט פירות או מעט ירקות... או מעט תבשיל... או מעט בשר ודגים.. שלא אסרו אלא פת בלבד שסועדת את הלב... ומ"מ לא התירו משאר המינים אלא מעט, אבל לא ימלא כרסו מהם. וכן יכול לשתות כל המשקין חוץ מיין שלא ישתה ממנו מעט... אבל הרבה יין יכול לשתות... ומ"מ לא ישתה הרבה כ"כ עד שיהא שבע, כי בודאי הוא מקלקל תאוות המאכל.

14. שו"ע"ר סי' תס"ח, ד'-ו'.

15. בכדי שהחמץ לא יישאר שם.

י. מי שיש לו שיניים תותבות שאינו יכול להוציאם מפיו, או "גשרים" ו"פלטות" וכדומה שגם הם קבועים בפה ואין אפשרות להוציאם, יזהר שלא לאכול חמץ חם 24 שעות קודם סוף זמן אכילת חמץ, ובערב פסח אחרי שגמר אכילת החמץ שלו, יצחצה היטב את השיניים וינקה בכל החורים והסדקים וידיח פיו (במידת חום מקסימלית המאפשרת הכנסתם לפה) וישהה המים החמין קצת בפיו.¹⁶

יא. ואם יש לו שיניים תותבות שיכול להסירן, צריך לנקותם ולשפשפם היטב במים מהפרורים הדבוקים בהם ולהגעילן עכ"פ בכלי שני,¹⁷ ויזהר לעשות את הנ"ל לפני סוף זמן אכילת חמץ.¹⁸

יב. כשקונים בשר ועופות לפסח אין לומר בשר זה לפסח או צריך לקנות בשר לפסח וכיו"ב, והטעם הוא משום מראית העין, שהשומע סבור שמדובר בקניית קרבן פסח, אלא יאמר בשר זה ליו"ט¹⁹ או בשר זה על פסח וכיו"ב.²⁰

16. מעדנ"ש, ועיי' נטע"ג פע"ח. עי' לקמן פי"א הל' ג' והע' 14 שם. ואם יש לו גומיות בפה כדאי להחליפן לחדשות.

17. ויש המצריכים אפי' הגעלה ע"י עירו מכלי ראשון, ואז ישטפו מיד במים קרים ויכניסו מיד לתוך פיו כדי שלא יאבדו את צורתם בגלל המים הרותחים.

18. ומסופר על כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה שכאשר היה בוויינן אצל רופא מומחה, עשה לו הרופא שיניים של זהב לבשר בפ"ע וחלב בפ"ע ולפסח בפ"ע.

19. שוע"ר סי' תס"ט, א'. (או יכול לומר צריך לקנות בשר ליו"ט).

20. שוע"ר שם סעי' ג. ומכל מקום בדיעבד אם אמר בשר זה לפסח וכיו"ב אפילו ערב פסח אחרי חצות, מותר באכילה. דמשום מראית עין אין לאסור בדיעבד - שוע"ר שם סעי' ב'.

- יג. צריך לבדוק את המצות שאפה או קנה, אם הופרש מהם כבר חלה, ואם לא - יפריש לפני החג, ואם שכח אסור להפריש ביו"ט.²¹ ויש נוהגין לבדוק (לפני ביעור חמץ) את המצות מחשש שימצא כפולות.
- יד. אסור לעשות שום מלאכה - האסורה בחול המועד - בערב פסח אחר חצות היום,²² וטעם איסור המלאכה הוא, משום שבזמן שבית המקדש היה קיים אסרו חכמים לכל אדם מישראל לעשות מלאכה בזמן זה שאחר חצות משום שהוא זמן הקרבת הפסח, ועשו אותו כעין יו"ט, והעושה מלאכה בזמן הזה משמתין אותו כדין העובר על איסור חכמים, וגם אינו רואה ממלאכה זו סימן ברכה לעולם.²³
- טו. במה דברים אמורים שאסור לעשות שום מלאכה,²⁴ אם היא מלאכה גמורה,²⁵ אבל מלאכה קלה או מלאכה שמותר לעשותה בחול המועד כמו דבר האבד, או שהוא לצורך הפסח וכיו"ב, מותר לעשותה אז, ולכן מותר לתפור בגד שנקרע קצת לצורך החג או לתקן כלי שנתקלקל קצת, אם יש בהם צורך המועד, וכן מותר לגהץ לצורך יום טוב, וכן מותר לצחצח נעליים.

21. ואם חלת חו"ל היא יש לו פתרון שאוכל והולך ומפריש במוצאי יו"ט מהנשאר - אם לא שחל שבת ביום זה דאז אי אפשר להפריש כלל, משא"כ בחלת א"י שאין לו שום פתרון.

22. ולפני חצות היום תלוי במנהג המקום, שאם מנהג המקום לעשות מלאכה עושה, ואם מנהג המקום שלא לעשות מלאכה אינו עושה.

23. שוע"ר סי' תס"ח, א'-ג'.

24. שוע"ר סי' תס"ח סעי' ה'.

25. כגון תפירת בגדים חדשים או עשיית כלי חדש וכיו"ב.

"אעפ"י שאין אדם עובר על חמצו בכל יראה
ובכל ימצא אלא מליץ ט"ו ואילך כמו"ש
שבעת ימים שאור לא ימצא בבתים וגו' ולא
יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים וגו'
אבל קודם שבעת ימים אינו עובר בל"ת
כששהה החמץ בביתו מכל מקום עובר על
מצות עשה מחצות יום י"ד ואילך בכל רגע
ורגע שאינו מבער החמץ מן העולם וכו'.

(שוע"ר סי' תל"א, א')

מושגים

"בטל בשישים" - כל איסור שהתערב בהיתר, אם יש בהיתר פי שישים מהאיסור הרי האיסור בטל והתערובת מותרת. אולם, בחמץ בפסח החמירו חכמים וקבעו שאינו בטל אפילו באלף. וכמה סיבות בדבר, ומהן: א) בשאר האיסורים לא אסרה התורה כי אם אכילה, משא"כ בחמץ בפסח החמירה התורה ואסרה אפילו בבל יראה ובבל ימצא, לכן החמירו כאן יותר. ב) האוכל שאר איסורים - עונשו מלקות וכיו"ב, ואילו חמץ בפסח עונשו כרת. ג) כל המאכלים האסורים, אסורים כל השנה ובמילא הוא 'בדיל' (-מופרש) מהם, משא"כ חמץ שאינו אסור אלא בפסח ואינו בדיל ממנו כ"כ, לכן החמירו בו טפי.

פרק ו

דיני ביעור חמץ

- א. מן התורה זמן איסור חמץ הוא מחצות היום ואילך, אבל חכמים אסרו אכילת חמץ כבר שעתיים (זמניות)¹ קודם חצות - והיינו מתחילת שעה החמישית, בכדי שיוכל להספיק ולשרוף את כל חמצו עד סוף שעה חמישית, ויוכל לבטלו לפני תחילת שעה שישית.
- ב. וחייב כל אדם לבטל ביום י"ד את החמץ אע"פ שביטלו כבר בלילה, והטעם הוא משום דחיישינן שמא נתגלגל קצת מהחמץ ששייר בלילה למאכלו, באחד מן החורים או לאחת מן הזויות וכיו"ב.² ועוד משום שביום מבטלים גם את החמץ ששורפים זה עתה.³

1. בענין חישוב שעות זמניות עיי' בשו"ע"ר סי' תמ"ג, ד'.

2. שו"ע"ר סי' תל"ד, י"א.

3. שו"ע"ר סי' תל"ד, י"א-י"ב.

ג. צריך אדם לעשות מדורה מיוחדת כדי לשרוף בה את כל החמץ שנשאר בביתו וגם העשר פתיתין שמצא בבדיקת חמץ, ואח"כ יבטל את החמץ. ובביטול זה אומר "דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה", שהרי מבטל את הכל ואינו משאיר לעצמו כלום, ואע"פ שביערו כבר וא"כ לשם מה מבטלו, אלא⁴ דיש לחוש שמא נתגלגל כזית מחמץ זה שאכל ממנו עד שעה חמישית ונפל לאחד מן החורים או לאחד מן הזויות שבבית, וכשיגיע הפסח וימצאנו יעבור על לאו דבל יראה ובל ימצא, לכן תיקנו לבטל פעם שניה כל חמץ שיש ברשותו כדי שיבוטל גם חמץ זה שנפל.

ד. אולם אין סומכין על ביטול זה בלבד אלא מבטלים גם בלילה מיד אחר הבדיקה דתקנת חכמים היא שתקנוהו שיבטל מיד אחר הבדיקה בזמן קבוע שלא יבוא לשכוח לבטל, ולא רצו החכמים לקבוע את הביטול ביום י"ד קודם שעת הביעור, דכיון שאין האדם עוסק אז בביעור חמץ ולא בבדיקתו יש חשש יותר גדול שישכח לבטלו.⁵

ה. את הביטול של היום יש לומר רק לאחרי שהחמץ התחיל להישרף. אולם אין לחכות עד שהחמץ ישרף לגמרי דהרי בביעור זה הוא מבטל

4. שו"ע"ר שם סעי' י"א-י"ג (ויש להוסיף עוד טעם דאפשר שלא נשרף כדבעי, ועי' מזה באחרונים).

5. זהו תמצית לשון השו"ע"ר בסי' תל"ד, סעי' י"ג: ומכל מקום אין סומכין על ביטול זה בלבד ומבטלין גם בלילה מיד אחרי הבדיקה באמירת כל חמירא (הראשון), דתקנת חכמים היא שתיקנו שיבטל מיד אחרי הבדיקה בזמן קבוע שלא יבוא לשכוח לבטל, משא"כ ביום דלא רצו חכמים לקבוע זמן הביטול בשעת הביעור דהרי הביעור מעיקר הדין בתחילת שעה שישית ואז אינו יכול לבטלו, ולפני זמן הביעור לא רצו חכמים לקבוע לבטל דהרי אין אדם עוסק אז בביעור חמץ ולא בבדיקתו ויש לחוש שמא ישכח לבטל, אבל בלילה כשעסוק בבדיקת החמץ יזכור לבטלו.

גם החמץ ממש שנמצא בבדיקת חמץ - דהיינו העשר⁶ פתיתין, שהוא חמץ ידוע, דאותו יש לבטל לפני שהוא נשרף כליל. ומאיזך, אם יבטל לפני שישורף, כבר אין החמץ שלו ולא יקיים מצות תשביתו שהרי כבר ביטלו והפקירו, ולכן יש לבטלו כנ"ל כשמכניס החמץ באש ודומה שהאש מחזיק בחמץ. ומהאי טעמא צריך ג"כ להיזהר שלא לבטל את חמצו כל זמן שיש לו עדיין חמץ בביתו בכדי שיוכל לקיים מצות ביעור חמץ על כל החמץ שלו, כי אחרי הביטול כבר אין החמץ שלו. (שוע"ר סי' תל"ד, י"ד).

1. צריך ליזהר לבער את החמץ לפחות כמה רגעים לפני סוף זמן הביעור בכדי שהביטול שעושה אח"כ לא יהיה בתחילת שעה שישית,⁷ שאז אין בידו לבטלו ולא יועיל הביטול כלום.⁸

2. כששורפין את החמץ עדיף שלא לשפוך עליו נפט וכיו"ב לפני שהחמץ נשרף ונחרך היטב, שאם יעשה כן, נמצא שביער את החמץ ופסלו מאכילת כלב ע"י פגימתו ולא בשריפה. וראיתי שמביאים כל אחד מהבית שקיות גדולות ומליאות חמץ לשורפו וזה גורם שהאש נקטן ואינו שורף כדבעי, ובמילא אין ברירה כי אם להוסיף נפט וכיו"ב, והעצה היעוצה לזה היא שאת רוב החמץ שנשאר לו בבית יזרוק בפח האשפה ב' או ג' ימים לפני פסח וישאיר בבית רק את החמץ הדרוש לימים אלו עד זמן הביעור ואז כשהכמות קטנה יותר ממילא החמץ נשרף טוב יותר.⁹ ויוודא שבביעור הוא שורף לכה"פ

6. וכן משמע בהגש"פ של הרבי (עי' לעיל פרק ד' הע' 11) שמסביר שם דאחד הטעמים שמניחין י' פתיתים הוא בכדי שיוכל לומר בכל חמירא (השני) שאומר ביום בשריפת חמץ "דחמיתיה" דהיינו הי' פתיתין.

7. כנ"ל סעיף א' והמדובר הוא - בשעות זמניות הנחשבות מנץ החמה ועד השקיעה.

8. שוע"ר סי' תל"ד, י"ב.

9. ולא יצטרכו בכלל לנפט, ובפרט שהוא מסוכן - ובעיקר לילדים. ועכ"פ יזהר לשרוף את

הלכות ומנהגים דיני ביעור חמץ לחג הפסח מה

כזית חמץ. (עי' לעיל פ"ד הל' ו' שהי' פתיתין יחדיו יהיו כשיעור כזית לפחות).

ח. יש הנוהגים לשרוף בתוך החמץ את הערבה שחבטו בהושע"ר.¹⁰ ויש הנוהגים גם לשרוף את הלולב בביעור חמץ, שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת. (והמצוה האחרת היא שבזה מגדיל את האש וגורם לאש שישרוף את החמץ באופן טוב יותר).

ט. צריך להיזהר לבדוק את כיסי הבגדים לאור היום ולנערם היטב בעת ביעור חמץ.¹¹ ואם הוא יודע שלעולם אינו נותן חמץ בכיסו אי"צ בדיקה.¹² ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה.¹³ וצריך להיזהר מאוד לבדוק ולנקות היטב את קיפול המכנסיים למטה,¹⁴ וכיו"ב.

י. צריך לנקות את הבית היטב עד שלא יהיה חשש גם לפירורים קטנים,¹⁵ ואעפ"י שמן התורה אינו עובר רק על כזית חמץ,¹⁶ מ"מ מדברי סופרים צריך לבער אפי' פחות מכזית חמץ, ואפילו תערובת חמץ, ואסור במשהו,¹⁷ גזירה משום כזית, ואע"פ שכבר ביטלו ובמילא אינו

החמץ לפני שמפנים את פחי האשפה בבוקרו של ער"פ כדי שלא ישאר חמץ גמור בפח הזבל לאחר שעת הביעור, ועי' לקמן סעי' י"ב. (ועי' שוע"ר סי' תמ"ה סעי' ד-ז. אמנם מלשון רבינו בשולחנו בסעי' הנ"ל משמע דלאו דוקא, ויש לעיין בזה. הערת אאמו"ר זל"ה"ה). או שאפשר לשפוך נפט לתוך המדורה לפני שזורקים לתוכה את החמץ ולחכות שהמדורה תדלק כראוי, ואז לזרוק החמץ לתוכה.

10. שוע"ר סי' תמ"ה, י"ב.

11. שוע"ר סי' תל"ג, מ"ב.

12. עיין לעיל "בדיקת חמץ" פרק ד' סעי' כ"ג - כ"ד.

13. שוע"ר סי' תל"ג, מ"ג.

14. הנקרא מנג'טים.

15. שוע"ר סי' תל"ג, י"ג.

16. וזאת למרות שכבר ביטל את כל החמץ שברשותו.

17. בין במינו ובין שלא במינו.

עובר על בל יראה ובל ימצא, מ"מ גזרו החכמים משום שמא יבוא לאוכלו. ולכן אם החמץ הנ"ל,¹⁸ מטונף קצת ואינו ראוי לאכילה, אזי אין צריך לבערו אפילו אם הוא בעין,¹⁹ בכהאי גוונא שאין בו כזית וכבר ביטלו.²⁰

יא. וכל זה מעיקר הדין, אבל ישראל קדושים הם ונוהגין להחמיר על עצמן ומגרדין כל החמץ הנמצא, אפילו רק משהו של חמץ והוא דבוק בבית או בכלי, ומחמירים עוד לקרצף הספסלים והכסאות והכתלים שנגע בהם החמץ,²¹ ואם החמץ נמצא בסדק וכיו"ב שאינו יכול להגיע אליו יטיח עליו קצת טיט וכיו"ב.²²

יב. החמץ שנמצא בפח האשפה שבחצירו,²³ יש להוציאו מרשותו לפני הביעור לרשות הרבים ולהפקירו, או ישפוך עליו סם,²⁴ בכדי שלא יהיה ראוי לאכילת כלב לפני שעת הביעור, שאם נפסל רק מאכילת אדם אבל עדיין ראוי לאכילת כלב דינו כחמץ גמור ואסור בהנאה וצריך לבערו מן העולם.

18. הפירורים או התערובת.

19. דאין כאן החשש הנ"ל דשמא יבוא לאכלו.

20. שוע"ר סי' תמ"ב, כ"ח.

21. שוע"ר שם, ל'.

22. שם בשוע"ר הלשון הוא "יטיח" כפנים, וכן הוא בשו"ע ס"ס ע', ובמסכת פסחים מ"ה ע"ב, אולם בערוה"ש סעי' כ"ה כתב שם "יניח" וכו' ולא דק. (הערת אאמו"ר זל"ה"ה).

23. והנה פח אשפה ציבורי יש לו לכו"ל דין של חצר השותפין וכיו"ב, והיינו פחים כאלו השייכים לאנשי אותה החצר או אותו הבנין ואז החמץ הנשאר בפח זה לאחר זמן הביעור עדיין ברשותו, ולכן עדיף: א) להוציא החמץ לפח יום יומיים לפני ער"פ (וכנ"ל סעי' ז') או אפי' באותו יום אבל לפני הפינוי שמתבצע לפני זמן ביעור חמץ. ב) לפררו לפירורים קטנים ולשפוך עליו אקונומיקה וכדו' עד שיפסול אותו מאכילת כלב. אולם אם הפח נמצא ברחוב ברה"ר לכל מאן דבעי וגם לדריים בשכנות, דהיינו שהפח שייך להעיריה, לכאורה א"צ לבער או לפסול את החמץ שבתוכו.

24. נפט או אקונומיקה וכיו"ב.

- יג. אדם הממהר לעבודתו בערב פסח,²⁵ ורוצה לשרוף חמצו מוקדם בבוקר, ישרפנו לפני שהולך מהבית ויבטלנו כדינו, במה דברים אמורים כשאין בביתו כבר חמץ משעה זו ואילך, אבל אם בביתו עדיין אוכלים חמץ, לא יעשה אז את הביטול, כיון שדעתו גם על החמץ שבביתו - שבני הבית עדיין אוכלים ממנו, ולכן יצטרך לחכות ולעשות את הביטול רק אחרי שהוציאו כבר את כל החמץ מהבית.
- יד. בשעה ששורף את החמץ אומר ה"יהי רצון" המודפס בסידור, וכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד נהג לחתות באש במוט ברזל לפני ה"יהי רצון".²⁶

25. במקום שנהגו בו לעשות מלאכה קודם חצות.

26. ולפעמים חיתה גם לאחריו.

**"ולפי שרבו מאוד הדקדוקים בהלכות הגעלה
ואין הכל בקיאים בהם לפיכך ראוי ונכון
שבעל תורה הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל
את הכלים ולא כמו שנהגו עכשיו".**

(שוע"ר סי' תנ"ב, ב, ל')

מושגים

"בליעה" - כלי שבושל בו מאכל כלשהו, דפנות הכלי בולעות טעם מהמאכל שהתבשל בו, ואפי אם ינקה היטב לאחר מכן, ולמרות שהכלי הוא חלק ואינו סופג לכאורה, מ"מ דפנות הכלי בולעות את טעם המאכל שהתבשל בו.

"פליטה" - אם אחרי שבישל בכלי מאכל כל שהוא, יבשל בו מאכל אחר, חום הבישול יגרום לזה, שהטעם הנבלע בכלי - כנ"ל - מהבישול הקודם יפלט ויספג במאכל המתבשל זה עתה בסיר.

"הגעלה" - 'כבולעו כך פולטו'. דהיינו; ההכשרה שמיועדת לגרום לפליטת הטעם הבלוע בדפנות הכלי תיעשה באותה צורת בישול וכיו"ב שגרמה לבליעת האיסור בכלי. ולכן, אם המאכל שהתבשל ונבלע בדפנות הוא נוזל כמו מרק חם וכדו', בליעת המאכל א"כ נעשתה ע"י הנוזלים הרותחים, כמו כן גם ההכשרה תיעשה ע"י טבילת הכלי במים רותחים - שיגרמו לפליטת טעם הבליעה מדפנות הכלי באותה צורה בה נבלעו קודם לכן בסיר. ואם מדובר בבשר שהוא תחוב בשפוד וכדו' שאז השפוד בלע את טעם הבשר ע"י הצלייה באש, ההכשרה תיעשה אף היא ע"י חימום הכלי באש עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו. והיינו נמי באותה צורה בה בלע השפוד את טעם הבשר, בה מכשירין ומפליטין אותו.

פרק ז

דיני הגעלה

א. כלים שהשתמשו בו בחמץ, אין להשתמש בהם בפסח בשום פנים ואופן, ואפילו לצונן, אא"כ הכשירו כדינו לפסח. וזמן איסור השימוש בכלים של חמץ מתחיל מתחילת זמן איסור אכילת חמץ בערב פסח.

ב. דיני הגעלה וליבון רבים הם, ולכן ראוי לכל אדם שיהיו לו כלים מיוחדים לחג הפסח, וימנע על ידי זה הרבה מכשולות וספיקות העלולים להיווצר מהלכות אלו.

ג. ג' סוגי הכשר כלי קיימים, ליבון חמור, ליבון קל והגעלה, ובמקום שהצריכו הגעלה יכול להכשירו גם בליבון קל דאינו גרוע מהגעלה.¹

ד. ליבון חמור היינו, שמכניס את הכלי באש או מניח עליו גחלים לוחשות ומלבנו יפה יפה עד שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו או עד שתשיר הכלי את קליפתה העליונה דאז בודאי נשרף כל האיסור הבלוע בתוכו.²

ה. ליבון קל היינו, שמכניס את הכלי באש או שמניח גחלים וכיו"ב בתוך הכלי וישהה אותם בתוך הכלי עד שאם יגע אדם כנגדן בצד החיצון של הכלי יהיה היד סולדת בו בגלל שנתלבן הכלי מן הגחלים, שאז בודאי נשרף כל החמץ הבלוע שבכלי זה.³

ו. הגעלה היינו, שמכניס את הכלי לתוך מים רותחים העומדים על האש ומעלים בועות מרוב רתיחתם, ולכן אם הוא מגיעל כמה כלים זה אחר זה צריך להמתין בין כלי למשנהו עד שישבו המים ויעלו

1. שוע"ר סי' תנ"א, י'.

2. שוע"ר סי' תנ"א, י"ג.

3. שוע"ר סי' תנ"א, י'. וכן הוא בסעי' ל"ז. והנה רבינו בשולחנו כתב במקצת מקומות דמספיק בליבון קל שיהיה יד סולדת בו. ובמקצת מקומות כתב שצריך להיות שאם יגעו קש או חוט בצידו החיצון של הכלי ישרפו הקש והחוט מן החום, שזה חום יותר גדול. כמו בסעי' ט"ז (דכתב שם והעולם נהגו להחמיר וכו'), ובסעי' מ"ד, ועיי' סעי' ל"ח בענין טלאי ועוד. ועיי' מכל זה בקובץ יגדיל תורה חלק ו'. ובשוע"ר החדש (עם הערות) כתב שם בהערה ס"א דבמקום חלודה או סדקים נוהגים להחמיר עד שיהיה קש או חוט נשרף, משא"כ בלי הנ"ל די ביד סולדת בו. ויש לעיין בכ"ז.

בועות, דכשמכניסין כלי אחד לתוך הרותחין מיד נחים המים מרתחתם.⁴

ז. הסיר שבתוכו הוא מגעיל את הכלים צריך להיות גם הוא כשר לפסח,⁵ אבל אם הסיר הוא של חמץ, אזי צריך לוודא שאין הכלי בן יומו, וימלא בסיר הזה מים עד שפתו וירתחם וישים בתוכה אבן או ברזל מלובנים (עי' לקמן סעי' י"ח), וידאג שיעברו המים מעבר לשפת הכלי ובכך הוגעלה גם שפת הכלי ע"י הרותחים שעברו על גביו, ואח"כ ישפוך המים מהכלי וישטוף הסיר במים קרים, ורק לאחר מכן יכול הוא למלאות את הכלי במים ולהרתיחו שוב ולהכשיר - להגעיל בתוכו כלים אחרים.⁶

ח. כשמגעיל את הכלי יש להקפיד שהכלי יהיה מכוסה כולו בתוך מי ההגעלה, וטוב להשהותו קצת זמן⁷ בתוך הרותחין בכדי שיהיה פנאי לרותחין ליכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול, ואעפ"י שהפליטה נעשית כרגע מ"מ יש להשהותה קצת.

ט. ולאחר הגעלת כל כלי וכלי, נהגו כל ישראל לשוטפו תיכף ומיד במים קרים כדי שלא יבלע מלכלוך מים רותחים שעל גביו.⁸

4. שו"ע"ר סי' תנ"ב, ג'. וכל כלי שצריך להכשירו בהגעלה יכול במקום זה להכשירו בליבון קל, וכלשון רבינו בשולחנו סי' תנ"א סעי' י', "וליבון קל הזה אינו גרוע מהגעלה". וכנ"ל סעי' ג'.

5. אם הכלי כשר לפסח אין צריך להגעילו תחילה, אולם לאחר הגעלת הכלים בתוכו ימלא בכלי מים רותחים וישים בתוכו אבן או ברזל מלובנים וידאג שיעברו המים גם על שפתו של הכלי ואז יוכשר הכלי חזרה לפסח. ויש נוהגין לקחת להגעלה כלי מיוחד לא של חמץ ולא של פסח ואז לא יצטרך להגעילו כלל וכלל.

6. ויש עוד אפשרות אחת והיא שישים טיט על שפת הכלי וכו' - עי' שו"ע"ר סי' תנ"ב, א'.

7. מעט מזעיר. שו"ע"ר סי' תנ"ב, ד'.

8. שו"ע"ר סי' תנ"ב, ה'.

י. ושונה ההגעלה מהליבון בזה שההגעלה מפליטה רק את החמץ שנבלע לתוך דופן הכלי, אבל אינה מועלת למה שהוא עומד בעין ודבוק על הכלי מבחוץ, ולכן צריך לרחוץ את הכלי היטב ולהסיר ממנה כל החמץ הדבוק בה ובסדקין שלה (כולל בידידות ובכיסוי הכלי) לפני שמגעילו⁹. וכל כלי שאי אפשר לנקותו היטב כגון נפה וכיו"ב לא מועילה ההגעלה.

יא. ואם משום איזו סיבה שתהיה אין הכלי נקי כמו שצריך מחמץ הדבוק בו, ילבן את הכלי בליבון קל ורק אחר כך יגעלנו כדינו, ואם לא ליבנו לפני ההגעלה, יחזור וילבנו אחרי ההגעלה.¹⁰ והעולם נהגו להחמיר במקרה כזה ולהשאיר את הגחלים בכלי או כיו"ב עד שיהיה קש או חוט נשרף בצד החיצון ורק אז מגעילן (ועי' לעיל הערה 3), ואם לא עשה כן קודם ההגעלה יעשה כן אחר ההגעלה.¹¹

יב. נהגו שלא להגעיל כלי שהוא בן יומו - היינו כלי שהשתמשו בו בעשרים וארבע שעות שהקדימו להגעלה, בכדי שהטעם הבלוע בכלי ייפגם.¹²

יג. אם כשמגעיל את הכלי אוחזו בתוך המים הרותחים על ידי צבת וכיו"ב, צריך לגלגל מעט את הכלי וירפה את מקום הצבת קצת בתוך הרותחין ויזיז קצת את הצבת בכדי שהמים הרותחין יעלו על מקום אחיזת הצבת.¹³

9. שוע"ר סי' תנ"ב, ז'. וכתב עוד רבינו שם: ואח"כ יגבם יפה ממי ההדחה שעל גביהם שהם צוננים בכדי שלא יצננו מעט את מי ההגעלה.

10. שוע"ר סי' תנ"א, י"ט. וכן הוא בסעי' ט"ז. אולם עיי' בסעי' ע' שם ודו"ק בזה. (הערת אאמו"ר זל"ה"ה).

11. שוע"ר שם סעי' ט"ז.

12. שוע"ר סי' תנ"ב, ט"ו.

13. שוע"ר סי' תנ"ב, כ"ו.

יד. יש להגעיל בשכבה (רשת) או בסל מנוקב בכדי שהרותחין יעלו יפה לכל מקום בלי בעיות, ואולם לא יניח כלים הרבה לתוך רשת אחת וכיו"ב ויגעילם ביחד, אלא אם כן הם מונחים בריווח שאינם נוגעין זה בזה, לפי שבמקום נגיעתן אין ההגעלה עולה להם, ואעפ"י שהמים מגיעים לשם, מ"מ לענין הגעלה צריך שרתיחת המים יגיע לכל מקום ובכל שטח הכלי ממש.¹⁴

טו. צריך להיזהר ולהכשיר גם את ידית הכלי, ולכן במקרה שלא הגעילן בתוך היורה עם כל הכלי, יגעילנו לכל הפחות ע"י עירווי מכלי ראשון, (כדקלמן סעי' י"ח) לפי שלפעמים כשמדיחין את הכלי מלכלוך חמץ שבו עם מים חמים נבלע קצת מלכלוך החמץ לתוך הידיות.¹⁵

טז. בד"א בידית כזו שהיא כולה מקשה אחת עם הכלי, אבל ידית שיש בו גומא או סדק או נקב שאינו יכול לחטט בתוכו כגון שהיא קבועה במסמרים קטנים וכיו"ב, בכל אלו אין הגעלה מועלת להם כיון שיש לחשוש שמא יש שם משהו - ממשות חמץ בעין, וכבר כתבנו לעיל דאין הגעלה מועלת לחמץ בעין, לכן יכשירם קודם על ידי ליבון קל שאז בודאי ישרף כל ממשות החמץ, ואח"כ יגעילנו - כנ"ל סעי' י"א.¹⁶ ואולם אם הידיות עשויות מפלסטיק יש הרבה פוסקים הסוברים דלא מועיל כלל הגעלה במקרה זה ובמילא לא יוכל להשתמש בפסח בכלים אלו.

יז. מצוה מן המובחר לכל מי שאפשר לו שיקנה סכינים חדשים לחג הפסח,¹⁷ דיש אומרים שבסכינים לא מועיל כי אם ליבון חמור.¹⁸

14. שוע"ר סי' תנ"ב, כ"ה.

15. שוע"ר סי' תנ"א, כ"א.

16. שוע"ר סי' תנ"א, י"ט-כ'.

17. שוע"ר סי' תנ"א, י"ד.

18. בעצם מעיקר הדין אם הסכין כולה מקשה אחת עם הידית די בהגעלה משא"כ בסכין

יח. ויש עוד סוג הכשרה והוא הנקרא עירו מכלי ראשון, והיינו שמערה על הכלי וכיו"ב מים רותחין מן כלי ראשון, ויעביר עליה¹⁹ אבן או ברזל מלובנת שליבנם על האש עד שהאדימו, ויעביר את האבן ע"פ הקערה כדי שירתיח את כל המים שעירה על - ובתוך הכלי שהוא מכשיר, וזאת על ידי חוט ברזל וכיו"ב שחיברו לאבן או לברזל,²⁰ וצריך שיהיה חומם כל כך גדול כחום כלי ראשון. משטח השיש שרוצה להשתמש בו בפסח היות שהיום ישנו מחסור בכלים (לצורך הגעלה) הנדרשים לזה, ניתן לשים על השיש כיסוי עבה כגון פי.וי.סי. וכדו' או פלטת עץ שמכסה היטב את כל השיש (אולם נייר כסף לבד אפילו שהוא עבה אינו מספיק ואינו מונע מעבר חם מהסיר לשיש) ואז אין שום חשש והוא מהודר מאוד, וניתן לשים על השיש החדש (הכיסוי) כל דבר קר או חם ללא שום חשש.

יט. נוהגות הנשים שלא להשתמש בפסח בקדירה זו שעירו ממנה המים הרותחין, לפי שהבל החמץ מהכלי התחתון הנגעל, עולה לעליון דרך עמוד הנצוק המחברם (והאדים מהחמץ עולים לתוך הכלי של פסח ונבלעים לתוכו). ואם עבר והשתמש בפסח באותה קדירה הרי התבשיל מותר אפילו באכילה.²¹

שהידית שלה קבועה במסמרים או דבוקה בדבק וכיו"ב, אין הגעלה מועיל משום שבמקום המסמרים (או הדבק) ישנם גומות ואי אפשר לנקות שם היטב באופן שלא יהיה שום לכלוך דבוק שם. ועי' שוע"ר סי' תנ"א סעי' י"ד וסעי' כ'. וכבר כתבנו לעיל סעי' ב' דלכתחילה ראוי לכל אדם שיהי' לו כל הכלים מיוחדים לחג הפסח.

19. עי' שוע"ר סי' תנ"א סעי' כ"ז, מ"ה, ס"א ודו"ק. ועיי' ג"כ סעי' ט"ז, י"ט, ל"ח (הערת אאמו"ר זל"ה"ה).

20. וכדאי לחבר את החוט לאבן לפני שמלבן את האבן דאל"כ יהי-ה לו קשה מאוד לחבר אח"כ חוט לאבן רותחת - וחץ מזה יש להיזהר שלא יחכה מדאי הרבה זמן עד שהאבן תתקרב קצת.

21. שוע"ר סי' תנ"א, נ"ט.

הלכות ומנהגים דיני הגעלה לחג הפסח נה

- כ. לפי האמור שבפסח מחמירים אפילו בנצוק, אם כן דוד מים שמשתמש בו כל השנה ועירו ממנו על חמץ, לא ישתמשו בו בפסח.
- כא. כלים העשויים מאלומיניום או מנירוסטה צריכים הגעלה, ואם הם כלים של חו"ל צריכים ג"כ טבילה כדין - אחרי ההגעלה.²²
- כב. כלי חרס שהשתמש בו לחמץ, אין יכול להשתמש בו בפסח ולא מועיל כאן לא ליבון קל,²³ ולא הגעלה, דכלי חרס אינו פולט דהתורה העידה עליו שאינו יוצא מידי דפיו לעולם.²⁴
- כג. כלי מתכת שהשתמשו בו לחמץ יכול להגעילה ולהשתמש בה בפסח,²⁵ אבל כלי זכוכית אין משתמשים בו בפסח אם השתמש בהם בחמץ בחמין או ע"י כבישה מעת לעת, ואם הוא דבר חריף אז אפילו פחות מעת לעת, דכיון שתחילת ברייתן מן האדמה הוּו ככלי חרס.²⁶
- כד. מחבת שמטגנין בה חמץ כל השנה בשמן או בשומן וכיו"ב, אם מכניס בה רק קצת שמן כדי שהמאכל לא ישרף אין זה נקרא טיגון אלא אפי-ה (כגון בלינצ'עס וכיו"ב) כיון שאין העיסה רוחשת בשמן, וא"כ הרי נבלע בה החמץ ע"י האור בלבד, ולכן צריך ליבון חמור. אבל אם הוא טיגן בה בהרבה שמן כגון שטיגן בה פשטידא עבה וכיו"ב,

22. כמו בכל השנה.

23. אמנם ליבון חמור שפיר מועיל בכלי חרס, אבל צריך שיהיה כבולעו כך פולטו דהיינו מבפנים וכו'.

24. שוע"ר סי' תנ"א, ו' ח'.

25. שוע"ר סי' תנ"א, י'.

26. שוע"ר סי' תנ"א, ע"ג. והריטב"א (ועוד ראשונים) במסכת פסחים 5: (ע"י שעה"צ שם ס"ק קצ"ו) כתב טעם נוסף דחוששין שלא יגעלנו היטב דחס עליו שלא יתבקע ולא ישירנו כראוי, וה"ה בכל הכלים שיכולין להתקלקל ע"י ההגעלה. (וגם אם השתמש בהם בצונן כגון כוסות וכו' כתבו הפוסקים דלא מהני הגעלה, ע"י נטע"ג פרק ס"ד סעי' ד' וש"נ).

דאז המאכל רוחש בשמן, ואז מספיק הגעלה או ליבון קל.²⁷ והיות דתלוי כמה שמן הוא מכניס במחבת ואיך טוגנו המאכלים וכו', והרבה פרטים וסוגים שונים קיימים בדברים אלו, לכן יש לברר פרטי דינים אלו אצל רב מורה הוראה.

כה. וכל זה לדינא. אולם במציאות מחבת שמשתמשים בה כל השנה אי אפשר שלא נדבק בה או נשרף בתוכה חמץ עד שכמעט אי אפשר לנקותה לגמרי, ולכן לא יעזור כאן הגעלה במקום שיש בה חמץ בעין,²⁸ רק ליבון קל.

כו. מחבת של טפלון כבר כתבו הפוסקים שאין מועיל להכשירה.²⁹

כז. כיור של המטבח העשוי מחרס (חרסינה) אין מועיל לו לא הגעלה ולא ליבון,³⁰ ולכן נוהגין שאם הוא רוצה להשתמש³¹ בכיור זה, צריך לעשות עירוי מכלי ראשון ואבן מלובן,³² ואח"כ מכסהו ומכניס בתוכו כיור אחר העשוי מפח וכיו"ב המיוחד לפסח, ויכוין לשים את החור שבכיור העשוי מפח שלא יהיה כנגד נקב יציאת המים המקורי שבכיור, דהרי כששופכים שם מים חמים מתחברים החמים עם האדים (הזיעה) והחמץ העולים מהנקב הנ"ל. ויש נוהגים לשפוך לתוך הנקב שבכיור חומר כימי חריף וכיו"ב בכדי שגם אם נשאר שם

27. שוע"ר סי' תנ"א, ל"ו.

28. כמו שכתבנו לעיל בסעי' י' - י"א עיי"ש.

29. עי' יסודי ישורון חלק ו' עמוד קנ"ב דכתב טעם על זה דהיות שצריכה ליבון חמור מפני שמוטגנים בה בלי שמן ובמילא אין המאכל רוחש בה בשמן, ומתקלקלת מחבת זו בליבון זה, וע"כ יחוס עליה ולא ילבנה כראוי, עיי"ש.

30. וכנ"ל בסעי' כ"ב לגבי כלי חרס, שוע"ר סי' תנ"א, ו' והלאה.

31. וכן כיור העשוי מעמיי"ל ג"כ נוהגין כמחמירים הסוברים שאין לו תקנה ע"י הגעלה או ליבון.

32. כנ"ל בסעי' י"ח - ויזהר לעבור עם האבן על פני כל השטח של הכיור ומסביב, עי' לעיל סעי' י"ח.

חמץ כלשהוא יפגם טעמו, ואז ניתן להשתמש בכיור זה, אבל במים קרים או פושרים בלבד, ולא במים חמים.

כח. הכשרת כיור המטבח הנ"ל נעשית ע"י סיר או קומקום (אפילו חשמלי) וכיו"ב מחמץ דוקא. ועל הכלי להיות נקי לגמרי ושלא השתמש בו כ"ד שעות³³ - מעל"ע, כי סיר של פסח הופך להיות חמץ מהאדים שעולים עליו וכנ"ל סעיף י"ט-כ' שבפסח מחמירים אפילו בניצוק. משא"כ כלי חמץ, הרי לאחר כ"ד שעות הוי נ"ט לפגם, ויותר מזה הוי ג' נ"ט בר נ"ט, מהכיור וכיו"ב לסיר החמץ, מהסיר למים הרותחים ומהמים לכיור שהוא מכשיר והוי כנ"ל ג' נ"ט ומותר.

כט. כיור של מתכת אם משתמש בו כל השנה בחמץ, צריך להגעילו ע"י עירווי מכלי ראשון עם אבן מלובן לפי שלפעמים מניחים עליהם מאכל³⁴ חם,³⁵ ונוהגין גם לכסותו, ואח"כ משתמש בו בפסח.

ל. כיור שרוצה להכשירו, אין להשתמש בכיור זה כ"ד שעות לפני הכשירו, וכמו כן צריך ליזהר שלפני שהוא מערה את הרותחין לכיור שיהא הכיור נקי ויבש לחלוטין.³⁶

לא. צריך להחליף את ידיות הברז של המטבח בידיעות אחרות המיוחדות לפסח, ובשעת הדחק ינקם היטב מכל הצדדים ובכל הפינות והחורים וכו' בכדי שלא ישאר עליהם שום חשש של חמץ,³⁷ ואח"כ יערה עליהם ג"כ מים רותחין.

33. וכמובן שגם הכיור צריך להיות נקי ובלי שהשתמשו בו כ"ד שעות לפני הכשרו. ועי' לקמן סעי' ל'.

34. כגון קוגעל וכיו"ב.

35. שוע"ר סי' תנ"א, נ"ח.

36. שוע"ר סי' תנ"ב, ט"ו והלאה. ועיי' ג"כ שם בסעי' ז'.

37. עי' שוע"ר סי' תנ"א, ע"ז - לגבי ברז שבחביות היין ועאכו"כ בנוגע לברזי מים.

לב. וכן הוא הדין בצינור המחובר לברז שדרכו עוברים המים שצריך להחליפו בחדש מיוחד לפסח, אמנם אם רוצה לנקותו ולהשתמש בו,³⁸ צריך לנקותו עם מברשת שחודרת לתוך הצינור שהרי נצטבר בפנים הרבה אבנית וכו'.

לג. המסנת שבכיור אם אפשר ללבנה ואפילו בליבון קל מהני, ואם לא יש להחליפה ולשים במקומה מסנת אחרת המיוחדת לפסח, וכמו כן לגבי המסנת המחוברת לצינור המים (ברז) יש להחליפה כנ"ל. והרבה נוהגין לקשור על שפת המסנת של צינור המים (ברז) חתיכת בד וכיו"ב שדרכה יוצאים המים מהברז. ויש להיזהר שהבד יהיה ללא חשש עמילן חיטים וכיו"ב ח"ו, ולכן אם הוא בד חדש יש לרחצו תחילה במים חמים ורק אז להשתמש בו.

לד. שולחן מטבח או סלון רגיל העשוי עץ או פורמייקה וכיו"ב ומניח עליו לפעמים סירים חמים, נוהגין שמנקהו היטב מכל חמץ שעליו ומניח עליו קרש (נייר כסף עבה לבד אינו מספיק ואפילו שאינו מעביר חום ואינו נקרע),³⁹ ואם אינו רוצה לשים על שולחנו את הנ"ל (דלא יפה כ"כ וכיו"ב) אזי צריך להגעילו ע"י עירו מכלי ראשון ואבן מלובן,⁴⁰ וגם כדאי לכסותו אח"כ עם נייר דק עכ"פ וכיו"ב.

לה. וכל זה בשולחן ששמים עליו סירים חמים לפעמים או פשטידא חמה וכיו"ב, אבל סתם שולחן שאין מניחין עליו מאכלים וסירים חמים א"צ להגעילו כלל אלא מנקהו היטב ודיו.

38. כנ"ל - בשעת הדחק.

39. או ששמים טאפעט, פיוויסי. עי' לעיל סעיף י"ח.

40. שוע"ר סי' תנ"א, נ"ח.

"נודע בשערים המצויים בהלכה אשר הרבה מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל הט"ז ומ"א... ולזאת ודאי דאין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל ובפרט באיסור תורה חמור כחמץ שהחמירה בו תורה בב"י וב"י. ומי שעולה על דעתו שמכירת חמץ הוא מז"ס לפי המנהג שהכל מבטלין החמץ ואומרים כל חמירא ליבטל ולהוי הפקר וכו' שגגה הוא בידו כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחר הפסח כמבואר בתשובת הרשב"א... ולזאת אם המכירה אינה כדת עובר עליו בב"י וב"י".

(לשון הרב בסדר מכירת חמץ)

מושגים

"ערב קבלן" - תיקן אדמוה"ז שמכירת חמץ תיעשה אך ורק בערב קבלן. דלפני זה היה נהוג לתת לגוי החמץ במתנה גמורה ולקבלו חזרה אחרי החג ג"כ במתנה גמורה, או לחילופין למוכרו לגוי בדבר מועט בלבד, ולאחר הפסח מוכרו לו הנכרי בחזרה בדבר מועט. ואח"כ התפשט המנהג למכור את החמץ לגוי באופן שהגוי משלם עבור החמץ רק דמי קדימה, ואת שאר השוויות של החמץ זוקפים עליו במלוה - דהיינו שהם נשארים חוב על הגוי שבאם לא יחזיר החמץ לאחר הפסח יצטרך לשלם את מלוא החוב, ואם יחזיר החמץ במוצאי החג הרי בזה הוא פורע את כל חובו. ומשום כמה שאלות ובעיות הלכתיות שהתעוררו בשיטת מכירת חמץ זו, תיקן רבינו הזקן שימכרו את החמץ לגוי דוקא ב'ערב קבלן' יהודי שמקבל עליו לשלם את החוב בשלימותו אם הגוי לא יחזיר מסיבה כל שהיא את החמץ, ועי"ז לא יהיה לבעל החמץ שום קשר בעולם עם הגוי הקונה את חמצו, ואין הגוי חייב כלום לבעל החמץ אלא ליהודי אחר - שאין לו שום בעלות על החמץ שנמכר לגוי זה.

"שטר הרשאה" - השטר הינו טופס שעליו חותמים ונותנים רשות לרב למכור את החמץ ולהשכיר את המקומות שבהם נמצא החמץ, וכמובן שצריך לפרט בשטר את כל המקומות שבהם נמצא החמץ, והיינו מס' הבנין ומס' הדירה וכו'. וא"צ לציין במפורש כל מקום ומקום שיש בו חמץ, אלא כותב בשטר "כל חמץ שברשותי".

"קטניות" - כל הקטניות (חוץ מחיטה שעורה שיפון שיבולת שועל וכוסמין - הנקראים 'חמשת מיני דגן' שהם אסורים בפסח לכל הדיעות) נהגו במדינות שלנו שלא לאכלם. וכתב רבינו בשו"ע ר סי' תנ"ג סעי' א'-ד' שאפי' ביו"ט אחרון של פסח נהגו שלא לאכלן, לפי שבדורות האחרונים רבו עמי הארץ שאינם בקיאים באיסור והיתר ואם יראו שאוכלין בפסח תבשיל של מיני קטניות יטעו להתיר גם תבשיל של חמשת מיני דגן, לפיכך נהגו לאסור הכל. והבית יוסף הוסיף וכתב טעם לפי שהקטניות פעמים מעורבות בתבואה וא"א לבררן היטב, ע"כ אסרום בפסח.

"קנין סודר" - בכל עסקה שעושים, בנוסף להסכמה בדיבור צריך גם לעשות מעשה המורה על גמירות הדעת דהיינו החלטיות לבצע את הקנין שיעבור מרשות לרשות וכיו"ב. אחד הקנינים הוא 'קנין סודר' שבו הקונה נותן למקנה - המוכר, חפץ השייך לו בכדי שהמוכר יגביהו ויביע ע"י כך את רצונו לבצע את המכירה. אמנם, אין הרב קונה את החמץ ואין הוא כי אם שליח של המקנה למכור את חמצו לגוי - הקונה, אך בכל זאת נהגו לעשות קנין סודר ע"מ להראות שהרשאה - שליחות זו, היא בתוקף ומכירה גמורה היא.

פרק ח

מכירת חמץ

א. ישראל שיש לו חמץ ברשותו עובר בכל רגע על הלאו של בל יראה ובל ימצא, ולכן צריך למכרו לנכרי המכירו וכיו"ב, ואעפ"י שהוא יודע שהנכרי לא יגע בחמצו כלל אלא ישמרנו לו ויחזירנו לו לאחר הפסח כמו שהיה בשעה שקיבלו מותר, דכיון שאם הנכרי רוצה יכול לעכב את החמץ אצלו ולא להחזירו ליהודי כלל, ואין היהודי יכול לתובעו מן הנכרי בדין שיחזירנו לו - אם קנהו הנכרי, ונמצא שכל ימי הפסח החמץ קנוי לנכרי בקנין גמור, והוא שלו ממש, ואחר הפסח אם הגוי מחזירו ליהודי, מתנה הוא שהנכרי נותן ליהודי.

ב. והואיל דכנ"ל קנין גמור הוא ומכירה גמורה היא, לכן צריך המוכר את חמצו לגמור בדעתו שמוכר כל חמצו בלב שלם, דאם לא כן לא הוי מכירה גמורה, ויהודי שיש ברשותו חמץ בפסח עובר בכל רגע ורגע על "בל יראה ובל ימצא", והחמץ יהיה אסור בהנאה לעולם,¹ אא"כ

1. וי"א דאפילו אם ביטלו כדין לפני פסח יהיה ג"כ אסור בהנאה לעולם.

ימכרנו לנכרי לפני פסח, ודוקא לפני שעה שישית - היינו לא יאוחר מסוף השעה החמישית בערב פסח - שהיא שעה אחת זמנית לפני חצות היום דער"פ, כשהחמץ עדיין מותר בהנאה.

ג. ומכירה זו היא המונעת מן היהודי מלעבור על הלאו ד"בל יראה ובל ימצא" של חמץ גמור מהתורה, ולכן אם מוכרו לגוי על ידי הרשאה לרב, יעשה את זה באופן שיהיה מספיק זמן לרב למכור את החמץ לגוי לפני זמן איסורו, שהוא מתחילת שעה שישית והלאה.²

ד. ומכיון שדבר קשה הוא להוציא את כל החמץ והכלים וכו' מהבית ולמכרו לעכו"ם, תקנו הפוסקים שימכרו את החמץ ביחד עם המקום שמונח שם החמץ ע"י השכרת (או מכירת) אותו המקום,³ וכמו שכתב רבינו בנוסח השטר מכירת חמץ שלו "ועוד זאת השכרתי בשכירות גמורה לא"י מוכ"ז את מקומות של כל החמץ הנ"ל במקח א' זהב בעד כל חדר... ואגב קנין שכירות החדרים יהיה קנוי לו כל החמץ שבהם ביתר שאת ויתר עז על קניין דלעיל".

ה. נוהגין למכור את החמץ אצל רב המקפיד למכור את החמץ בערב קבלן דוקא, והיינו שכאשר האיני יהודי קונה את החמץ לפני פסח מהרב וכיו"ב, מקבל על עצמו יהודי אחר להיות ערב קבלן⁴ ולשלם

2. ובבית רבינו נוהגים שלא לעשות את הרב למורשה אלא למכור לו את החמץ ובערב קבלן והוא ימכרנו אחר כך לאינו יהודי, ספר המנהגים.

3. וכמ"ש רבינו בשולחן סי' תמ"ח סעי' ח', "ומ"מ אעפ"י שהוציא הנכרי את החמץ מרשות הישראל לרשותו או לרשות של הפקר אעפ"כ לכתחילה צריך שיטול ממנו הישראל כסף או שוה כסף כפי שיווי כל המקח של כל החמץ בשער בשוק או שיקח ממנו מעט כסף או שווה כסף ובעד השאר יעמיד לו ערב קבלן... לפי שיש אומרים שנכרי אינו קונה מטלטלין במשיכה אלא בכסף...". ובסעי' י"א שם "או ע"י שימסור הישראל להנכרי את המפתח מן החדר שהחמץ מונח בתוכו... או ע"י אגב קרקע דהיינו שימכור להנכרי גם החדר שהחמץ מונח בתוכו ויאמר אגב החדר תזכה החמץ שבתוכו...". עיי"ש.

4. רבינו בא בזה לשלול התקנה שהתפשטה בזמנו למכור את החמץ לאינו יהודי ע"י זקיפה

את החוב הזה בשלימותו כשיבוא זמן הפרעון אם הגוי לא יחזיר את החמץ. ובלשון רבינו בסדר מכירת חמץ שלו, "ולזאת אין תקנה אחרת למכור בהקפה אלא להיות יד ישראל אחר באמצע שלא יהיה להישראל בעל החמץ שום עסק בעולם עם האיני יהודי הקונה החמץ ולא יהיה האיני יהודי נשאר חייב כלום לבעל החמץ אלא לישראל אחר שלא היה החמץ שלו עדיין מעולם", עיי"ש.

1. ומותר למכור גם חמץ גמור,⁵ וכמובן שזה רק כשמוכרין את החמץ כדבעי למהוי, ועל פי תקנתו של אדמוה"ז בערב קבלן הנ"ל דוקא, ולכן צריך להזהר ולמכור את החמץ אצל רב המקפיד למכור את החמץ עפ"י תקנתו של אדה"ז, ובערב קבלן הנ"ל.

2. נוהגין לכתחילה שכל הכלים שאינו מגעילין לפסח, דמשפשים ומנקים אותם היטב לפני חג הפסח - והיינו לפני השעה השישית, ושוטפן ומדיחן באופן כזה שלא יהא חמץ ניכר עליהם, ומצניעים היטב במקום שאינו צריך ללכת שם בחג הפסח, די ש לחוש דכיון שהוא רגיל בו כל השנה יכול לשכוח ולהשתמש בהם בחה"פ ח"ו, ולכן טוב לסוגרם בחדר מיוחד ולהצניע המפתח בכדי שלא ילך שם כל ימי הפסח.⁶

במלואו, שהאיני יהודי היה משלם דמי קדימה עבור החמץ שקנה ושאר המעות נשאר ע"יו חוב בלבד (זוקפו ע"יו במלואו) ואחר הפסח היה משלם האיני יהודי את חובו ע"י החזרת החמץ שקנה לפני פסח.

5. וראה בספר לשמע אוזן עמוד נ"ח, שאצל אדמו"ר הצמח צדק זצוקללה"ה בזקנותו מכרו החלה כדי שיהיה לו מה יאכל במוצאי חג הפסח. וגם בשטר המכירה של הרש"ב זצוקללה"ה ברס"טוב שנת תרע"ח כלולים דברי חמץ ממש, וז"ל: "קמ"ד לחם חיטים, סוחארקעס, ביסקוויט, לחם סיטנע לחם פשוט קליי, טארטין ושאר מינים של צוקער, לעקיק, קאקאו". עיי"ש.

6. שוע"ר סי' תנ"א, א'.

- ח. ואם מאיזה סיבה שתהייה אינו מנקה אותם כנ"ל, יכול למכור אותם לגוי כמות שהן (במכירה ע"י ערב קבלן כנ"ל) ואפילו כלים כאלו שיש עליהם חמץ בעין, וכן כתוב בנוסח שטר המכירה של רבינו "וכן בתבואה מחומצת וכן בשאר מיני חמץ וכן כלים מחומצים שיש עליהם חמץ בעין", והיינו שאותם כלים גם כן נמכרים לנכרי ואין טובלים אותם אחר הפסח, וכן מעשה רב,⁷ ואם כן הוא הדין בטוסטער או סנדביץ מייקער וכיו"ב שמודבק עליהם חמץ בעין, ואין צריך לטובלם אחר כך.
- ט. ואם הוא מוכר כלים מחומצים כנ"ל, צריך להיזהר כאשר הוא מוכרם לסגור חמץ זה בחדר מיוחד ולהצניע את המפתח עד אחרי פסח, או להדביק על הדלת סימן כל שהוא לחמץ, לבל יכנס אף אחד פנימה וייכשל ח"ו, ואם אינו סוגר חדר זה מפני שהוא רוצה להשתמש בחדר זה בפסח, צריך הוא עכ"פ לעשות מחיצה של יו"ד טפחים שתפריד בין החמץ ובין הפסח וככה לא יבוא להשתמש ח"ו עם החמץ בפסח.⁸
- י. יש לבדוק את השקית של הטלית ותפילין מחמץ ביום י"ד בבוקר לאחר תפילת שחרית ולהחביאם, ואם הוא רוצה להשתמש בטלית במשך החג יקפיד לנקותו היטב.
- יא. יש לנקות היטב את שפופרת הטלפון, ואת כל חלקי המחשב ובעיקר המקלדת שישם מצטברים במשך השנה פירורי חמץ. (ואם רואה שאינו יכול לנקות היטב את המקלדת אזי עדיף שיקנה מקלדת חדשה ותע"ב).

7. לקו"ש ח"י"ח עמ' 364 והלאה עיי"ש.

8. ואם אין החמץ בביתו כי אם במחסן וכיו"ב שהכלים של חמץ אינם מונחים שם תמיד אי"צ לעשות מחיצה וסגי בהיכר כלשהוא - א"א מבוטשטש ס' ת"מ.

- יב. אין מכשירים מיקרוגל לפסח לכתחילה בגלל שאין ההכשר שלו פשוט בכלל,⁹ וגם בגלל החלקים השונים של הזוכית והפלסטיק הנמצאים בה.
- יג. צריך לנקות היטב את טבעות הנשים שפעמים נדבק בהם חמץ בעין בין האבן לטבעת וכיו"ב, ואח"כ יש להגעיל אותם במים רותחים מחשש שבעת הכנת המאכלים תיגע הטבעת באוכל חם.
- יד. צריך להיזהר ולנקות היטב בכל החריצים שידו מגעת שם הקיימים בביתו, וכן ינקה בכל הארונות שמכניס בהם כלים וכיו"ב, ונוהגים לפרוס נייר על המדפים. גם צריך לנקות מתחת למגירות הצמודות לריצפה בעיקר בחדר ילדים, וכמו כן לנקות היטב את המיטות ואת כל השטח שמתחת למזרונים.
- טו. וכן יש לנקות היטב את עגלות הילדים ואת התיקים הצמודים אליהם, וצריך לרחוץ את צעצועי הילדים ואת מגירות הצעצועים וכו', שלפעמים משחקים ובידם או על בגדיהם מודבק חמץ. ויראה להטמין ולמכור לגוי את משחקי הפלסטלינה השונים דיכול להיות שנדבק בהם חמץ.
- טז. נוהגים לקרצף היטב ולנקות את הספסלים והכסאות שנגע בהם חמץ, וכן ספות צריך לנקות היטב בכל מקום ובין החריצים וכדו'. כסא גבוה לתינוק צריך לנקותו היטב, ויזהר שעל השולחן שמחובר לכסא שעליו אוכל התינוק, ידביק נייר, וישאר עטוף עד אחרי החג.
- יז. בשטר המכירה צריך לכתוב ברור את כל הפרטים, דהיינו השם והכתובת המדויקת ואת מספר הדירה וכו' ולפרט את החדר ששם מונח החמץ, וצריך שיכתוב בכתב יד ברור שיהא אפשר לקרוא היטב, וא"צ לחתימת עדים בקניין זה, רק את חתימת המוכר,¹⁰

9. ויש מתירין ע"י זיעה וצ"ע בזה - ועיי' ספר הגעלת כלים פרק י"ג סעי' תמ"ז, תס"ז, תע"ב, ומטבח כהלכה עמ' ס"ז והלאה.

10. וכן נהגו רבותינו נשיאנו, לחתום את שם משפחתם בשטר מכירת חמץ - חוץ מאדמו"ר

ובצירוף קנין סודר שבו ועל ידו ממונים את הרב להיות שליחו, ומייפים את כוחו למכור את החמץ לגוי, ובדיעבד אם לא התם שמו אין קפידא. וכן אם לא יכול לבוא אצל הרב אפשר ליפות כחו של הרב דרך הטלפון, ולמסור לו בטלפון את כל פרטי מקום החמץ וכו'.
 יח. חמצו של הערב קבלן בעצמו לא יהא כלול במכירה זו שעליה הוא הערב קבלן, אלא ימכור את חמצו אצל רב אחר, כי על חמצו שלו נמצא שאין ערב קבלן.
 יט. כשמוכר את חמצו (ע"י הרב) כתב אדה"ז בשולחנו,¹¹ שיש למסור את המפתח בעת המכירה כדי שיוכל הנכרי ליכנס לחדר ולטול את חמצו בכל עת שירצה מכל ימי הפסח, ואפילו בדיעבד אסור החמץ בהנאה לאחר הפסח אם לא מסר לו את המפתח קודם שעה שישיית, מ"מ כשמוכרין בערב קבלן אינו מעכב,¹² ו"בודאי ידוע לו אשר בכ"מ ועיירות אפי' המדקדקים במצות, הנה בזמן האחרון אין עושים זאת".¹³
 כ. קטניות אי"צ לכוללם בשטר מכירה שהרי אין איסור להשהותם בפסח, וכן הוא לגבי צוקער וקאפע וכיו"ב של כל השנה שאינם חמץ. אבל אם קיים חשש כל שהוא שאולי נתערב בהם משהו חמץ ימכרם לנכרי ביחד עם כל החמץ.
 כא. תרופות שבולעים אותן מקפידים שיהיה להם הכשר לפסח, ויש היום רשימות של תרופות הכשרות לחג, ואותן התרופות שאינם מופיעים ברשימות הנ"ל יזרקם או ימכרם לגוי,¹⁴ משא"כ בזריקות או משחות וכדומה, אין צריך שיהיה לזה הכשר לפסח. אולם כל זה

הרשב"ב וצוקללה"ה, - ועיי' שיחת ש"פ נשא ה'תשמ"א אות י"א.

11. בס' תמ"ח, י"ג. ועי' לעיל הערה 3.

12. צ"צ או"ח סי' מד-ה.

13. אג"ק ח"י"ג עמ' מ"ג.

14. ואם יש תרופה מסויימת ואין עליה הכשר לפסח וזה פיקוח נפש וכיו"ב יתייעץ עם רב מורה הוראה.

בתנאי שלא יכול להגיע בשום אופן חומר מהנ"ל לתוך הפה, ולכן משחת ידים שיכול להכניס אח"כ האצבע לפה צריכה הכשר לפסח. ובושם שמעורב בו אלכוהול, אין נהוג להשתמש בו בפסח, כי בד"כ נעשה מחטה או מיני דגן.¹⁵

כב. משחה שמצחצחים בה כלי כסף של פסח וכיו"ב יש מקפידין שתהיה גם היא כשרה לפסח, דאל"כ יכול להיות שאם שטפן במים חמים אולי בלעו אז חמץ ויצטרך להגעילם לפני הפסח. ואם לא עשויון מחמץ מ"מ צריך לשפשפן ולהדיחם היטב.¹⁶

כג. נהגו חסידי רבותינו נשיאנו,¹⁷ דבשעה שהיה להם דבר מאכל או משקה מחמץ שקיבלו מהרבי,¹⁸ שלא למוכרה בחמץ כי אם לאכלו או לשתותו לפני החג (דהיינו לפני סוף זמן אכילת חמץ).

כד. אם שכח להכניס איזה דבר בתוך החדר שייחדו לחמץ (כגון כלי של חמץ וכיו"ב), ואפי' מכר את החדר לנכרי כנ"ל, יכול להכניסו בשעה שנזכר או ראהו ואינו עובר בכל יראה ואינו נאסר אחר הפסח, מכיון שבשטר הרשאה כתוב גם שמוכר "כל חמץ שברשותו".

כה. המוצא חמץ בביתו או בכל מקום שברשותו בפסח, אם מצאו אחר זמן הביעור ועד כניסת החג, או בחול המועד - יוציאנו מיד וישרפנו, ואם מצאו ביו"ט או בשבת חוה"מ שאז אסור לטלטל את החמץ משום מוקצה, יכסה את החמץ בכלי עד מוצאי יו"ט או מוצאי שבת, ויזהר שאף אחד לא יגע בזה, וכל שכן שצריך ליזהר שהילדים ישמרו מרחק מחמץ זה, ואז ישרפנו. ואם היה בחמץ שיעור של כזית ויותר,

15. שערים המצויינים בהלכה סימן קי"ב סק"ב.

16. נטע"ג פרק ס"ג, ח'.

17. עפ"י המבואר בלקו"ש חט"ז עמ' 134 - וכותב שם ש"זה עפ"י השמועה מחסידים, ומכ"ק מו"ח אדמו"ר לא שמעתי ע"ז".

18. עיי' סה"ש תש"א עמ' 30 שכ"ק אדמו"ר הרשב"ב זצוקללה"ה הי-ה צריך לאכול בערב פסח את הסוכריות שזרק לו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצוקללה"ה בעת כניסתו לחדר.

יברך (למעט בער"פ אחר זמן הביעור ועד כניסת החג) לפני הביעור ברכת "על ביעור חמץ".

כו. אינו רשאי לשנות מקומו של החמץ המכור, באמצע הפסח, ולהעבירו למקום אחר,¹⁹ שכיוון שכתב בשטר המכירה באיזה מקום מונח החמץ לא יזיזנו שוב ממקומו.

כז. מדקדקין שלא לעשן במשך כל החג אלא סיגריות כאלו שיודע בוודאות שאין עליהם שום חשש חמץ ח"ו,²⁰ ויש עליהם הכשר או שמופיעים ברשימה וכיו"ב.

כח. כדאי לזכות מה שיותר יהודים במכירת חמץ עבורם, וזאת למרות שקיים חשש שמא יקחו מהחמץ באמצע הפסח.²¹

19. ועל אחת כו"כ לחדר אחר וכיו"ב. ובפרט להמובא לעיל סעיף ד' עפ"י תקנת הפוסקים דמשכירים או מוכרים את החדר עם החמץ שבו, וכלשון רבינו הנ"ל הערה 3, "או ע"י שימסור הישראל להנכרי את המפתח מן החדר שהחמץ מונח בתוכו... או ע"י אגב קרקע דהיינו שימכור להנכרי גם החדר שהחמץ מונח בתוכו...". עיי"ש. ברור הוא שאינו רשאי להעבירו לחדר אחר וכיו"ב.

20. וכן צריך להיזהר בדבק שעל נייר הסיגריות שיהיה נקי מחשש חמץ.

21. התועלת ודאית ונוסף על העיקר ב"י וב"י גם ההתעוררות וזכרון ע"ד איסור חמץ, מנהג אבות וכו' וכו'. החשש דשמא יטלו מן החמץ באמצע חג הפסח וכו': (1) פשיטא שכמה מהנ"ל לא יעשו זה. (2) גם בהנוגע להנחשדים - ודאי כוודאיות התיקון לא הוי. (3) אפילו בהנוגע להנוטל, לכמה דעות לא בטלה המכירה (כן משמע דעת אדמוה"ז סתמ"ח סעי' י"ג-י"ד) כ"א גוזל הוא מה שנוטל ותו לא מידי. (4) אפילו להאומר דבטלה המכירה - י"ל דזהו מכאן ולהבא, וניצל מאיסור בל יראה ובל ימצא עד שעה זו. ולא שאין בו מעשה - לכמה דיעות אין לוקין עליו אף בעשה מעשה. (5) אפילו למ"ד דלוקין עליו, צ"ע מה מכריע: כל ח' ימי חג הפסח באיסור דבל יראה ובל ימצא אלא באופן שאין לוקין, או זמן יותר קצר, אלא שרגע אחד - רגע ביטול הקנינה - קאי בלאו דלוקין עליו. (6) אפילו את"ל דבטלה המכירה למפרע, הנה אדרבה לפי זה י"ל שאין כאן מעשה ואין לוקין על זה, כי מעולם לא היתה מכירה, ואין מקום לקני' בתוך חג הפסח (אגרות קודש ח"ט עמ' רמ"ו - הגש"פ עמ' תנ"ג).

**"אע"פ שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים
זכר לחורבן מ"מ בליל פסח טוב להרבות
בכלים נאים כפי כוחו אפי' הכלים שאין צריך
לסעודה יסדרם יפה על השולחן לנוי זכר
לחירות".**

(שוע"ר סי' תע"ב, ו')

פרק ט

הכנות לפסח

- א. יש להכין את החרוסת מבעוד יום, ואם שכח להכינו מבעו"י - יכינו ביו"ט, ואם חל בשבת אין לרסק את החרוסת, רק יחתוך את המינים שמהם עושים את החרוסת לחתיכות גדולות קצת.¹
- ב. אופן עשיית החרוסת הוא: לוקחים תפוחים אגסים ואגוזים,² ומרסקים אותם באופן כזה שהיא תשאר קצת עבה (סמיכה) כי הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים. ולפני הטבילה של המרור לתוך החרוסת - בשעת הסדר ירכך החרוסת ביין,³ ואם חל בשבת ירכך ע"י שינוי, דהיינו שמתחילה יתן המשקה (היין) לתוך הכלי, ואח"כ יתן לתוכו החרוסת ויכול אח"כ לערבבו באצבעו או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב.⁴
- ג. יש לבדוק את עלי החסה היטב ולשוטפם במים, ואח"כ ישאירם במקרר וכיו"ב בנייר עטוף היטב. ואם שכח לשטפם בעוד מועד, מותר לשטפם ביו"ט ולהסיר את התולעים,⁵ ויוודא שהחסה יבשה לגמרי שלא יבוא לידי איסור חמוץ ח"ו בכורך. ובימינו אלה שיש להשיג חסה בלי תולעים (חסלט), קל יותר לשוטפן ביו"ט.

1. שו"ע"ר סי' שכ"א, י'.

2. ר"ת אבן באידיש - עפ"ל בארן ניס.

3. הגש"פ. וכן נהג כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד לרכך ביין שבצלחת הגביע.

4. שו"ע"ר סי' תע"ג, ל"ד.

5. שש"כ ח"ג עמ' ל"ו.

- ד. צולין את הגרגרת שלוקחים לזרוע מבעו"י, ומסירין ממנו כמעט כל הבשר שעליו, וצריך לזהר שישאר על העצם מעט בשר, שעצם בלי בשר אינו נקרא תבשיל.⁶
- ה. אם שכח לצלותו מערב יו"ט, אזי יצלנו ביו"ט,⁷ ואז יהא חייב לאוכלו ביו"ט⁸ (וכמובן שיאכלנו רק למחרת ולא באותו הלילה, דאל"כ יהא נראה זה כאוכל קדשים בחוץ), ואם אין בדעתו לאכלו ביו"ט⁹, יניח בקערה חתיכה של בשר מבושל שראוי לאכלו באותו היום לכו"ע.¹⁰
- ו. מדקדקין שלא לאכול את הזרוע (אפילו לאחרי הסדר), וכל זה הרחקה בכדי שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח,¹¹ ומטעם זה מורידין ממנו כמעט כל הבשר כנ"ל בסעי' ד'.¹²
- ז. מגררין את החריין ומאחסנים אותו בכלי מיוחד הסגור היטב בכדי שלא תפוג מחריפותו, שכח לגררו לא יגררו או ירסקו ביו"ט,¹³ אלא יחתוך אותם לחתיכות גדולות קצת.¹⁴

6. שוע"ר סי' תע"ג סעי' כ"ב.

7. וכמובן לא כשחל בשבת.

8. שוע"ר סי' תע"ג סעי' כ"א.

9. ומנהגנו אכן להקפיד שלא לאכלו - ועיי' לקמן סעיף ו'.

10. כה"ח תע"ג, ס"ג.

11. ויש להמתיק מזה שהוראה זו שלא נדמהו לקרבן פסח היא דוקא על ידי העדר אכילה - כי שונה פסח מכל הקרבנות במה שהאכילה בו היא עיקר ולא רק פרט משאר הפרטים כמו בשאר הקרבנות, וכמאמר רז"ל פסחים דף ע"ו, ב': שלא בא מתחילתו אלא לאכילה. ובפירש"י שם: כשנצטוו עיקר פסח לאכילה נצטווה. ולכן כשמדקדקין שלא לאוכלו הרי שוללין בזה עניין העיקרי שבקרבן פסח - אגרות קודש ח"ב עמ' ק"ל.

12. הגש"פ.

13. שוע"ר סי' תק"ד, ד'.

14. שוע"ר סי' שכ"א, י' - כנ"ל לגבי חרוסת בסעיף א'. ולפי כמה דעות לא יועיל כאן שינוי, עי' מזה מג"א הל' יו"ט סי' תק"ד ס"ק ז'. ועיי' שוע"ר שם סעיף ד', ומשנ"ב שם ס"ק ל"ו, ושעה"צ שם.

- ח. צריך להכין את מי המלח מבעו"י. ואם שכח, יכין אותו לפני הסעודה כדי צורך הטיבול, ואם חל בשבת יכול לעשות המי מלח בשבת ובלבד שלא יעשה אלא מעט מזער מה שצריך לטיבול זה בלבד, ולפי שקשה הדבר לצמצם כ"כ, לכן יעשה לכתחילה בער"ש.¹⁵
- ט. מבשלים את הביצים שצריכים להיות על הקערה עד שיתקשו. ואם שכח לבשולם מבעו"י יבשולם ביו"ט על אש קיימת, וכמובן שיש לשטוף את הביצים היטב לפני שמכניסן לבישול בכלים הכשרים לפסח.¹⁶
- י. יש להכין ולערוך את השולחן מבעוד יום כדי שיוכל להתחיל את הסדר מיד כשתחשך, בשביל התינוקות שלא יישנו, דהרי התורה אמרה והגדת לבנך ביום ההוא.¹⁷
- יא. בלויבאוויטש היו נוהגין בער"פ להסיר החותמות מעל בקבוקי היין, ובפרט אותם הבקבוקים שהיו עליהם אותיות, ולהסיר הפקק במקצת (עכ"פ). והיו נזהרים שלא יגע ברזל הפותחן ביין.¹⁸

15. שווע"ר סי' תע"ג, י"ט.

16. ועיי' לקמן בפרק י' (סעי' ב') הערה 1.

17. שווע"ר סי' תע"ב, א'.

18. ספר השיחות תש"ג, סדר השני של חג הפסח (אות מ"ד - עמ' 74).

"פעם נכנס כ"ק הר' חיים אברהם בן כ"ק רבינו
הזקן אל אדמו"ר האמצעי בחג הפסח לאמר
גוט יום טוב וסיפר אז הרח"א שרבינו הזקן
אמר שבפסח אין האחד מכבד את זולתו
באכילה ושתייה, אך ליטול ביוזמה עצמית
מותר".

(היום יום, כ' ניסן)

פרק י

מנהגים מיוחדים לפסח

- א. כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצוקללה"ה אסר אכילת צנון במשך כל חג הפסח (לא ידוע הטעם ע"ז).
- ב. נוהגים לקלף את כל הפירות וירקות שמשתמשים בהם בחג. חסה וכדו' נוהגים לקלף השכבה העליונה לפחות וגם חותכים את החסה למעלה ולמטה קצת ואז ניתן לאכול. ויש נוהגים שלא לאכול פרי או ירק שאינו ניתן לקילוף.¹
- ג. אין אוכלים בפסח אוכל או חתיכת מצה שנפל על הריצפה. וכן כלי שנפל על הרצפה (אם הוא ח"פ יש לזורקו ולא להשתמש בו כלל), אם הוא חס צריך להגעיל אותו לפני שישתמש בו שוב, ואם הוא קר יש להצניעו לשנה הבאה (אולם יש נוהגים לשוטפו ולהשתמש בו מיד). וכל זה אפילו שהרצפה או השטיח וכדו' שעליו נפל הכלי נקיים ביותר.
- ד. נהגו רבותינו שלא לאכול סוכר בפסח,² ואם אדם מייצר בעצמו את הסוכר או שיודע בבירור שאין בזה שום חשש של חמוץ, אין סיבה

1. וכן יש נוהגים לשטוף לפני חג הפסח את כל הביצים שישתמשו בהם במשך החג. וראיתי בספר לקוטי סיפורים עמ' רס"א: פעם איזה ימים קודם חג הפסח אמרה האשה המבשלת למי מהבחורים מדוע אינם רוחצים את הביצים שהכינו לחה"פ... ושאלו מהרבנית הזקנה רבקה נ"ע והוא בהיותה בר דעת גדולה עד מאוד... אמרה אצלינו לא רוחצים... נמצאו מהבחורים שאמרו מדוע לא לרחוץ... והגיע הדבר לכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ זצ"ל והקפיד מאוד על זה, ואמר על הסבתא אין רוצים לסמוך רק על האשה מהמטבח.

2. וב'רשימות' חוברת ה' עמ' 21 - ריגא, ה'תרצ"א - איתא שכ"ק אדמו"ר הרי"צ זצוקללה"ה

הלכות ומנהגים מנהגים מיוחדים לפסח לחג הפסח עה

לכאורה לאסור עליו,³ אולם יש הנוהגין לכתחילה לבשל בביתם (מחדש) את הסוכר לפני החג.

ה. אסור להשתמש בפסח במים חמים מברז שהוכשר לפסח לשטיפת כלים ולבישול וכיו"ב, היות שהמים החמים היוצאים מהברז נשפכים אל תוך חור הניקוז, ומחום המים מפליט הכיור את החמץ הבלוע בו, ופליטה זו מתחברת אל הברז, והבל החמץ עולה למעלה דרך עמוד הניצוק המחרסם.⁴ ומהאי טעמא אסור להערות מים חמים או מאכל חם לתוך הכיור, ויש להמתין עד שהמים יתקררו או לחילופין לשפוך את המים באמבטיה וכיו"ב. וכל זה אך ורק לאלו שמשתמשים עם כיור חמץ שהוכשר כדת וכדין לפסח, משא"כ למי שיש מטבח מיוחד לפסח אין שום בעיה בדבר ויכול הוא לשפוך אוכל חם ומים חמים לתוך הכיור.

ו. מותר למרוח על המצה דבר שאין בו רטיבות כלל, כגון אבוקדו וכדו'. כמו"כ מותר לשים על המצב חביתה שטוגנה במחבת עם קצת שמן. וכן מותר לטגן מצה עם ביצה בקצת שמן (מצה-ברייט) וצריך להזהר שאין בהם טיפת מים. כי הכלל הוא שמי פירות מותר לשים על מצה ואין מחמיץ. כמו"כ צריך להזהר מאוד שלא יהיה בזה (חוץ ממים) מלח, כי המלח הינו מלח ים וכשנמס הופך להיות מים.

לא השתמש בסוכר גם באחרון של פסח, וש"נ.

3. המלך במסיבו ח"א, עמ' ש"ז הערה 6, ועיי"ש בהערה 7 מש"כ בשם הספר דרכי חיים וש"ס.

4. עי' לעיל דיני הגעלת כלים עמ' נ"ד סעי' י"ט וש"נ.

כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה אמר: מיכלא דמהימנותא (אמונה) לילה הראשון, מיכלא דאסותא (רפואה) לילה השני. והסביר כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה החילוק: כשהרפואה מביאה לאמונה הרי היה חולה אלא שאח"כ נתרפא ומודה לה' על רפואתו. אבל הרפואה שבאה ע"י האמונה, היינו שמלכתחילה אינו בא לידי חולי. ושאלו החסידים האם גם בגשמיות כן הוא, וענה כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה דכן הוא בגשמיות וברוחניות, כי בבנ"י הגשמיות אינה נפרדת מן הרוחניות, מהרוחניות נמשך בהגשמיות והגשמיות מהפכים לרוחניות.

(סה"ש תש"ב עמ' 95-94)

הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח עז

פרק יא

דיני ערב פסח שחל להיות בשבת

- א. תענית בכורים בשנה¹ בה חל להיות ערב פסח - בשבת, הוא ביום חמישי שלפניו (י"ב בניסן), וכבר התפשט המנהג שבמקום להתענות² משתתפים הבכורות בסעודת מצוה, כגון סיום מסכת, ברית מילה וכיו"ב, וטועמים ממנה ואח"כ מותרים באכילה ושתיה.
- ב. בדיקת חמץ בקביעות של ערב פסח שחל להיות בשבת הוא ביום חמישי בלילה, דהיינו מוצאי י"ב ניסן - אור ל"ג ניסן, היות שאי אפשר לבדוק בליל שבת לאור הנר, שהרי אסור לטלטל את הנר,³ וגם לבדוק ביום שבת לאור היום אי אפשר כי אור הנר (דוקא) יפה לבדיקה, ולכן מקדימים לבדוק בליל שישי שהוא אור ל"ג בניסן. ולפני הבדיקה יברך כרגיל בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וציוונו

1. עי' לעיל פרק ה' סעי' ג'-ה', ובהערות שם, וש"נ. גם מי שמחמיר בדרך כלל בשאר השנים, בשנה זו קיל יותר ואין צריך להחמיר. ועי' לקו"ש חלק י"ז עמ' 66-70 דמשמע שאין זה רק גדרי תשלומין במקום התענית של ערב פסח אלא שהתענית נעתקת ועוברת ליום חמישי (י"ב בניסן) ואז הוא זמנה, ולכן עורכים סיום ביום זה, ועוד כמה הלכות שעוברים ליום זה מובנים ומוסברים שמה על פי סברה זו, עיי"ש.

2. אם התענית אינה בזמנה, אין האב צריך לצום בשביל בנו בכור (הקטן). וכמו שכתבנו לעיל פרק ה' סעיף ה' בהערה 6 שם, ומ"מ אם יכול האב להשתתף בסעודת מצוה בלי מאמץ מיוחד, יעשה כן.

3. שוע"ר סי' תמ"ד סעי' א'.

עַח הַלְכוֹת וּמִנְהַגִּים דִּינֵי עֶרֶב פֶּסַח שְׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת לַחֵג הַפֶּסַח

על ביעור חמץ, ואחרי הבדיקה יבטל את החמץ ויאמר כל חמירא וכו'.⁴

ג. יש להיזהר אחרי הבדיקה שלא לאכול חמץ בכל הבית, אלא בחדר אחד או בפינה אחת וכו"ב. וכל פעם שגומר לאכול את החמץ ינער בגדיו ומנעליו וכו' במקום שאכל כדי שלא יתפזרו הפירורים בכל הבית.

ד. החמץ שנשאר ברשותו אחרי הבדיקה כדי לאכול ממנו ביום שישי וביום שבת קודש, ישמור במקום מוצנע ושמור כגון בתיבה וכו"ב, מקום שאין התינוקות והעכברים יכולים להגיע לשם. וכמובן שיזהר מאוד שהילדים לא יסתובבו⁵ עם החמץ בכל הבית.

ה. בערב שבת קודש (דהיינו י"ג בניסן) מבער את החמץ שברשותו לפני השעה השישית, ומשאיר רק את החמץ הנצרך לסעודות שבת קודש, כגון חלות וכו"ב.

ו. יש נוהגים לאפות (או לקנות) חלות קטנות לסעודות השבת, ורצוי לאכול חמץ שאינו מתפורר כגון פיתות וכו"ב, ומ"מ צריך ליזהר מאוד שיאכל שיעור של פת שהוא יותר מכביצה - קרוב ל-60 גרם פת - לכל אחד מסעודות השבת,⁶ ולכל אחד מהסועדים.

ז. בשעת ביעור החמץ אומרים "יהי רצון מלפניך וכו'" כרגיל. אך אין אומרים כל חמירא וכו' לאחר הביעור, כיון שהביטול השני הוא למחרת בשבת קודש לאחר שסיימו לאכול את החמץ וזרקו את כל החמץ⁷ ולפני שעה שישיית, כפי שיתבאר לקמן אי"ה.

4. על פרטי דיני בדיקת חמץ עיי' לעיל פרק ד'.

5. עיי' לעיל פרק ד' סעיף כ"ב"א וש"נ.

6. ולגבי סעודת שלישיית עיי' לקמן סעי' ט"ו.

7. שוע"ר סי' תמ"ד סעי' ו'.

הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח ע"ט

ח. ביום שישי בתפילת שחרית, אומרים מזמור לתודה כרגיל בכל ימות החול, וכמו"כ מותר בכל החומרות והאיסורים הנהוגים בדרך כלל בערב פסח (המוזכרים לעיל בפרק ה' הלכות ז'-ח').

ט. כל מוצרי האוכל שמשמשים בהם בליל הסדר וצריכים הכנה כלשהיא, עליו להכינם לפני כניסת השבת,⁸ כגון עלי חסה למרור שצריכים לבדוקם מתולעים וכיו"ב. והיות שאי אפשר לצאת ידי חובה בעלים כבושים הנגרמת בין השאר כתוצאה משהיה ממושכת בתוך מים, לכן אחרי ששרו במים (בערב שבת) כדי לנקותם מתולעים וכיו"ב יוציאים מהמים, ויניחם במקרר או במטלית רטובה, ובלבד שלא ישאירם במשך השבת בתוך מים.

י. יש לגרר התמכא (חרי"ן) בערב שבת קודש, ויסגרו היטב בתוך כלי מיוחד כדי שלא תפוג חריפותו ומרירותו, והוא הדין לגבי החרוסת⁹ ומי המלח, שצריך להכינם מערב שבת קודש. וכן הזרוע, יש לצלותו מערב שבת קודש,¹⁰ ולא ישכח להסיר ממנו כמעט כל הבשר שעליו(כנ"ל פרק ט' סעיף ד).

יא. כדאי שכל מאכלי השבת יהיו כשרים לפסח, דהיינו שיכין אותם בסירים של פסח, כשכל המוצרים כמובן כשרים לפסח, (ויזהר שלא להכניס את הכלים של פסח בחדר שאוכלים בו את החמץ) וישתמשו בכלים וסכו"ם חד פעמיים, ויעבירו את האוכל מהסירים הכשרים

8. ע"ל לעיל פרק ט' סעי' א' והלאה מה הדין בשכח להכניס מבעוד יום.

9. ע"ל לעיל פרק ט' סעי' ב' והלאה, ובהנוגע לאפשרות לעשות את הדברים האלו ע"י שינוי עיי' שם בסעי' ז' ובהערה שם.

10. ע"ל לעיל פרק ט' סעי' ה' שיכול לצלותו בליל יו"ט בתנאים מסויימים. (לאחר צאת השבת כמובן).

פ הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח

לפסח שבישלו בהם לתוך הצלחות החד פעמיים בחדר הכשר לפסח, ומשם יעבירו לשולחן שאוכלים עליו את החמץ.¹¹

יב. אין לאכול את החמץ במקום שיש בו שטיח,¹² דלא יוכל לנקותו אח"כ מכל פירורי החמץ שנפלו עליו. וכמו"כ הכסאות שכבר נקיים לפסח אם אוכלים עליהם את החמץ, יכסם תחילה בניילון וכיו"ב, וכ"ש שצריך לכסות את השולחן.

יג. צריך לצחצה היטב את השיניים בערב שבת, וכן יש לעבור עם קיסם וכיו"ב בין השיניים כדי להעביר את החמץ המסתתר שם, ואח"כ ישטוף את הפה¹³ בכדי שהחמץ לא ישאר בתוך פיו.¹⁴

יד. הטבעות¹⁵ שהכשירם או שניקה אותם לפסח, יש להזהר שלא יבוא בשום מגע עם החמץ במשך השבת.

טו. סעודה שלישית, יכול לקיים היום במיני פירות וכיו"ב, וכמובן שגם בשד ודגים יכול לאכול כל היום.¹⁶ אולם מי שרוצה לקיים סעודה שלישית בפת דוקא, יחלק את סעודת שחרית לשתיים. דהיינו, לאחר שאכל שיעור פת שהוא יותר מכביצה - קרוב ל- 60 גרם פת, יברך

11. כמובן שעליו להזהר שלא ישים את הכלים החד פעמיים על השולחן שעליו הוא אוכל את החמץ, ואח"כ יוליכם לחדר הכשר לפסח על מנת למלאות את הצלחת באוכל וכיו"ב. וכמו"כ יזהרו אלו שמגישים את האוכל היות שעליהם דבוק חמץ שינערו היטב את בגדיהם לפני שיכנסו לחדר הכשר לפסח, וינגבו היטב ידיהם וישטפו את פיהם וכיו"ב.

12. אח"כ יפרוס על השטיח פלסטיק או ניילון חד פעמי ואחרי האוכל יקפלו ויתנהג אתו כדין מפה שעל השולחן המוזכר לקמן בסעיף י"ט.

13. עי' לעיל פרק ה' סעי' ט'.

14. לגבי שיניים תותבות עי' לעיל פרק ה' סעיף י"א, ובנידון דידן יעשו את ההכשרה לפני כניסת השבת, ושוב לא יאכל אתם חמץ חם או אפילו קר אם הוא חריף. וכן יזהר מלאכול דברים הנדבקים בשיניים ונכנסים בין החורים ושוב יהי' קשה לנקותם.

15. עי' לעיל פרק ח' סעי' י"ג.

16. עי' שו"ע"ר סי' תמ"ד סעי' ב'-ד'.

הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח פא

ברכת המזון ויעשה הפסקה¹⁷ כל שהיא, ושוב יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל שיעור פת הנ"ל, וכמובן שצריך לסיים לפני זמן איסור אכילת חמץ.

טז. קצת לפני זמן איסור אכילת חמץ (דהיינו סוף שעה רביעית), מומלץ לעבור עם קיסם¹⁸ בין כל שן ושן, וכן בחורים שבשיניים כדי להוציא משם את פירורי החמץ שנדבקו, ולשטוף אח"כ את הפה כדי שהחמץ לא ישאר בפיו ח"ו.

יז. צריך לנער את בגדיו ולבדוק אם לא נפלּו פירורים בכיסים ובקפלי בגדיו וכיו"ב, וכמו"כ יש לנקות היטב את השולחן והכסאות שאכלו עליהם חמץ ולטאטא את החדר ולנקות היטב גם מתחת לרגליהם של השולחן והכסאות. וכמובן שהמטאטא וכף האשפה לא יהיו המיוחדים לפסח, היות והוא מטאטא אתם חמץ ממש. והיות שבמטאטא של חמץ ישנם הרבה פירורים,¹⁹ לכן יזהר לנקותו היטב לפני כניסת השבת באופן שלא ישאר בו חמץ ופירורים וכו' (ולאחר שישתמש בו בשבת כנ"ל) יצניעו עם שאר כלי החמץ.

יח. כל החמץ הנשאר ברשותו ואינו רוצה בו, יזרקהו בשירותים. (או יוציאם החוצה למקום הפקר אם יש שם עירוב) לפני שעה שישית, ומשעה שישית והלאה הריהו מוקצה כעצים ואבנים כיון שאינו ראוי

17. עיי' טו"ז סי' רצ"א ס"ק ב' שצריך ללמוד קצת דברי תורה בין הסעודות, ועיי' קיצושו"ע סי' תמ"ד ס"ק ח' שכתב דיש להפסיק איזה שהות, ובדרכי חיים ושלום הביא בשם בעל הדרכי תשובה להמתין כרבע שעה, ויש שכתבו אפילו כדי שהייה ד' אמות, ועיי' מכל זה בנטעי גבריאל פרק כ"ג סעי' א' הערה ב'-ג' וש"נ.

18. בעדינות, ויש להזהר שלא לגרום לפציעות בפה או בחניכיים וכיו"ב.

19. (עי' לעיל פרק ד' סעי' מ'). ואם אפשר לקנות מטאטא חדש ולהשתמש בו בשבת זו ואח"כ יצניעו עם שאר החמץ, וישתמש בו שוב לאחר הפסח לשאר ימות השנה, מה טוב.

פב הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח

לו לכלום, ולפיכך אסור לטלטלו או ליגע בו ואפילו על ידי דבר, כגון לדוחפו בקנה וכיו"ב א"כ הוא צריך למקומו²⁰

יט. המפה שאכלו עליה את החמץ עדיף שתהיה גם כן חד פעמית וישליכנה לפח האשפה, ואם אי אפשר להוציאה החוצה (כגון במקום שאין עירוב כנ"ל) יש להצניעה עם שאר כלי החמץ.²¹ וידאג מלפני שבת שלא יניח על מפה זו שום חפץ של מוקצה כגון פמוטות של ש"ק וכיו"ב בכדי שיוכל להוריד המפה הזו של חמץ.

כ. אחרי שזרק את כל החמץ אזי יבטל אותו לפני שעה שישית (דהרי בשעה שישית אי אפשר כבר לבטל) כמו בכל שנה, ואומרים "כל חמירא וכו'" השני²² "דחזיתיה ודלא חזיתיה וכו'".

כא. כדאי להחליף את הבגדים שבהם אכל את החמץ לפני שעת שישית, וילבש בגדי יו"ט, דהרי אסור להכין משבת ליו"ט. ולא יוכל ללבוש בשבת קודש את הבגדים המיוחדים ליו"ט אלא א"כ יחליפם לפני שעה שישית.

כב. לאחר תפילת מנחה אומרים את ההגדה מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו".²³ ואח"כ יאמר-ילמד (לפני השקיעה) את"סדר קרבן פסח" המודפס בסידור או בהגדה.²⁴

20. שו"ע"ר סי' תמ"ד סעי' י"ג.

21. שו"ע"ר סי' תמ"ד סעי' ט'.

22. שו"ע"ר סי' תמ"ד סעי' י"ד.

23. עי' לעיל פרק ג' סעי' ד' וש"נ.

24. עי' לעיל פרק ה' סעי' ט"ז.

הלכות ומנהגים דיני ערב פסח שחל להיות בשבת לחג הפסח פג

- כג. הנשים לא יעשו שום מלאכה לפני צאת הכוכבים²⁵ ותפילת ערבית שאומרים שם בברכת ותודיענו - הבדלה בין קודש לקודש, או לחילופין שתאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"²⁶.
- כב. חל להיות מוצאי שבת ביו"ט יקדש יקנה"ז, דהיינו: יין (ברכת הגפן), קידוש (אשר בחר בנו), נר (בורא מאורי האש),²⁷ הבדלה (המבדיל בין קודש לקודש), זמן (ברכת שהחיינו).

25. כמובן שלא ידליקו נרות יו"ט לפני שמוודאים את יציאת השבת.

26. שו"ע"ר סי' רצ"ט סעי' י"ז-י"ח.

27. מסתכלין על הנרות הדולקים על השולחן, אבל אין מזיזים אותם ממקומם ולא מביטים בצפרניים וכיו"ב, וכמו"כ אין מברכים על הבשמים במוצאי שבת זו. (עי' לקמן פרק י"ב סעי' י"ד).

כ"ק אדמו"ר הזקן שצוקללה"ה לא הכניס
בסידורו לאחרי ההגדה המילים "חסל סידור
פסח", בגלל שבחב"ד לא נגמר הפסח אלא
הוא נמשך באופן תמידי.

(הגש"פ)

פרק יב

דיני ליל הסדר

סידור הקערה

- א. נוהגין להתחיל את ההכנות לסדר ע"י עריכת הקערה וכיו"ב מיד כשחוזר לביתו מבית הכנסת אחרי תפילת ערבית, בכדי שלא יישנו התינוקות.¹
- ב. מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם התחלת הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות כו'.²
- ג. נוהגין לסדר את הקערה בעמידה, ונהגו בבית רבינו שלא לסדר את המצות על קערה של כסף וכיו"ב אלא על מפה³ וכיו"ב, ורק האדמו"ר מסדר את המצות על טס של כסף.

1. הגש"פ ומוכיח שם מסידור אדמוה"ז שסידר שם את סדר הקערה בין קרבן פסח לקידוש. ועיי"ש שמביא בשם מהרי"ל וז"ל: יהא כל אדם חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצוות הסדר והגדה, ולא יהא הדבר קל בעיניו אף אם כמה דברים יש בסדר שנראה בעיני האדם שאין הקפדה בהם, ישכיל בדעתו לקיים, שאין שום דבר ריק בהם. שוע"ר סי' תע"ב, ל"א.

2. שעל השולחן. הגש"פ. ובהוספה למנהגים בהע' שם, איתא: ואולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן אבל בכל מקום צ"ל קערה כיון שהיא (כהארז"ל) "בחי מלכות הכוללת וכו'" - ראה במדב"ר: קערה כנגד הים, מאו"א מע' קערה (רשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א). ועי' בהמלך במסיבו חלק א' עמ' ש"ז על מה שהתרחש ביום אחרון של פסח תשכ"ט ששאלו את הרבי מה בנוגע לפועל האם צריכים קערה תחת המצות בליל הסדר או לא, שכן בביקור

- ד. אין מנהגינו ללבוש קיטל בליל הסדר.⁴
- ה. יסדר את המצות קודם הישראל ועליו הלוי ועליו הכהן, וסימנו יל"ך,⁵ ומפריד בין כל מצה ומצה עם מפית וכיו"ב, וכן פורס על שלושת המצות מפה ומניח עליהם את ששת המינים שעל הקערה. ונוהגים לקחת מצות כפופות קצת שהן כעין בית קיבול.⁶ יש לוודא שהמפיות החד פעמיות (כמו"כ נייר חד פעמי או כוסות לשתייה חמה ח"פ) יהיו כשרים לפסח, היות שלפעמים הם מצופים בעמילן חיטה וכדו', ויש לוודא שאין כאן חשש חמץ ח"ו. כמו"כ לגבי כפופות ח"פ יש לוודא שהם כשרים לפסח (ללא קמח).
- ו. יוצאים ידי חובת מצה גם במצה ישנה,⁷ שעברו עליה י"ב חודש או יותר.⁸
- ז. על המצות מסדר את המינים כדלהלן: זרוע מימין, ביצה משמאל, והמרור מתחתיהם באמצע, ואח"כ, חרוסת מימין (מתחת לזרוע), כרפס משמאל (מתחלת לביצה) והמרור (לכורך) תחתיהם באמצע. ומסדר את המינים בצורה של שני סגולים זה מתחת לזה, ויזהר לייבש היטב את עלי החסה וכיו"ב לפני שמוניחם על המפה שעל
-
- של הרבי בסדר של התמימים לא אמר הרבי כלום למרות שלא היה קערות. וענה הרבי לא הגבהתי את המפות לראות מה נמצא תחת המצות.
4. הגש"פ.
5. הרומז שהוא כבר מהלך בעבודתו.
6. הגש"פ.
7. ועיי' בשוע"ר סי' תנ"ח, א'. וז"ל:.... אבל מעיקר הדין אפילו מצות מצוה שנאפו כמה חדשים לפני הפסח יכול לצאת בהן יד"ח לכתחילה... ויכול לאפותן מתחילת השנה והוא שיאפה אותן לשם הפסח ע"כ.
8. לקו"ש חי"ז עמ' 451. ובאגרות קודש חי"א עמ' כ"ג "דרואים במוחש: א) שראויה לאכילת אדם ולא נשתנית כלל. ב) מנהג ישראל (שתורה היא) הובא ג"כ בסידורו של אדמו"ר הזקן - שמערבין במצה בערב פסח לכל שבתות השנה עד פסח הבעל"ט, שאפילו בשבת הגדול (אפילו דשנת העיבור) ניתר בעירוב זה", ועיי' עוד שם בעמ' מ'-מ"א.

המצות (הרבי הי' שם גם את החרוסת - טרם הוספת היין - על המפה שעל המצות).

ח. בשעת סידור הקערה אומרים בכל פעולה את סדר הקערה וענינה כמו שהיא כתובה בהגדה. וכן הוא לגבי סימני הסדר קדש, ורחץ וכו', וכן כשמגיעים למקומו של כל סימן בעת אמירת ההגדה אומרים אותו הסימן ומסבירים אותו, וברחצה מסבירים לפני נטילת ידים את הסימנים של רחצה, מוציא ומצה.⁹

קדש

ט. נוהגין למזוג לבד את הכוס, וצריך הכוס להכיל לפחות רביעית דהיינו 86 גרם (כמנין כו"ס). ומהדרין אחר יין אדום,¹⁰ אם אין הלכך משובח יותר, וישתה לכתחילה את כל הכוס (ועכ"פ רובו) ובבת אחת,¹¹ ומהדרין להשתמש בגביע של כסף.

י. ואחר כך מגביה את הכוס באצבעות יד ימינו ומעבירו לשמאלו, ומעמידו דרך הורדה מלמעלה למטה על כף יד ימינו כשהיא כפופה קצת כעין בית קיבול, בצורה כזאת שד' אצבעותיו מוגבהות לאורך הכוס והאגודל מושכב מן הצד, ומקדש מעומד והכוס מוגבה למעלה מג' טפחים מעל השולחן.¹²

9. ובס' השיחות תש"ד איתא שכ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה אמר שבלילות הסדר לפני כל דבר שעושים מעיינים בתוך הסידור - הגדה.

10. זכר לדם, הגש"פ. ולכתחילה עדיף שהכוס יכיל 120 גרם (עי' שו"ת אגרות מרדכי לאאמו"ר זללה"ה סי' ד').

11. הגש"פ. לכאוף "בבת אחת" הכוונה רוב רביעית דהיינו מעל 44 גרם - שהוא מלוא לוגמיו - וימלא את פיו יין (כשיעור הנ"ל) ובולע, ואז ממשיך לשתות עד שמסיים רוב כוס או כל הכוס.

12. וכ"ה בשאר ימות השנה - הגש"פ.

- יא. כולם חייבים במצוה זו של ארבע כוסות אפי' נשים (שאף הן היו באותו הנס), וכן אם הוא עני המתפרנס מן הצדקה ג"כ חייב ללוות או למכור כסותו וכיו"ב בשביל יין לד' כוסות,¹³ וצריך להזהיר את הנשים שלא לברך שהחיינו בעת הקידוש, כי ברכו כבר ברכה זו בעת הדלקת הנרות. וכן קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך חייב אביהם לחנכם במצוה זו של ד' כוסות.¹⁴
- יב. שותין את ד' הכוסות בישיבה ובהסיבה על צד שמאל דרך חירות (ונשענים על כרים או כסתות וכיו"ב). ואין הנשים שותות¹⁵ בהסיבה.¹⁶ ויש לשתות את הכוס כולו ובבת אחת, ואם קשה לו לשתות את כל הכוס, ישתה עכ"פ רוב רביעית.
- יג. אם שתה את ארבעת הכוסות בלא הסיבה,¹⁷ צריך לחזור ולשתות רק הכוס השני ולא שאר¹⁸ הכוסות.¹⁹
- יד. חל להיות יו"ט במוצאי שבת, מקדש יקנה"ז,²⁰ וכשמברך בורא מאורי האש לא יקרב את הנרות ולא יאחד את השלהבת שלהם, וכן

13. שוע"ר סי' תל"ב, 5'.

14. שוע"ר סי' תע"ב, כ"ה, ועיי"ש שמסביר עניין הגיע לחינוך וז"ל: דהיינו לזמן שראוי לחנכם לשמוע הדברים שאומרים על הכוסות כגון שהם יודעים מענין קדושת יו"ט ולכן ראוי לחנכם לשמוע הקידוש שאומרים על כוס ראשון וגם יש להם דעת להבין מה שמספרים להם מיציאת מצרים באמירת ההגדה ולכן ראוי לחנכם לשמוע ההגדה שאומרים על כוס שני וכו' ע"כ.

15. כי הן סומכות על הדיעה שאומרת שבזמן הזה לא נהגו להסב.

16. שוע"ר סי' תע"ב, י'.

17. וה"ה מי שאכל מצה בלא הסיבה שכדאי להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה.

18. שוע"ר סי' תע"ב, ט"ו. ועיי"ש דאין צריך לחזור ולברך ברכת בפה"ג.

19. ולכתחילה טוב יותר שיתכוון לפני קידוש לשתות בין כוס ראשון לכוס שני ואז יוכל לחזור ולשתות עוה"פ את הכוס הא' אם שתה אותו בלי הסיבה עיי"ש. עיי' בהנסמן לעיל בהערה

18.

20. יין קידוש נר הבדלה זמן. (עי' לעיל פרק י"א סעי' כ"ב ובהע' 27).

אין מביטין בצפרניים, אלא מביט בנרות כמות שהן בשעת הברכה בורא מאורי האש.

ורחץ

טו. אין נוהגין לייטול ידיים²¹ על ידי אחר, אלא כל אחד קם ממקומו ונוטל ידיו בעצמו ובכבוד כרגיל²² בלא ברכה. וסדר נטילת הידיים הוא כמו נט"י לאכול מצה, דהיינו ג' פעמים על כל יד עם כלי, ואח"כ מנגב היטב את הידיים.

כרפס

טז. נוהגין לקחת עבור הכרפס חתיכת בצל (ויש נוהגין לקחת תפוח²³ אדמה).²⁴

יז. ואוכלין את הכרפס שלא בהסיבה, ונוטל פחות מכזית של הכרפס,²⁵ בכדי שלא להתחייב לברך אחריה ברכה אחרונה לפי כל הדיעות, וטובלו במי מלח שהכין מבעו"י, ומברך בורא פרי האדמה, ויכוון בברכה זו לפטור את המרור ואת הכורך שיאכל אח"כ. ושוב לא מחזירין את הנשאר מהכרפס לקערה. וא"כ מעכשיו אין על הקערה כ"א ה' מינים, וכמו כן כל המינים הנאכלים נלקחים לגמרי מהקערה ואין מחזירים את השיריים.

21. גם ברחצה.

22. כך נהג כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד - אוצר מנהגי חב"ד.

23. הגש"פ.

24. אולם ראה המלך במסיבו ח"א עמ' קל"א שהרבי נשי"ד התבטא ואמר על תפוח אדמה לכרפס שזה שייך לנשים.

25. דהיינו פחות מ-19 גרם.

יחץ

- יח. פורסין את המצה האמצעית כשהיא מכוסה בתוך המפה לב' חתיכות אחד גדול יותר ואחד קטן יותר,²⁶ את החלק הגדול יניח לאפיקומן,²⁷ ואת החלק הקטן²⁸ משאירו בקערה במקומה בין ב' השלימות.
- יט. אין נוהגין לחטוף את האפיקומן בבית הרב.
- כ. נוהגים לשבור את האפיקומן לה' חתיכות.

מגיד

- כא. באמירת הא לחמא עניא אין מנהגינו להגביה את הקערה רק מגלין קצת את המצות, והרבי נהג לדקדק שכל המצות יהיו מגולות קצת, כולל המצה - הפרוסה האמצעית.²⁹
- כב. מנהגינו אשר השואל ד' הקושיות מקדים ואומר "טאטע איך וועל בא דיר פרעגן פיר קשיות", וגם מי שאין לו אב,³⁰ יאמר כנוסח הנ"ל.³¹
- כג. באמירת דם ואש ותמרות עשן ישפוך ג' שפיכות, ובאמירת י' המכות ישפוך עוד י' שפיכות,³² ובאמירת הסימנים עוד ג' שפיכות, ובסה"כ ט"ז שפיכות. ואין ליטול את היין באצבע אלא ישפוך ישירות מהכוס

26. הגש"פ.

27. שאפיקומן היא מצוה חשובה שהיא לנו במקום הפסח - שוע"ר סי' תע"ג, ל"ה.

28. לחם עוני - לחם עני.

29. הגש"פ.

30. לא שמעתי בזה לא טעם ולא מקור. ומה שנ"ל שהוא מפני מכבדו בחייו מכבדו במותו וכנפסק הדין בשו"ע יור"ד סי' ר"מ - אגרות קודש ח"ב עמ' ר"מ.

31. הגש"פ.

32. שפיכה אחת לכל מכה.

לכלי המיוחד לכך, ונוהגין לקחת כלי שהוא שבור קצת (ואין מניחין אותו על שולחן הסדר אלא על הרצפה וכיו"ב). ואחרי שגמר לשפוך יוסיף וימלא חזרה את הכוס עד שיעלה על גדותיו.

כד. באמירת מצה זו נוהגין לאחוז את המצות ע"י המפה שעליהם, וכן באמירת מרור זה מניח ידיו על המרור והכורך, ומסירין בחזרה את היד באמירת על שום השני שבכל פיסקא.³³

כה. לפני שמתחיל לומר לפיכך, יכסה את המצות,³⁴ ואח"כ³⁵ יקח את הכוס בידו ויאמר לפיכך וכו' עד ונאמר לפניו הללו' (סוף הפיסקא), ויניח חזרה את הכוס וימשיך לומר את המזמורים הללו' ובצאת וכו', וחוזר ומגביה את הכוס לברכת אשר גאלנו.

רחצה

כו. נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים, ונוהגים לומר את כל הדינים הקשורים באכילת המצה לפני נט"י.³⁶

מוציא - מצה

כז. בשעת ברכת המוציא יחזיק בידו את שלושת המצות כפי שהם מונחים על הקערה דהיינו הפרוסה בין ב' השלימות ויברך. ואחרי ברכת המוציא ישמיט מידו את המצה התחתונה ויברך על אכילת מצה כשרק הפרוסה והמצה העליונה בידו.³⁷

33. הגש"פ.

34. שגילה אחרי שסיים לומר והיא שעמדה.

35. בכדי שלא יראה בשתו.

36. הרבי ה' אומר גם הדינים של מרור וכורך. ועי' לקמן סעי' כ"ח.

37. הגש"פ.

כה. בשעה שמברך על אכילת מצה יכווין להוציא ידי חובתו את אכילת הכורך אח"כ מהמצה השלישית, ולכן נזהרין בינתים שלא לשוח שלא מעין הסעודה. וכן יכווין בברכה זו להוציא ידי חובתו אכילת האפיקומן, ואולם חומרא יתירה היא, ולכן אין נזהרין בזה בהפסק שיחה.³⁸

כט. ואח"כ לוקח כזית מכל אחד משתי המצות שבירך עליהם על אכילת מצה, דהיינו הפרוסה (האמצעית) והמצה העליונה (סה"כ ב' כזיתים), ואוכלם ביחד ובהסיבה,³⁹ ואינו טובל במלח מפני חיבוב מצוה שיהנה מטעם המצות ולא יהא תערובת טעם אחר כלל.

ל. שיעור כזית לענין מצה הוא 26⁴⁰ גרם,⁴¹ ויש לזהר ולאכול לכתחילה את הכזית מצה בתוך זמן של 4 דקות (שהוא שיעור זמן של אכילת פרס), שאם שהה באכילת הכזית מתחילתו ועד סופו שיעור זה של 4 דקות מצטרף.⁴²

לא. חולה או זקן וכיו"ב שאינו יכול ללעוס את המצה כמות שהיא, יכול לפורר את המצה עד שתיעשה דק דק כקמח מצה, ויברך עליה

38. הגש"פ.

39. שוע"ר סי' תע"ב סעי' י"ד, שכח ואכלם שלא בהסיבה טוב להחמיר לחזור ולאכלו בהסיבה, שוע"ר שם סעי' ט"ו. עיי' לעיל סעי' י"ג והערה 17. גם הנשים מחוייבות מן התורה באכילת מצה ואעפ"י שזו מצות עשה שהזמן גרמא, עיי' שוע"ר תע"ב, כ"ה.

40. לוח כולל חב"ד. (היות דאכילת מצה מדאורייתא, לכן לוקחים שיעור גדול יותר בכזית - מאשר מרור וכיו"ב עיי' לקמן סעי' ל"ב).

41. וצריך לקחת בחשבון גם מה שלא נבלע ונשאר דבוק בין השיניים - עיי' שיעורי תורה להגרא"ח נאה סימן ג' עמ' קצ"ג דכתב, טוב לקחת לכזית מצה 28.8 גרם עיי"ש. וכל זה בכזית הראשון דהיינו "מצה", מה שאין כן בשאר הכזיתים שהם מדרבנן ניתן להקל בעת הצורך. ומספיק בין 15-20 גרם לכאן. עיי' לקמן סעי' ל"ב וש"נ.

42. שוע"ר סי' תע"ה, ח'.

המוציא ועל אכילת מצה. ובלבד שיאכל ממנה לכה"פ כזית⁴³. גם אם חל ליל הסדר בשב"ק מותר לפורר את המצה דק, דאין טוחן אחר טוחן (ועי' במל"מ הל' חו"מ פ"י ה"ג דמשמע דדק בקמה אסור לפרר בשב"ק). ומותר לרסק אותה בכפית וכדו', אבל אסור לפוררה בכלי המיוחד לכתיתה אפי' ביו"ט.

מרור

- לב. שיעור של כזית מרור⁴⁴, הוא 19⁴⁵ גרם, ויקח את הכזית מרור⁴⁷, והחסא עם החזרת מצטרפים שניהם לשיעור כזית - וקודם הטבילה בחרוסת ירכך את החרוסת בין, והרבי נהג לרכך את החרוסת בצלחת שמתחת לכוס שבה נמצא היין שנשאר מהכוסות⁴⁸ ששתה.⁴⁹
- לג. יש לזהר שלא לקחת שיעור מרור גדול מדאי, וכן לא לקחת מרור חריף מדאי עד שאינו יכול לסובלו מחמת מרירותו וחריפותו, דאינו יוצא ידי חובת מצות אכילת מרור באופן כזה,⁵⁰ וגם צריך ללעוס את המרור באופן כזה שירגיש את המרירות דהרי בלע מרור לא יצא.

43. ביאור הלכה במשנ"ב סי' תס"א סעי' ד' ד"ה יוצא אדם. ועיי"ש בשו"ע שבדיעבד יכול לצאת יד"ח גם במצה שרויה, וכמובן שצריך לשאול רב מורה הוראה בענין זה.

44. שהוא מדרבנן בזמן הזה שאין קרבן פסח.

45. לוח כולל חב"ד.

46. בגלל מה שלא נבלע ונשאר דבוק בין השיניים - שיעורי תורה שם עמ' קצ"ז. (וכתב שם דלכאול' בחסה מספיק 17 גרם לערך, משא"כ בקלח שהוא כבד יותר צ"ל 19.2 גרם. וכנגד מה שנאר בין השיניים כדאי להוסיף עוד 2 גרם).

47. ולפי מנהגינו לוקחים גם עלוי חסה וגם תמכא - חריין ויטבלנו בחרוסת זכר לטיט.

48. ב' מד' הכוסות.

49. ועיי' לעיל פרק ט' בדיני הכנות לפסח סעי' ב'.

50. המלך במסיבו ח"ב ע' צ"ט.

לד. אחרי הטבילה של המרור בחרוסת, ינער את החרוסת בכדי שלא לבטל את טעם המרירות ויברך על אכילת מרור, ויכווין לפטור בברכה זו גם את המרור שבכורך, ויאכלנו בלי הסיבה, וגם כאן יאכלנו בכדי שיעור אכילת פרס.⁵¹

לה. גם נשים חייבות באכילת מרור כשאר כל המצוות שבליילה זה, דאף הן היו באותו הנס.⁵²

כורך

לו. לוקח שיעור כזית מהמצה השלישית - התחתונה - ביחד עם כזית מרור, וכורכם ביחד - כעין כריך, ואומר בן עשה הלל וכו' ואוכלו בהסיבה,⁵³ ואם שכח ואכלו בלי הסיבה אין צריך לחזור ולאכלו בהסיבה (שוע"ר סי' תע"ה סעי' כ'). וצריך ליהרר מאוד שעלי החסה של המרור שמכניסם לתוך המצה יהיו מנוגבים ויבשים לגמרי.

לז. גם כאן טובל את המרור בתוך החרוסת (אבל לא את המצה) והמדקדקין בזהירות ממצה שרוייה, אין טובלין את המרור לתוך

51. דהיינו תוך 4 דקות כמ"ש לעיל סעי' ל'.

52. שוע"ר תע"ב, כ"ה.

53. שוע"ר סי' תע"ב סעי' י"ד. ועיי"ש סי' תע"ה סעי' ט"ז-י"ח וסעי' כ"א לגבי סדר ושיעור אכילתם. ויש להעיר מל' רבינו בהגש"פ וז"ל: ואח"כ יקח מצה הג' וחזרת עמה כשיעור כזית ויטבול בחרוסת וכו' דמשמע מזה לכאול' דבעי כזית אחד לשניהם ביחד - וצ"ע בזה - ובפרט שבמצה כתב: ואח"כ יבצע כזית מכל אחד משתיהן ויאכלם ביחד. וכ"ה במרור: ואח"כ יקח כזית מרור, וכ"ה בצפון: ויחלקו לכל בני ביתו לכל אחד כזית וכו'. (ואולי י"ל בפשטות שאומר רק כמה צריך להיות המרור - החסא והחזרת עמה, כשיעור כזית, ומצה פשוט דצ"ל כזית, וצ"ע בכ"ז).

החרוסת רק נותנין קצת חרוסת יבשה⁵⁴ על המרור ומנערין אותה אחר כך.⁵⁵

לח. אחרי כורך (ובח"ל כורך של הסדר השני) מותר לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת וכן מותר לאכול מרור. (עי' לעיל דיני ערב פסח פרק ה' סעי' ז').

שולחן עורך

לט. מנהגינו לאכול את כל הסעודה שלא בהסיבה.⁵⁶

מ. מתחילין את הסעודה (בח"ל בב' הלילות) באכילת הביצה שעל הקערה, וטובלה במי מלח, והוא זכר לאבילות חורבן בית המקדש, שכשהיה קיים היו מקריבין ואוכלין את הפסה, ועכשיו אין לנו את הפסה ולכן מתאבלין על זה.⁵⁷

מא. נזהרין ביותר ממצה שרוי-ה, ולכן יזהר שהמצות שעל השולחן יהיו מכוסות היטב ומרוחקים מצלחות האוכל ומכוסות השתייה בכדי שלא יפול עליהם טיפת מים וכדו',⁵⁸ וכדאי להכניס את המצות של כל אחד ואחד מהסועדים בתוך שקית וכיו"ב בכדי שלא יתפורר המצה על השולחן.

מב. וכמו כן צריך לזהר מאוד שלפני שהוא מוזג שתייה בתוך הכוס, או מרק וכיו"ב לתוך צלחת שהיתה על השולחן או ליד מצה, יבדוק את

54. בלי שירכנה ביין - עיי' לעיל סעי' ל"ב - ועיי"ע שוע"ר סי' תע"ה סעי' י"ט.

55. הגש"פ.

56. הגש"פ.

57. שוע"ר סי' תע"ו ו'. הרבי נהג לשים על הקערה ביצה שלימה עם הקליפה.

58. הגש"פ.

הכוס והצלחת ויוודא שאין בהם פירור מצה,⁵⁹ ונזהרין שלא לאכול מצה ביחד אם האוכל.

מג. באמצע הסעודה אוכלין ושותים כדי צרכו⁶⁰ ושותים יין, אבל אין אומרים "לחיים" שלא להראות כמוסיף על הכוסות.⁶¹

צפון

מזד. לוקח את האפיקומן ויחלקו לכל בני ביתו, ולכתחילה עדיף שיאכל כל אחד שני כזיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ואם קשה לו לאכול שני כזיתים יכול לאכול רק כזית⁶² אחד.⁶³ מה. וצריך לאכול את האפיקומן לפני חצות,⁶⁴ כמו הפסח שלא הי-ה נאכל אלא עד חצות, ויאכלנו בהסיבה. ואם שכח ואכלו בלי הסיבה א"צ לחזור ולאכלו בהסיבה (שוע"ר סי' תע"ז סעי' ד').

59. הגש"פ.

60. אבל לא יותר מכדי צרכו כדי שלא תהא אכילת האפיקומן אכילה גסה.

61. "המלך במסיבו" ח"א עמ' רפ"א.

62. אבל צריך להתנות שהוא זכר לפי הדיעה שההלכה כמותה, כי יש ב' דיעות בזה ולצאת ידי שתיהן טוב לאכול ב' כזיתים לכתחילה.

63. הגש"פ.

64. ובחז"ל - רק בלילה הראשון, משא"כ בלילה השני דמאריכין יותר - ס' המנהגים עמ' 38. ובשיחת שש"פ תרצ"ו - ס"ב - כתוב: בהסדרים הי-ה אאמו"ר נוהג בליל ראשון לקצר בכדי לאכול האפיקומן לפני חצות ובליל השני הי-ה מאריך יותר, ההתחלה הי-ה לפני שעה ט' וגומרנו בשעה ג'-ד' (להיות כי בליל פסח הוא זמן לשאול ולהקשות) והי-ה מאריך בהגדה, והי-ה הולך אח"כ לבית התפלה והי-ה מדבר שמה עם מי, והי-ה חוזר לבית באור היום. ואמר כי מאמרי כי ישאלך דחג הפסח נשארים בלי התירוצים, ועיי' היום יום ט"ו ניסן.

מו. כדאי לשתות לפני האפיקומן בכדי שלא יהי-ה צמא אחרי האפיקומן, שכן אחרי אכילת האפיקומן מקפידים שלא לאכול ושלא לשתות שום משקה ואפילו מים לא,⁶⁵ וכן בלילה השני בחו"ל גם נזהרים בזה.

ברך

מוז. מוזגין כוס שלישי ומברכים ברכת המזון, וכמו כן מוזגים כאן לפני ברכת המזון כוסו של אליהו,⁶⁶ ורבותינו נשיאינו היו מקפידים למוזג בעצמם כוס זה ולא על ידי שלוחים.

מח. במים אחרונים נזהרין שלא להעביר את ידיו על השפתיים בכל ימי הפסח.

מט. אחרי ברכת המזון מוזגין כוס רביעי, ולוקחים נרות הדולקים,⁶⁷ שהדליקין לכבוד יו"ט, ופותחין את כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים את הסדר ובין רשות הרבים או החצר, כדי לזכור שהוא ליל

65. הגש"פ. (חוץ מכוסות היין - כוס ג' וד')

66. מזיגת כוסו של אליהו, אף ששייכת לחלקו השני של הסדר שקשור עם הגאולה העתידה - שלכן מזיגת הכוס בדרך כלל היא לאחרי ברכת המזון, ורק בזמנים ידועים היו מוזגים הכוס לפני ברכת המזון, ולאחרונה נהגו כן למוזג לפני ברכת המזון בכל פעם - הרי היא לפני אמירת שפוך חמתך אל הגויים, שרומז שהתחלת הגילוי ד"כוסו של אליהו" (באופן של טעימה וכו') שייך כבר בסיום זמן הגלות, כשיש עדיין צורך ב"שפוך חמתך אל הגויים" לפני שלימות הבירור, אבל החזרתו לבקבוק המשכה ב"כלים" שייכת בעיקר לאחרי הגאולה, שלכן זמנה בהסדר הוא אחרי אמירת "לשנה הבאה בירושלים". - ספה"ש תשמו"ט ח"א עמ' 391.

67. אם חל בחול.

שימורים,⁶⁸ ואין מתייראין משום דבר, ובזכות אמונה זו יבוא משיח צדקנו וישפוך הקב"ה את חמתו על הגויים.⁶⁹

נ. השלוחים שהלכו לפתוח את הדלתות אומרים שפוך חמתך על יד הדלת, ושאר בני הבית אומרים אותו במקומם ובישיבה.⁷⁰ וזמן זה הוא עת רצון, וכפי שהתבטא פעם כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה לבנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ זצוקללה"ה על זמן זה דפתיחת הדלת "בעט ניט קיין גשמיות בעט רוחניות" (אל תבקש גשמיות בקש רוחניות).

הלל נרצה

נא. אין מדקדקין לגמור את ההלל לפני חצות,⁷¹ ואומרים אותו בישיבה.

נב. מיד לאחרי שסיים את ההגדה מברך בורא פרי הגפן ושותה את כל הכוס בהסיבה, ומברך על הגפן, ואומר פעם אחת לשנה הבאה בירושלים.

נג. אחר כך מחזירים את היין מכוסו של אליהו הנביא לבקבוק, וכל המסובין מנגנים בשעת מעשה הניגון א-לי אתה ואודך, מעשרת הניגונים של כ"ק אדמו"ר הזקן.

נד. אין נוהגים לומר שיר השירים אחר הסדר.⁷²

68. מטעם זה נוהגין בלילה הראשון של פסח לקרוא מסדר קריאת שמע שעל המיטה רק את פרשת שמע - וברכת המפיל - ובשוע"ר סי' תפ"א, ב' איתא משום דרק פרשה הראשונה של שמע מוזכרת בגמרא אבל לא שאר הדברים שנוהגין לקרות בשאר לילות כדי להגן, כי לילה זה לילה המשומרת מן המזיקין היא - הגש"פ.

69. הגש"פ.

70. הגש"פ.

71. הגש"פ.

72. המלך במסיבו ח"א ע' פ"ו. (ועיי' לעיל הע' 68)

לעילוי נשמת
אבי מורי
הגאון החסיד התמים

רבי **מרדכי**

בן הרה"ח התמים

ר' **שמואל דוד וחוה** זללה"ה

מרא דאתרא

דקהילת ליובאוויטשי אובערוויליע

למעלה מיובל שנים

וראב"ד ליובאוויטש צרפת

נלב"ע אחרי יסורים

באור ליום חמישי פר' ויחי

י"ד טבת ה'תשע"ז

תנצב"ה